

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний,
Науковий та Літературний
місячник

**Передвиборчі
програмові позиції
ОУН**

**Рой МОГИЛКО:
Найстабільніше
шоу в житті країни**

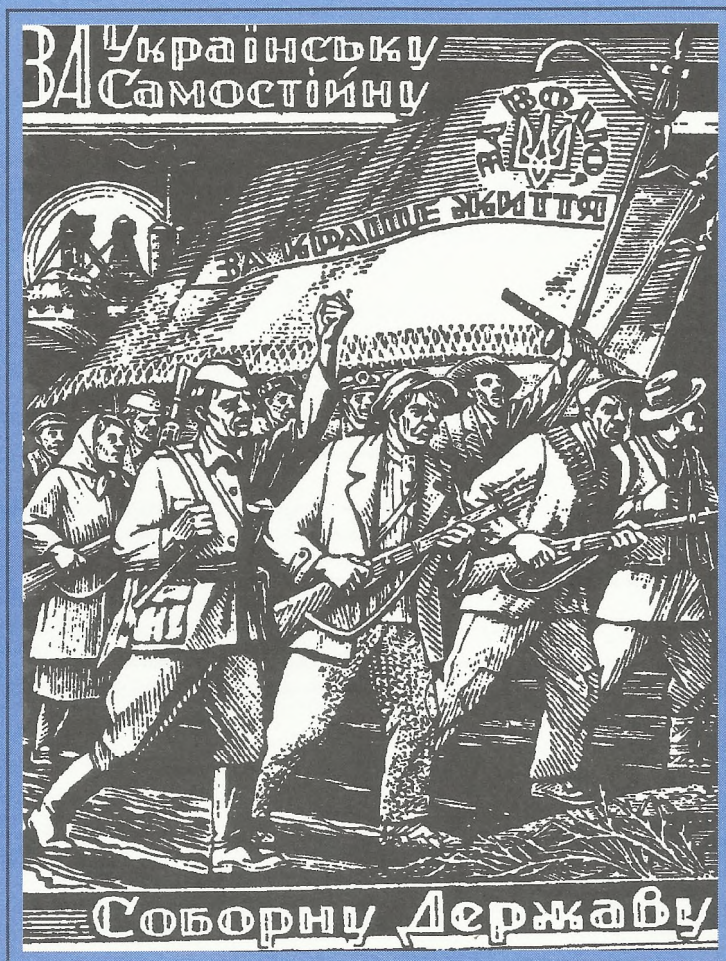
**Петро МАСЛЯК:
Сучасний
тероризм: причини
і перспективи**

**Леонтій ШИПІЛОВ:
До політичної
органічності**

**Страшне судилище
Йосифа Сліпого**

**Юрій ШАПОВАЛ:
Доля Кирила
Осьмака**

**Ольга РІЗНИЧЕНКО:
Роздуми про
культуру**

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний,
науковий і літературний
місячник

Видає

Українська Інформаційна Служба

Передплатний індекс – 74173

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scholarly & Literary
Journal

Published monthly by
The Ukrainian Information
Service Ltd.

ISSN: 0042-9422

Реєстраційне свідоцтво – серія KB № 1693

Головний редактор – Степан Олеськів

Заступник головного редактора – Лариса Йолкіна

Редакційна колегія:

Іван Білас, Андрій Гайдамаха, Степан Галамай, Ярослав Дашкевич, Григорій Дем'ян,
Ілля Дмитрів, Віталій Дончик, Святослав Караванський, Сергій Квіт, Омелян Коваль,
Володимир Косик, Любомир Наконечний, Василь Олеськів, Володимир Погребенник,
Анатолій Погрібний, Тарас Салига, Володимир Сергійчук, Генадій Сіренко,
Петро Цимбалістий, Микола Шатилов.

Редакція і адміністрація

01034 м. Київ, вул. Ярославів вал, 9, пом. 5, 6
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Great Britain

Телефони: в Києві (044) 229-41-22; в Лондоні: (020) 7607 6266

Факс: в Києві (044) 229-41-22; в Лондоні: (020) 7607 6737

e-mail: vshliakh@mwfree.net (Лондон); pbl@public.ua.net (Київ)

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам Редакційної колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати матеріали і виправляти мову. За достовірність надрукованих матеріалів відповідальність несуть автори. Надіслані матеріали редакція не рецензує і не повертає. Листування з читачами та авторами – тільки на сторінках журналу.

На обкладинці: «За Українську Самостійну Соборну Державу!». Дереворит Н. Хасевича.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 2002 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	100 дол.	60 дол.	10 дол.
Аргентина	50 дол.	30 дол.	5 дол.
Велика Британія	ф. 40.00	ф. 23.00	ф. 4.00
Канада	100 дол.	60 дол.	10 дол.
ЕС	80 євро	42 євро	7 євро
США	85 дол.	50 дол.	8 дол.
Швеція	600 кор.	300 кор.	50 кор.

В інших країнах – рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед безпосередньо на адресу адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні або на адреси наших представників.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Зміст

Про авторів	2
Матеріали ОУН	
Передвиборчі програмові позиції ОУН. Концептуальні ідеологічно-програмові пріоритети	3
Становище Проводу ОУН до розвитку суспільно-політичної ситуації в Україні	7
Сучасні проблеми	
<i>Рой Могилко.</i> Найстабільніше шоу в житті країни...	17
Геополітика	
<i>Петро Масляк.</i> Сучасний тероризм: причини і перспективи (Нотатки геополітика)	25
Державотворення	
<i>Леонтий Шмілов.</i> До політичної органічності	31
<i>Іван Гавдида.</i> Соціальна революція – невід’ємна складова частина національної революції	35
Історія ОУН і УПА	
<i>Степан Пушик.</i> З архіву повстанця «Богдана»	42
Архівні матеріали	
Страшне судилище 1945-1946 років (До 110-річчя від дня народження Патріярха Йосифа Сліпого) (Частина I)	51
Постаті	
<i>Роман В. Кухар.</i> Гортаючи сторінки альбому Михайла Мороза. До десятиріччя відходу у вічність мистця 1904-1992	67
<i>Ігор Ткаченко.</i> «На кров’ю політім крутянським снігу в безсмертя вписалось геройське ім’я» (Закінчення)	69
<i>Юрій Шаповал.</i> «Заявив, що він був і залишається ідейним українським націоналістом» (Доля Кирила Осьмака)	81
<i>Микола Шатилов.</i> Знак Роберта Третьякова	100
Культура	
<i>Ольга Різниченко.</i> Роздуми про культуру (Частина I)	107
Інтерв’ю в мистецьких кулуарах	
<i>Тетяна Кузнецова.</i> «А поет – це ж людина...» (Бесіда з В’ячеславом Медведем)	112
Огляди. Рецензії	
Лондонське Радіо БіБіСі про Степана Бандеру	115
<i>Валерій Дяченко.</i> Підвели під монастир. Децю з театральні-літературних вражень: «Козацький монастир» Івана Перепеляка на сцені Театру юного глядача	118
<i>Володимир Жила.</i> Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара	120
З листів до Редакції	
<i>Д-р Роман Шолдра.</i> Кілька зауваг про економічну кризу в Україні	126

Про авторів

Рой Могилко

журналіст, м. Суми

Петро Масляк

професор, завідувач відділу геополітики
та геостратегії Інституту українознавства, м Київ

Леонтій Шипілов

аспірант катедри теорії держави і права
Національної юридичної академії України
ім. Ярослава Мудрого

Іван Гавдида

Центр Національного Відродження
ім. С. Бандери, м. Київ

Степан Пушик

член Національної Співки письменників,
лауреат Національної премії імени
Т. Г. Шевченка, професор Прикарпатського
університету імени В. Стефаника

Роман В. Кухар

письменник і співак, Вікторія, Кансас, США

Ігор Ткаченко

інженер, м. Київ

Юрій Шаповал

професор, доктор історичних наук

Микола Шатилов

журналіст, поет і письменник, м. Прага

Ольга Різниченко

провідний фахівець Харківського
Літературного музею

Передвиборчі програмові позиції ОУН

Концептуальні ідеологічно-програмові пріоритети

Виходячи з ідеології та програмових засад Організації Українських Націоналістів у їх ретроспективній аналізі та аналізі сучасного стану, позиція Організації у виборах 2002 року повинна базуватися на таких концептуальних ідеологічно-програмових пріоритетах:

1. *Захист інтересів Української Нації в усіх сферах її життєдіяльності.*
2. *Розбудова Української Держави і наповнення її українським національним змістом.*

Саме на базі цих пріоритетів слід вибудовувати ті програмові положення, з якими провідні представники Організації будуть виходити на переговори з національно-демократичними партіями для погодження політичних передвиборчих позицій та які можуть бути рекомендовані тим кандидатам до парламенту України в мажоритарних округах, що сподують ідеологічні й програмові засади ОУН.

Внутрішня політика

При визначенні передвиборчих програмових позицій ОУН у галузі внутрішньої політики слід вищезазначені концептуальні ідеологічно-програмові пріоритети ввести в основні сфери життєдіяльності сучасного українського суспільства з урахуванням актуальних до вирішення проблем:

- 1) *політичної;*
- 2) *економічно-господарської;*
- 3) *соціальної;*
- 4) *духово-культурної.*

1. Політична сфера – це сфера самоорганізації суспільства шляхом налагодження ефективного функціонування держави та розвитку позадержавної (навіть конкурентної до держави) системи політичних та громадських інституцій – т. зв. громадянського суспільства.

Для реалізації інтересів Української Нації в процесі розбудови Української Держави слід змагати до:

- утворення демократичного ладу, згідно з відповідними конвенціями ООН з прав людини;
- реалізації кадрової політики за критеріями високого професіоналізму, державницького світогляду та з урахуванням приналежності до української національності;

- поборювання в системі державної влади України проявів реалізації чужонаціональних інтересів, і в першу чергу російських національних інтересів;

- опрацювання та реалізації програми політичної консолідації українського суспільства з подоланням історично витворених відмінностей менталітету різних частин України, ідеологічних стереотипів, міжконфесійного розмежування;

- визнання на державному рівні національно-визвольного руху ОУН-УПА.

З метою захисту прав та свобод українських громадян та захисту національного характеру Української Держави *змагати до розбудови повноцінного громадянського суспільства* в Україні:

- шляхом відповідного законотворення та унапрямлених діяльності всієї системи державної влади сприяти ефективній структуризації українського (і в першу чергу – національного за характером) партійно-політичного життя;

- на державному рівні сприяти широкому розвитку системи громадських організацій в Україні для повноцінної реалізації у їх рамках та захисту перед державою членами цих організацій своїх професійних, духово-культурних та інших вузькоспільнотних інтересів;

- поборювати на державному рівні громадсько-політичні інституції, що програмово декларують і у своїй діяльності реалізують антидержавні та антиукраїнські цілі;

- на ідеологічно-пропагандивному рівні змагати до ліквідування практики маніпулювання цінністю здобутої української державності, її символами та іншими національними цінностями з метою реалізації вузьких корпоративних інтересів;

- змагати до ліквідації практики активного втручання державних чинників у життєдіяльність інституцій громадянського суспільства та використання ними в політичній боротьбі адміністративних ресурсів держави.

2. Економічно-господарська сфера суспільства виконує функції забезпечення його вітальних потреб.

Для повноцінної реалізації інтересів Української Нації в цій сфері та посилення національно-державної безпеки слід змагати до:

- налагодження в Україні самодостатньої та самопідтримуючої системи господарювання, незалежної від зовнішніх факторів економічного, а відповідно і політичного, впливу;

- диверсифікації енергетичного забезпечення української економіки;

- розвивати фінансово-кредитну та банківську систему України як потенційного внутрішнього інвестора для національної економіки;

- добиватися максимально прозорих схем здійснення великої приватизації та недопущення домінування чужого, і в першу чергу російського,

капіталу в українській економіці та його відповідного впливу на політичну лінію держави;

- шляхом відповідного законотворення сприяти розвитку малого та середнього підприємництва як основи творення соціального фундаменту міцної держави – середньої верстви в Україні;
- соціально орієнтованої ринкової економіки з інтеграцією в європейські структури;
- ліквідації негативного впливу держави почерез нездорові явища корупції та здириництва на розвиток підприємництва в Україні;
- забезпечення рівності всіх суб'єктів господарювання перед українським законодавством.

3. Соціальна сфера – це сфера спільних клопотів суспільства за ту категорію його членів, які не в змозі самостійно вирішити проблеми власного життєзабезпечення.

З точки зору захисту інтересів Української Нації в цій сфері слід зважити на такі програмні напрями:

- оскільки в нинішніх умовах 75% українського суспільства перебуває за межею, або на межі бідності, то актуальним є питання вироблення й реалізації такої соціально-економічної політики держави, за якої кожна українська родина, як основа національного організму, була б забезпечена елементарною матеріальною базою для існування;
- гарантування державою медичного та соціального забезпечення на достойному рівні всім верствам українського суспільства;
- вироблення на науковому рівні та реалізація на цілеспрямованому державному рівні програми припинення процесу вимирання Української Нації;
- потребує вдосконалення політика соціального захисту тієї частини українського суспільства, до якої належать учасники національно-визвольних змагань та громадяни, репресовані советським політичним режимом;
- на рівні міждержавних відносин з Російською Федерацією вимагають свого вирішення питання повернення вкладів українських громадян до Ощадбанку СРСР та матеріальних відшкодувань українським громадянам, що примусово залучалися до розбудови економіки на території сьогоднішньої Російської держави, або були примусово вивезені з України.

4. Духово-культурна сфера суспільства повинна бути сферою вияву, реалізації і розвитку його національної сутності.

Потреба захисту інтересу Української Нації в цій сфері вимагає реалізації таких актуальних завдань:

- опертя ідеології державотворення на український національний ґрунт;
- надання традиційним українським Церквам можливості виконувати їхню функцію духовного опікуна й соціального партнера та визнання на державному рівні богослов'я як науки і сприяння соціальним ініціативам церковних громад;

- наповнення реальним національним змістом державної політики у сфері науки, культури, освіти, інформації;
- фактичного утвердження державного статусу української мови в українському суспільстві загалом і зокрема у сфері функціонування органів державної влади;
- припинення процесів тотальної русифікації всіх сфер суспільного життя;
- визнання на державному рівні інтелектуальної сфери як сфери основної і потенційно перспективної державної інвестиції;
- системне створення в українському суспільстві умов для реалізації інтелектуальних здібностей та заняття інтелектуальною працею і припинення відтоку українських інтелектуальних ресурсів за межі країни;
- творення повноцінного українського інформаційного простору і трактування цього питання як однієї зі складових системи національної безпеки;
- захист українського інформаційного простору від агресивних зовнішніх, і передовсім російських імперських, впливів;
- захист прав і свобод усіх громадян України, незалежно від національного та расового походження.

Зовнішня політика – це інструмент формування та захисту національно-державних інтересів на рівні міждержавних відносин.

Інтерес Української Нації на нинішньому етапі її розвитку вимагає реалізації таких напрямків у зовнішній політиці Української Держави:

- реалізація євроатлантичного вектора зовнішньої політики із залученням можливостей ділового, дипломатичного, економічного тощо впливу представників української діаспори загалом і ОУН зокрема;
- ведення активної інформаційної політики по витворенню позитивного образу Української Держави та Української Нації і з метою нейтралізації цілеспрямованих антиукраїнських інформаційних кампаній;
- вирішення на рівні міжнародних відносин питання про повернення української частки майна колишнього СРСР за кордоном;
- визначення на законодавчому рівні статусу тієї частини етнічних українців, що перебувають за межами держави;
- вироблення системи захисту та культурно-духового зв'язку з усіма частинами української етнічної діаспори;
- вироблення на державному рівні системи зв'язків з тими українськими етнічними землями, які були окуповані та насильно відірвані від Української Держави.

Провід ОУН □

Становище Проводу ОУН до розвитку суспільно-політичної ситуації в Україні

Розвиток суспільно-політичної ситуації в Україні на сучасному етапі характеризується кількома основними негативними тенденціями, які визначають політичний розвиток сьогодні і визначатимуть його у недалекому майбутньому. Президент та його оточення системно змагаються до посилення президентської, і загалом виконавчої, гілки влади, в т.ч. і за рахунок інших інституцій державної влади (Верховної Ради та системи представницьких органів влади, системи судової влади тощо). Вищий законодавчий орган державної влади – Верховну Раду України перетворюють у політичний інструмент задоволення корпоративних інтересів криміналізованих політичних угруповань. Триває т. зв. олігархізація суспільно-політичного життя в Україні, де державну політику визначають не виборці і їхні легітимні представники, а грошовиті клани. Публічну політику переводять у русло віртуальних технологій та використовують подвійні стандарти.

Результатом реалізації таких тенденцій виступає подальше погіршення соціально-економічного становища населення України, а зокрема й Української Нації, викривлення справжнього народовладдя і волевиявлення народу.

Сьогоднішня характеристика інституції Президента України та ефективності здійснення ним влади для інтересів Української Нації логічно і закономірно випливає з історії її виникнення та персоналізованого становлення в сучасній Українській Державі.

У процесі визначення концептуальних рис політичного устрою на початках творення новопосталої Української держави сильна президентська влада в суспільній думці ототожнювалася із твердістю у збереженні політичної стабільності, збереженням унітарного характеру територіального устрою, однозначною національною спрямованістю внутрішньої і зовнішньої політики держави. У ході подальшого розвитку суспільно-політичної ситуації в Україні таке бачення сутності президентської влади фактично було спрофановано.

Персоналізована історія інституції Президента в новітній Українській Державі пов'язана з іменами представників вищої советської комуністичної номенклатури: секретаря ЦК КПУ Леоніда Кравчука та парторга заводу «Південмаш» Леоніда Кучми.

У часі проведення перших виборів Президента України в 1991 році засадничої і далекосяглої поразки зазнала українська національна еліта. Цей факт визначив подальшу історію і політичну спрямованість прези-

дентської інституції в Українській Державі. У других виборах 1994 року Леонід Кучма отримав перемогу завдяки підтримці лівих сил та російських державних впливів.

Партійно-номенклатурне коріння двох перших Президентів України зумовило і спрямованість президентської політики на початковому етапі становлення Української Держави переважно не на забезпечення інтересів Української Нації, а передусім на задоволення корпоративних інтересів регіонально-кланових та центрально-адміністративних угруповань колишньої советської державно-партійної номенклатури.

Це призвело до розграбування стартового економічно-господарського фундаменту української економіки, наповнення системи органів державної влади на всіх її рівнях представниками старої советської номенклатури, домінування в українській політичній системі криміналізованих фінансово-політичних угруповань, витворених при її участі, просування інтересів Росії в українську економіку та внутрішню політику.

У результаті на наступних президентських виборах 1999 року Леонід Кучма здобув чергову перемогу завдяки організаційно-політичній, фінансовій та технологічній підтримці цих угруповань. Відомо, що його три передвиборні штаби організували та очолювали лідери деяких із них: Олександр Волков, Віктор Медведчук та Григорій Суркіс, Віктор Пінчук та Андрій Деркач.

Прикметно, що кандидатуру Леоніда Кучми на цих виборах найпершою висунула СДПУ(о), а сам він у часі передвиборної кампанії заявляв про свою потенційну можливість стати членом цієї партії. У цьому факті виявляється ліва ідеологічна спрямованість його світогляду.

Зусиллями президентської команди праві сили в українському політикумі були деконсолідовані та ослаблені, а тому не могли повноцінно включитися в боротьбу за президентську посаду. Натомість участь КПУ у цих виборах відповідала вдало запозиченому з російської політичної практики 1996 року технологічному сценарію передвиборної боротьби, в основі якого лежить протиставлення «хоч і поганого, але демократичного Президента» та «червоної загрози», і ця участь штучно підтримувалася президентською командою.

А тому результат президентських виборів 1999 року слід розцінювати як поразку національної демократії та перемогу криміналізованих фінансово-політичних угруповань, тісно пов'язаних із російськими економічними інтересами. З цього ж погляду слід аналізувати і сьогоденні спрямування політики Президента.

Фактично продовженням президентських виборів 1999 року став так званий референдум за народною ініціативою 2000 року. Його оцінка як «референдуму за ініціативою олігархів» знаходить своє підтвердження у публічному зізнанні Олександра Волкова, що його партія Демсоюз організаційно та фінансово забезпечувала етап збору підписів на підтрим-

ку «ініціативи». А забезпечення відповідного результату на етапі голосування взяли на себе обласні та районні державні адміністрації. Підготовка і проведення референдуму проходили з численними й брутальними порушеннями чинного законодавства з боку органів державної влади. Його результатом стало відточування тонкощів глобального політичного обману суспільства у підготовці до чергових виборів 2002 року.

Референдум став формою зведення діючим Президентом політичних рахунків із своїми колишніми передвиборними опонентами та засобом для посилення президентської влади за рахунок обмеження повноважень Верховної Ради.

Верховна Рада

Аналіза депутатського складу Верховної Ради України всіх трьох скликань за роки незалежності дає підстави стверджувати, що національно-демократична складова в ній жодного разу не мала переваги, а отже і не впливала визначально на її політику, як вищого законодавчого органу Української Держави.

Через об'єктивні суспільно-історичні обставини Верховна Рада першого скликання була сформована ще в часі існування в Україні совєтської політичної системи і мала яскраво виражену комуністичну більшість. У сприятливих «післяпутчових» обставинах 1991 року тодішнім провідникам української національної політики не вистачило рішучості вимагати перевиборів українського парламенту на нових національно-політичних основах. Цей факт дав можливість для довшої консервації домінуючого становища лівих сил на рівні вищого законодавчого органу.

Погіршення соціально-економічного стану в українському суспільстві дало змогу лівим силам здобути перевагу над національно-демократичними силами й у парламентських виборах 1994 року.

У періоді між 1994-1998 рр. витворилися умови для посилення у житті українського суспільства ролі криміналізованих фінансово-політичних угруповань. А тому в результаті парламентських виборів 1998 року їхні партії поряд із партіями лівого ідеологічного спрямування зайняли вирішальні позиції в українському парламенті.

Реалізація корпоративних економічних інтересів таких угруповань у Верховній Раді через депутатський корпус своїх партій призвела до поступового її перетворення у вигідний інструмент задоволення цих інтересів. На сьогодні депутати Верховної Ради України через свої більш як 3100 комерційних структур контролюють 25% імпорту та 10% експорту держави.

Виходячи із цього, слід констатувати, що законодавче врегулювання суспільного життя в Україні не сприяє повноцінному задоволенню інтересів Української Нації у різних сферах її життєдіяльності.

Прагнучи до посилення своєї влади, Президент України намагається мати вплив на функціонування Верховної Ради. У цьому він спирається на

фракції олігархічних партій, зустрічно задовольняючи інтерес їхніх лідерів мати доступ до адміністративних ресурсів держави. Реалізація такого прагнення призводить до порушення тієї системи протизваг і стримувань між гілками влади, які характеризують суспільство із демократичним режимом правління. А тому суспільно-політичне життя України на сьогоднішньому етапі характеризується посиленням тоталітарних тенденцій.

Через призму посилення впливів Президента у Верховній Раді слід розглядати і створення в ній парламентської більшості у 2000 році. Саме як президентську більшість у Верховній Раді її і слід характеризувати, а не як більшість праву та антикомуністичну. Адже ні фракцію НДП, ні тим паче фракцію СДПУ(о), чи фракцію Олександра Волкова «Відродження регіонів» (партія Демократичний Союз) ніяк неможливо віднести до правого політичного спектру. Якраз представники цих фракцій – Плющ, Медведчук і Гавриш – від імені парламентської більшості і становлять керівництво Верховною Радою.

Уряд

Специфіка становища уряду в існуючій українській політичній системі полягає в тому, що у формуванні його складу та в практичній діяльності він повністю залежний від Президента та Верховної Ради України. Однак відповідальність за результати своєї діяльності уряд повинен нести самостійно.

Уряд України є підконтрольним Верховній Раді. Однак в існуючій партійній системі України відсутня та політична сила, а чи політичний блок у її складі, які були б самодостатніми у формуванні уряду та несли б відповідальність за результати його діяльності. Він також відповідальний і перед Президентом. Однак, відповідно до Конституції, Президент не є главою виконавчої влади, а тому і не несе відповідальності за дії уряду.

Таке становище призвело до того, що український уряд не відчуває стабільності у своєму існуванні, його склад часто змінюється, а внаслідок залежностей він позбавлений можливості до ведення повноцінної самостійної політики і вимушений її провадити на угоду інтересам Президента України чи ситуативно домінуючих у парламенті політичних сил.

Уряд Віктора Ющенка вперше за 10 років незалежності України був тим урядом, який заслужив, аби його іменували Українським Урядом. Припинивши процеси економічного занепаду та темпи розкрадання державного майна і коштів, ліквідувавши нажиті попередніми урядами заборгованості по заробітній платні і пенсії, зробивши перші кроки до їх підвищення, цей уряд зародив в українців надію на краще життя у власній державі. Вперше за роки незалежності було досягнуто зростання ВВП на 6,6%, а зростання промислового і сільськогосподарського виробництва за станом на 2000 рік склало відповідно 11,9% та 3,7%.

Одночасно і своєю особистою моральною поставою Віктор Ющенко підтвердив, що навіть у сучасних складних соціально-економічних умовах політика може бути прозорою і мати національно-державницький характер.

Прикметно, що, провадячи таку політику, уряд Ющенка вперше серед інших українських урядів наразився на жорстку критику Президента України та відвертий спротив і поборювання з боку олігархічних політичних структур.

Боротьбу навколо питання про подальше існування уряду Віктора Ющенка слід розглядати як боротьбу за напрям подальшого розвитку Української Держави – наближення її до європейських цивілізованих держав, а чи спрямування по латиноамериканському шляху криміналізації економічних і політичних відносин та перетворення у вотчину інтересів азійської Росії.

Поеднання у Верховній Раді зусиль пропрезидентських олігархічних фракцій (СДПУ(о), Демсоюз, «Трудова Україна», «Регіони України», НДП, ПЗУ, «Яблуко») з фракціями лівих сил при ліквідації уряду Ющенка показало їх родову номенклатурну спільність та спільність існуючих політичних інтересів.

Сутність політичного режиму в Україні

Конституція України визначає Українську Державу як правову, демократичну і соціальну. Однак такі положення Конституції можна скоріше кваліфікувати як бажану перспективу, аніж як існуючий стан.

У суспільстві відсутня атмосфера верховенства закону в однаковій мірі для громадянина, держави чи її органу, або ж будь-якої іншої суспільної інституції, як цього вимагає основоположний принцип правової держави. Соціологічні дослідження вказують на те, що 65-70% українських громадян регулярно відчують порушення їх конституційних прав і свобод з боку держави. Такий стан є наслідком того, що Україна перебуває у стані несформованості громадянського суспільства, а з боку владних інституцій спостерігаються цілеспрямовані зусилля на гальмування цього процесу.

Головною ознакою демократичної держави є поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. Характеризуючи існуючий стан у цій сфері, можна констатувати, що взаємини гілок державної влади в Україні перетворилися на змагання представників різних політичних кланів під їх прикриттям, метою якого є забезпечення кращих владних можливостей для кожного із них.

Судова система України сьогодні у фінансово-матеріальному пляні є повністю залежною від органів виконавчої влади, а тому виконує скоріше репресивно-політичну, але не правоохоронну функцію.

Високий рівень бідності в Україні (соціологічні дослідження вказують на 75%) залишає декларативним і конституційне твердження про соціальний характер держави.

Натомість характерною рисою суспільно-політичного життя України є домінування в ньому олігархічних кланів як неформальних структур, що мають вплив на політичне життя, економіку та інформаційну сферу. Свій вплив на політичний процес вони здійснюють через власні політичні партії та відповідні депутатські фракції у Верховній Раді. Економічною основою такого впливу є контроль над цілими галузями чи окремими важливими підприємствами української економіки та доступ до матеріальних ресурсів держави. Маючи у своєму розпорядженні всеукраїнські засоби масової інформації, ці клани забезпечують інформаційно-пропагандивне тло для своєї діяльності.

Найзначнішими із олігархічних кланів є групи Медведчука – Суркіса, Волкова, Пінчука – Деркача, Литвина – Азарова, Пустовийтенка, Тимошенко. Вони оперують капіталами, які дорівнюють $\frac{2}{3}$ ВВП України.

Створені цими угрупованнями для свого політичного прикриття та підтримувані за рахунок державних ресурсів партії є найпотужнішими в Україні: СДПУ(о), Демсоюз, «Трудова Україна», «Партія регіонів», НДП, «Батьківщина». Їх формальні і неформальні лідери (окрім опозиційної Юлії Тимошенко) належать до найближчого президентського оточення.

Таким чином, поряд із формально задекларованим демократичним політичним режимом державного правління в Україні реально існують ознаки режиму олігархічного.

Опозиція

Існування опозиції є нормою і здоровим явищем для будь-якого суспільства із демократичною формою політичного режиму. Вона покликана виробляти альтернативні проекти напрямів суспільного розвитку, а тому є своєрідним стимулятором для діяльності домінуючих у суспільстві політичних сил і опанованої ними влади.

Реально існуюча в Україні політична опозиція охоплює широкий ідеологічний спектр партій – від правих і до лівих. У характеристиці її сутності через призму взаємовідносин із системою офіційних органів влади можна виділити т. зв. контрольовану опозицію КПУ та опозицію, що є неконтрольованою з боку державних інституцій (об'єднання «Україна без Кучми», «За правду», пізніше – «Форум національного порятунку»).

З боку глави держави Президента Леоніда Кучми неодноразово лунали заяви із визнанням існування тільки однієї опозиції – КПУ. Поява таких заяв синхронізувалася із намаганнями до активізації масових акцій з боку КПУ, що свідчить про погодженість дій «опозиції» з офіційною владою. Насправді «опозиція» КПУ є показовою і взаємовигідною для «опонуючих» сторін.

КПУ вигідно бути в опозиційній ніші і таким чином зберігати серед виборців України свій відсоток підтримки за рахунок соціально-зумовлених протестних настроїв. Одночасно вона не може запропонувати альтернатив суспільного розвитку і її домагання базуються на соціальній спекуляції та мають ретроспективно-політичний характер. Отож реально КПУ прагне не до оволодіння владою, а до збереження на тривалий час політичного вигідного статусу опозиційності.

Існуючій владі така «опозиція» також є вигідною, бо саме завдяки спекуляціям на можливостях «комуністичного реваншу», а не завдяки успішній реалізації програм виходу із соціально-економічної кризи, вона скріплює свої позиції серед населення. Таким чином влада штучно створює ситуацію «вибору без вибору» і «вибору меншого зла».

Натомість Президент держави відверто заявляє свою нехоть спілкуватися із неконтрольованою ним опозицією. З його уст характеристика такої опозиції звучить цілком нецивілізовано (напр., «фашизм») і має образливий характер для тої частини суспільства, яку вона представляє. Така позиція влади має деструктивний для суспільства характер, не сприяє його консолідації та пошукові шляхів виходу із кризи.

Штучно створювана монополія лівих сил на гостру соціальну проблематику і на опозицію загалом несе безпосередню небезпеку для перспектив подальшого політичного розвитку суспільства.

З подачі влади в суспільстві культивується реанімація тоталітарних підходів до розв'язання проблем опозиційності. Свідченням тому стало звернення Колегії Вінницької УМВС із вимогою «... Розв'язати руки міліції та надати їй можливість захистити державу від громадянської війни...». Під час загострення опозиційних настроїв навесні 2001 року подібні заклики в організованому владою порядку масово надходили на адресу Президента та озвучувалися в електронних ЗМІ.

Каталізатором активізації опозиції в суспільстві стали події навколо смерти журналіста Георгія Гонгадзе, ознаменовані як «тейпгейт». Дослідження справжніх обставин смерти Гонгадзе є прерогативою правоохоронних органів держави. Однак ті перепони для об'єктивного розслідування цієї справи, що чинилися з боку офіційних органів влади, та непослідовні дії самого Президента, як і виявлений факт політичної вразливості глави держави до різного роду кризових політичних маніпулювань, викликають занепокоєння за майбутнє демократичних процесів у суспільстві та за його національну безпеку.

Російські впливи

Домінування в політичному житті українського суспільства олігархічних партій, замаскованих під ідеологію центристського спектра (соціал-демократія, лібералізм тощо), а отже, апіорі побудованих на технології

подвійних стандартів, потягло за собою домінування таких же подвійних стандартів і в політичних технологіях, широке використання в них спекулятивних прийомів, загалом переведення політичного процесу в русло віртуальної політики.

Подвійність стандартів політики в сучасних українських суспільних умовах полягає у змістовній невідповідності партій, їхніх лідерів і програм, основним принципам тої ідеології, на якій вони позірно базуються. Широко практикованим у політично-пропагандивній практиці, і особливо з боку олігархічних партій, стало спекулювання ідеологічними, національними та державницькими цінностями (напр., спекуляція спадщиною Франка та націоналістичними символами і традиціями у Галичині з боку СДПУ(о)). Така практика має мету завоювання відповідними політичними силами-спекулянтами прихильності тих виборців, які перебувають в іншому ідеологічному, а отже, й електоральному полі.

Можливості сучасних інформаційних технологій дозволяють доволіно маніпулювати суспільною свідомістю, унапрямувати її у вигідне для маніпуляторів русло, моделювати вигідні стандарти суспільної поведінки. Ці можливості дають змогу нівелювати вплив тих політичних сил, які мають реальну вагу в суспільстві, і натомість вип'ячувати ті, які жодної помітної політичної ролі у ньому не відіграють і не відповідають ідеологічним уподобанням населення країни. Таким чином політика переводиться у русло віртуальних (несправжніх, неіснуючих) цінностей. Оскільки значна більшість засобів масової інформації перебуває під контролем олігархічних угруповань, то це несе безпосередню загрозу суспільній свідомості українців та їх політичній свободі.

Усе це дезорієнтує суспільство і заперечує можливість об'єктивного виявлення ним своїх ідеологічних симпатій, а відповідно і позицій щодо подальших шляхів розвитку суспільства.

Політичні технології

На тлі перманентного стану соціально-економічної кризи та ускладнення внутрішнього суспільно-політичного становища посилилися намагання Росії зміцнити свої позиції у сфері української економіки і, використовуючи такі важелі, впливати також на перебіг внутрішньополітичних процесів.

Фактор російського впливу на внутрішньоукраїнську політику був присутній усі десять років незалежності України. Російське керівництво використовувало кожну сприятливу нагоду для посилення такого впливу з далекою метою реанімації російської імперії в будь-якій формі.

Ослаблення позицій Президента України внаслідок загострення внутрішньополітичної ситуації в Україні (особливо в часі розгортання скандалу навколо «тейпгейту») та внаслідок зниження авторитету Української Держави і його власного авторитету серед світового співтовариства

штовхнули його на пошук опори в керівництві російської держави. Підписання таємних «дніпропетровських протоколів» слід розцінювати як тривожний сигнал порушення безпеки національної держави.

Останнім часом вплив Росії на перебіг внутрішньої політики України виявився достатньо яскраво. Практично на вимогу кремлівського керівництва з посади міністра закордонних справ звільнено Бориса Тарасюка, який дотримувався орієнтації на євроатлантичну інтеграцію України, та віце-прем'єра з енергетичних питань Юлію Тимошенко. Процес ліквідації уряду Віктора Ющенка також відбувався в атмосфері антиющенківської інформаційної війни з боку Росії, що велася нею в українському інформаційному просторі.

Відповідальність за посилення процесу опанування Росією економічного, політичного, інформаційного та культурного простору України повинна лягти на нинішнє вище керівництво Української Держави.

Просуванню інтересів Росії в Україні об'єктивно сприяє і факт олігархізації суспільно-політичного життя українського суспільства. Адже олігархічні угруповання в Україні великою мірою виступають представниками російських економічних (а отже, і політичних) інтересів.

Слід сподіватися, що Росія для посилення позицій за рахунок українських інтересів скористається також тими подіями світового засягу, що розгорнулися внаслідок масштабних терактів проти США 11 вересня 2001 року. Прогнозований новий світовий переділ сфер впливу може надати Росії винятково сприятливі можливості у справі підпорядкування України своїм державним інтересам, а отже, знову відкинути Україну на попередній ступінь історичного поступу.

Організація Українських Націоналістів завжди визнавала імперську Росію об'єктом своєї політичної боротьби. І такою вона залишиться, допоки триматиме у своєму складі поневолені народи. А тому ОУН солідарна із визвольною війною чеченського народу та інших народів Російської Федерації. Слід сподіватися, що, прикриваючись прапором антитерористичної боротьби, Росія намагатиметься скористатися існуючою у світі ситуацією для придушення національно-визвольної боротьби чеченського народу та інших, поневолених сьогоднішньою Росією, народів.

Вибори 2002 року

Результати виборів 2002 року у великій мірі визначатимуть подальшу долю національної державности українців та шляхи її розвитку. Ці вибори слід трактувати як вирішальне протиборство українського суспільства з політичною системою, в якій вирішальне слово мають корпоративні і криміналізовані угруповання. Для останніх ці вибори є етапом остаточного і повного опанування державної влади. Таким намаганням повинна бути протиставлена єдність здорових сил українського національного організму.

Організація Українських Націоналістів розглядає вибори 2002 року як черговий етап розбудови Української держави – наповнення її українським національним змістом. Під цим твердженням ОУН розуміє те, що влада в Україні повинна належати патріотичним представникам Української Нації та їхнім однодумцям. Другий і глибинніший критерій національного змісту державної влади полягає в тому, що оцінка її дій повинна проводитися з позиції ефективного захисту нею інтересів Української Нації.

ОУН веде політичну боротьбу не у власних інтересах, а в інтересах Української Нації – тобто за те, аби влада в Українській Державі належала українцям і діяла в інтересах українців. Члени ОУН належать до різних національно-демократичних і державницьких партій та об'єднань. Через унапрямлювання їхніх дій у виборах 2002 року ОУН змагатиме до того, аби консолідувати здорові політичні сили Української Нації перед натиском кримінально-олігархічних та лівих сил у їхньому намаганні захопити всю повноту влади у державі.

У наступних виборах за нинішніх суспільно-економічних умов виборці будуть змушені вибирати між політичними партіями та бльоками, на чолі яких стоятимуть яскраві особистості. Націонал-державницькі сили повинні вийти з виборів найсильнішим політичним бльоком і отримати мандат для творення – імовірно коаліційного – уряду з радикальною реформаторською програмою. ОУН закликає всіх націоналістів та патріотичну громадськість підтримати справжніх державників і не розпорошувати своїх голосів на дрібні сили, які намагаються виступити під відомими, але узурпованими партійними назвами. Вороги єдності державницького табору намагаються накинати нам свої правила гри. ОУН закликає бути пильними й не дати себе обманути лівими, комуністами та олігархами, або їхніми так званими «патріотичними» сателітними утвореннями.

З метою допомогти розрізняти справжніх патріотів від підставлених, з метою вносити ясну орієнтацію в час виборчої кампанії, ОУН організовує так звані Громадські слухання. На цих слуханнях будуть дані роз'яснення і відповіді на питання, які цікавлять патріотичну громадськість, вони допоможуть прийняти правильне рішення при голосуванні.

Незважаючи на деякі специфічні тактичні кроки державницьких сил у час утворення політичних бльоків, стратегічною політичною метою ОУН на період після березневих виборів 2002 року залишається: творення єдиної сильної національно-державницької фракції з дійовою у ній націоналістичною групою у Верховній Раді з мандатом утворити реформістський уряд. Націоналістичний і традиційно національно-державницький електорат має право на своє парламентське представництво і на ефективний захист з боку влади інтересів українців та Української Нації, історичного носія української державности.

Провід ОУН □

Рой Могилко

Найстабільніше шоу в житті країни...

Ювілей на марші

1 грудня – 10-а річниця з дня українського плебісциту, що розставив крапки над самостійницькими «і» – потонуло у вирі актуальних політичних подій. Наснаги на ювілейні роздуми вистачило хіба журналістам, які нагадали, зокрема, що потужна українська діаспора серйозно прислужилася феноменальній результатів референдуму – 90,32% «За»... Однак діючи політики, як правило, морщилися при згадці самого слова «референдум» – волковська всенародна авантюра дворічної давнини звела нанівець патос і доленосну романтику цього поняття. У самому ж парламенті переддень річниці референдуму про підтримку Акту оголошення державної незалежності України зустріли законопроектами, що підвищували статус російської мови. Народні депутати Кияшко, Кучеренко, Коновалюк, Красняков та Алексеев (таке собі «ККККА») пропонували визнати московську небуго офіційною, міжнаціональною та навіть міжнародною мовою на території України. Фіговий листок захисту прав національних меншин, яким послуговувалися при цьому законодавці, було знято їх колегою-комуністом Павлом Бауліним. Прямо з парламентської трибуни він підсумував почуття російськомовних людей, закликаючи поставити на місце «знавіснілих галичан українізації». Отже, тло, на якому Україна перебувала в останній місяць 2001 року, збагатилося не лише новими сплесками касетного скандалу, тиском Москви на газовому полі та випробовуванням секретаря РНБО збройним бізнесом, але й призабутим мовним протистоянням на вищому законодавчому рівні.

Усім переписам перепис

Доба 31 грудня стала для України часом активного копання шанців на всіх політичних фронтах. У перервах між важкими фортифікаційними роботами уряд і депутати ухвалювали держбюджет на 2002 рік, Президент приймав хорватського лідера С. Месіча, німецького канцлера Г. Шредера та ізраїльського заступника віце-Шимона Переса, громадяни розважалися самоопитуванням на дільницях першого Всеукраїнського перепису населення. Остання подія потрапила під пильну увагу партій та громадських організацій правого спектру. Так, зок-

рема, Молодіжний Націоналістичний Конгрес наголосив на можливості використання даних перепису на парламентських виборах, адже він виявить приховану кількість громадян України, що перебувають за кордоном на заробітках. Ця цифра, за неофіційними даними, сягає двох мільйонів осіб. Саме ці «мандруючі душі», на думку МНК, влада може покласти до кошика політичних союзників, що забезпечить їм додаткові місця у ВР 2002 року. Не меншу загрозу, на переконання молодих націоналістів, містило й запитання про найліпше знання однієї з іноземних мов. Прогнозована відповідь – російська – без сумніву ляже до провокаторської теки, яка за слухної години може стати основним аргументом для запровадження в Україні двомовності. Однак у період з 4 по 15 грудня як громадським організаціям, так і окремим громадянам вдалося зафіксувати низку порушень процедури заповнення опитувальних анкет. У регіонах часто-густо волонтери облікових діляниць вписували відповіді громадян на якісь окремі аркуші, аби згодом внести їх у справжні анкети, а редактор одеської болгаромовної газети «Роден край» Теодора Костова повідомила, що дівчата-обліковці навіть не поцікавилися рідною мовою бесарабської болгарки, очевидно, приписавши їй заднім числом російську.

Втім, результати перепису будуть оприлюднені вже після виборів народних депутатів, у квітні 2002 року. Хоча й цей факт викликав здивування у Європейських статистичних службах, адже в час комп'ютерних технологій місяцями обробляти анкети якось смішно.

Поза цим найстабільнішим шоу в житті країни залишалися з'їзди політичних партій, які несамовито будували конфігурації виборчих блоків.

Партійні шанці, муровані бльоки

1 грудня в Харкові відбувся 7 з'їзд Народно-демократичної партії, на якому до четвірки НДП, «Трудова Україна», Партія регіонів та Аграрна партія приєдналася кишенькова ПППУ Прем'єра Анатолія Кінаха – Партія промисловців і підприємців. Свіжоперейменований блок ТУНДРА на не менш комічний «За єдину Україну» (скорочено «За ЄдУ») представив себе публіці таким собі владним монолітом, готовим, за словами Міністра транспорту Пустовойтенка, «розгорнути безкомпромісну боротьбу на всіх фронтах». Досить неочікуваною була згода Анатолія Кінаха увійти до першої п'ятірки фронтовиків з «харчобльоку», адже зовсім недавно Прем'єр зізнавався в інтерв'ю газеті «Дзеркало тижня», що блок йому не до вподоби. Очевидно, на цей крок Кінаха підштовхнув сам Кучма, ревниво попередивши при цьому Прем'єра, що політикою захоплюватися все ж таки не слід. (А то «гаплик»). Іншим китом від Банкової в списку бльоку «За ЄдУ» став Володимир Литвин. Мало того, він очолив першу п'ятірку, подавши недвозначний сигнал усій вертикалі виконавчої влади – адміністра-

суре мусить спрацювати на «харчоблок». Сам же Президент України з притаманною йому безпосередністю назвав Литвина одним з найкращих вітчизняних політиків. Уже на початку грудня стало відомо, що Голова Верховної Ради Іван Плющ балотуватиметься по мажоритарному округу на Чернігівщині. Відхід Плюща від соратників по НДП не є тактичним кроком спікера – прохопившись новим афоризмом, що до блоку «За ЄдУ» йдуть ті, хто хоче їсти, він показав усю жовч, яка накопичилася в нього до колег-номенклятурників.

У перший же день зими Політрада Ліберальної партії України ухвалила рішення про входження до блоку Віктора Ющенка «Наша Україна». Команда одіозного губернатора Сумщини Володимира Щербаня слухняно пішла «під націоналістів», зваживши свої шанси та шанси лідера на нинішніх виборах. А от згода Віктора Ющенка на блокування з сумським лібералом примусила багатьох замислитись щодо можливостей експрем'єра адекватно оцінювати ситуацію.

Про рішення приєднатися до блоку експрем'єра оголосила й партія депутата Ржавського «Єдина родина». Щоправда, це сватання закінчилося нічим. Очевидно, у Ющенка не залишалося «біологічних» можливостей надати висуванцям «ЄР» уподобані місця в списку. Це поза тим, що не останніх людей у «Нашій Україні» – Петра Порошенка та Віктора Пинзенника – Ющенко вирішив «кинути на мажоритарку».

Зі своїм «природним» союзником – Олександром Омельченком – Ющенко так і не зміг досягнути угоди про спільні виборчі дії. Незважаючи на те, що став шанованим гостем третього позачергового з'їзду партії «Єдність», на якому київського мера обрано головою партії. Незадовго до цього Олександр Омельченко «сколотив» у парламенті боездатну фракцію на 15 багнетів. Цей депутатський загін особливого призначення 13 грудня був використаний у блискуче проведений операції зняття лідера СДПУ(о) Віктора Медведчука з посади першого віце-спікера Верховної Ради. Ця подія справедливо претендує на першість у шерензі сенсацій передноворічного місяця. Пліч-о-пліч у справі звільнення «залізного Віктора» стояли і комуністи, і рухівці, і тимошенківці з фракції «Батьківщина», і солідаристи багатодітного Порошенка. Сам лідер есдеків волів пояснити своє політичне падіння політичною помстою. Лівих – за гвалтовно ухвалений земельний кодекс, правих – за невмотивоване зняття з посади Прем'єра Віктора Ющенка. Однак сторонні спостерігачі наголосили, що тріумф недругів Медведчука міг відбутися лише зі згоди найвищого політичного арбітра – Леоніда Кучми. Цю версію підтримав і лідер СПУ Олександр Мороз, який назвав відставку Медведчука прагненням Банкової «очиститися від тих структур, на які потрібно витрачати адмінресурс». Медведчук і сам гнав від себе ці здогади, не надто переконливо твердячи, що Президент пропонував йому допомогу в «критичні дні» перед відставкою. Трохи оговтавшись,

підконтрольний СДПУ(о) телеканал Інтер продемонстрував аналітичний фільм про обставини зняття віце-спікера. Його ключовим моментом була сцена виходу Медведчука з парламентської залі після горезвісного голосування. Фрагмент оздобили заяложеним пасажем із сьомої симфонії Баха. Однак Україна з якимсь азартом чекала на помсту адвоката Стуса, яку, очевидно, буде обставлено за клясичними законами радянських трагікомедій. І разом з тим, безпомилково відчула холодок між Банковою та есдеками. Це дало підставу припускати, що СДПУ(о) може одягнути незвичну тогу опозиції й у такий спосіб поборотися за виборця, який не йме віри владі. До речі, після раптового падіння шефа апарат есдеків трохи попустило й у справі прощтовхування Закону про регіональні мови. Від самого початку згаданий законопроект був розрахований на гоління вовни з довірливих національних громад угорців, болгар, греків, мовам яких обіцяли статус офіційних на регіональному рівні. Однак звільнення з посади голови Одеського обкому СДПУ(о) болгарина Владіміра Коева розвіяло ці надії, тим паче й місцеву владу стихійний рух бесарабських болгар на підтримку цієї ідеї відверто непокоїв. На маргінесах внутріпартійного життя перебував і за давним конфлікт у Львові між народним депутатом Ярославом Кендзьором та братом Віктора Медведчука – Сергієм. Останній уперто захищав через суд імідж обласних митарів, а під Новий рік стало відомо, що він балотуватиметься тут же по мажоритарному округу.

На протилежному кінці політичного поля – у Бльоці Юлії Тимошенко – відбувалися також нерівні процеси. З одного боку, партія «Батьківщина» формально посилила свої позиції, поглинувши право-центристську УКРП Степана Хмари. (Схожу обгородку провела й союзницька УРП Левка Лук'яненка, всмоктавши у своє кволе тіло Українську християнсько-демократичну партію Олеся Сергієнка). З другого, провал ідеї Всеукраїнського референдуму про недовіру Президентові Леонідові Кучмі та цільна інформаційна блоkada особи Тимошенко утворили навколо Бльоку певний вакуум і позбавили цю колись динамічну структуру ініціативи. Юлія Тимошенко не збиралася здаватись навіть після відмови у проведенні теледебатів на каналах «великої шістки» – УТ-1, 1+1, СТБ, Інтер, Новий канал, ІСТV. Руками фракції «Батьківщина» вона розпочала кампанію по законодавчому забезпеченню «рівного доступу суб'єктів виборчого процесу» до загальнонаціональних ЗМІ. І зокрема, проведення теледебатів. Ця приречена боротьба пройшла під акомпаньямент заяв Віктора Медведчука (уже звільненого з посади віце-спікера) в тому сенсі, що канал Інтер обов'язково забезпечить чесне й усебічне висвітлення виборчої конкуренції. Що ж, можна посміятися. Але далі – більше. Державний комбінат «Преса України» відмовився друкувати офіціоз БЮТ газету «Слово Батьківщини», пославшись на брак виробничих потужностей. Ще одна поразка. Однак внутрішня розбудова Бльоку Юлії

Тимошенко йшла «за розкладом». Черговий з'їзд Української соціал-демократичної партії Василя Онопенка прийняв рішення про входження до Бльоку Тимошенко, синхронне рішення ухвалив і з'їзд УНП «Собор» Анатолія Матвієнка. У грудні в офісі «Батьківщини» відбулася презентація Бльоку, яка викликала в журналістів змішані почуття: заслужений дідуган Лук'яненко дарував аляпувате паралонове сердечко лідерові Бльоку, Хмара показував телекамерам новий значок «Батьківщина», посірілий Матвієнко недоладу жартував, а Онопенко назвав присутніх у президії лідерів БЮТ іконостасом... Хтось відмітив, що на святі бракує лідера Патріотичної партії Миколи Габера, який був одним із засновників спочилого ФНП. Тимошенко прохопилася, що Габер десь скніє в пробках і незабаром з'явиться в залі. Однак 25-ий номер списку БЮТ так із «пробки» й не вийшов. 29 грудня він оголосив про створення бльоку з Партією малого та середнього бізнесу, надавши йому своє екзотичне прізвище. Того ж дня у штабі Габера говорили, що вже 12 січня Блок змінить назву. На «Проти всіх». До його п'ятірки має увійти Дмитро Корчинський. І кілька бізнесменів-спонсорів. Здається, ці люди сподіваються, що протестний електорат переплутає графи «Голосую проти всіх» і «Блок Проти всіх», а решта й насправді заховається у хвацьких кандидатів – героїв Абхазької війни та подій 9 березня. У будь-якому разі поява такого Бльоку – тривожний сигнал для загону БЮТ, перша п'ятірка якого виглядає так: Юлія Тимошенко, Григорій Омельченко, Анатолій Матвієнко, Василь Онопенко, Левко Лук'яненко. «Сірий кардинал» Бльоку, він же голова бюджетного комітету ВР Олександр Турчинов, здобув восьму позицію, а Сергія Головатого, яким пожертвували в п'ятірці на користь Лук'яненка, несподівано відкинули кудись далеко в другий десяток БЮТівців. Соціологічні опитування з тижня на тиждень сигналізують, що популярність Бльоку Юлії Тимошенко знижується.

Цікаві процеси відбулися й у партії «Демократичний Союз». Про існування цього даху Олександра Волкова пересічний киянин міг здогадатися хібащо з реклами на столичних маршрутних таксі. Однак після рекрутування до ДС колишнього «гуру» Адміністрації Президента Володимира Горбуліна робота «демократів» пожвавішала, було оголошено про намір створити блок із тричі розкладеною, але існуючою Демпартією Ганни Антоньєвої. Остання, після невдалого роману з НДП, з полеткістю зідхнула – знайдено лікоть справжнього чоловіка в ритуальній боротьбі за парламент. Несподівано серед головних промоторів ДС опинився відомий журналіст В'ячеслав Піховшек. Його авторська передача «Епіцентр» на каналі 1+1 стала взірцем політичної заангажованості журналіста. Антиющенкоєвські сюжети, підфарбовані під аналітику, вражали своїм цинізмом та в'їдливістю всю Україну. Не менш безпардонно в ефірі телеканалу з'являвся й політичний шеф Піховшека – Олександр Волков. Кажуть, саме В'ячеслав вигадав йому імідж політика, що підір-

вав здоров'я у боротьбі за світле майбутнє виборців. Не випадково Волков регулярно звертається до народу з лікарняного ліжка, поклавши руку на тумбочку з апаратом вимірювання тиску. Втім, за всіх талантів пана Піховшека рейтинг блоку ДС-ДемПУ не піднімався в грудні вище за відмітку 1,5%. Ще нижчим є рейтинг у іншого езкотичного блоку – НЛО. Цей квазі-проект прикрасив колега В. Піховшека – головний табуїст Микола Вересень. Щоправда, суміщати роботу на популярному телеканалі з грою в політику Миколі не дали. Продюсер Олександр Роднянський попросив Вересня з телевізійного «карандаша», слушно зауваживши, що канал 1+1 існує не для парламентської розкрутки окремого журналіста, нехай і найталановитішого.

Лівий фланг

Один з лідерів президентської кампанії 1999 року соціаліст Олександр Мороз так і не зміг знайти серйозних союзників у боротьбі за парламент-2002. Кільканадцять пропозицій до Тимошенко й навіть Юценка об'єднатися не знайшли щирого відгуку і тому СПУ сформувала власний блок, поглинувши щойнонароджену Партію захисту інтересів селян України та приторочивши до обозу карликову, але ідейну СДПУ Юрія Буздугана. Щоправда, подекують про намір запустити буковинського есдека в самостійне плавання. З метою відібрати голоси у СДПУ(о). Сам же Олександр Мороз намагається високо тримати прапор антикучмізму, заявивши в Хмельницькому, що першим рішенням новообраного парламенту стане прийняття закону про імпічмент Президента України та усунення Леоніда Кучми з цієї посади. На думку головного соціаліста, навіть «представники великого бізнесу, які сконцентровані в пропрезидентських партіях, відчувають потребу зміни нинішнього режиму влади». Слід відмітити, що вічна візаві Олександра Мороза Наталка Вітренко сьогодні вочевидь не у фаворі в політтехнологів з Банкової. Прогресивна соціалістична партія перебуває у вільному плаванні й має всі шанси 2002 року перетворитися на одну з 130 партійних контор, що існують формально, під одного лідера. Дещо пожвавити інтерес до своєї особи пані Наталя намагалася через оприлюднення нових фактів у справі замаху на її життя в 1999 році. Щоправда, сенсація чекала публіку не в розповідях Вітренко про записи Іванченка у своїх нотатниках, а у факті його раптового зникнення з місця ув'язнення. І цю новину принесли на хвості колишні однопартійці Вітренко з СПУ. Втім, ПСПУ ще має надію на можливі союзи з ідейними союзниками, зокрема партією Івана Чижика «Справедливість» та партією чи то педагогів, чи то викладачів, яка має всього одну обласну організацію. Ще лівіше подають ознаки активного політичного життя комуністи. У їх лавах перебуває не лише «святина корова» українського футболу Олег Блохін. Кажуть, що вже вирішена

справа із входженням до списку КПУ генерального прокурора України Михайла Потебенька. Очевидно, 5 депутатських років дадуть можливість оцінити перспективи своєї старости, яка за певних політичних обставин може бути далеко не спокійною.

До політтехнологічних об'єднань належить і купка зелених та екологічних партій, які намагатимуться вихопити вельми прив'ялий соняшник з рук ПЗУ Віталія Кононова.

Кримінал

У партійні перетасовки напрочуд органічно вписувалися всі кримінальні процеси, що стали політичними. Прізвища журналістів Гонгадзе та Александрова не сходили зі шпальт газет, спеціальна слідча комісія Верховної Ради Олександра Жира турбувала громадськість новими деталями «з життя Мельниченка». Після чергового переносу слухання справи ув'язнених членів УНА-УНСО стало зрозумілим, що Андрієві Шкілю «сотоваріщі» влада приготувала палати СІЗО СБУ, як мінімум, до кінця парламентських виборів. Слід зазначити, що помітного суспільного розголосу ця справа так і не набула, хоча, наприклад, у Львові в приміщенні філярмонії проводився благодійний концерт на підтримку ув'язнених унсовців. (Спонсором цього екзотичного заходу стало підприємство «Львів-водоканал»). До сфери суто кримінальних розборок на виборчому ґрунті можна віднести хібащо арешт генерального директора найбільшого в Україні лікєро-горілчаного заводу «Союз-Віктан» Андрія Охлопка та його заступника Віктора Удовенка. Їм висунуто звинувачення за статтею 115, частина 2 Кримінального Кодексу України «Умисне вбивство, за обтяжуючих обставин», і поміщено в СІЗО. Аналітики припускають, що саме за спробу перейти дорогу можновладцям на кримських мажоритарних округах ці бізнесмени поплавилися свободою.

Доброзичливі десанти

Зовнішньополітичне життя України також мало власний присмак у передноворічний місяць. Щоправда, одноденні візити Гергарда Шредера та Шимона Переса не принесли втіхи ані Президентові України, ані високопосадовим гостям. Перший був проїздом і даремно намагався схилити шальки терезів у справі фінансування реакторів на бік Заходу, а другий приїхав по гроші за вбитих у російському літаку ізраїльтян, але потрапив на загальну й малозмістовну розмову в Маріїнському палаці. Грудневим зовнішньополітичним феноменом стала активізація молдовсько-українських стосунків. Кишинів намагався тиснути на Київ у справі неофіційної блокади смирновської ПМР. Однак укотре – навіть комуністові Вороніну – молдованам не вдалося добитися економічного та політичного краху режиму Смирнова, якого мешканці Придністров'я знову обрали президен-

том. Позицію Києва у придністровському конфлікті можна оцінити як ви-чікувальну, що стає традицією. Однак вичікувати на іншому напрямку – московському – не лише небезпечно, але й злочинно. Українські ЗМІ об-летіла звістка, що Російська Федерація, за розпорядженням президента Владіміра Путіна, «з метою подальшого розвитку російсько-українських відносин і розширення двосторонніх зв'язків у галузі науки, освіти, культу-ри», проведе у себе в 2002 році «Рік України в Росії». Голова «Просвіти» Павло Мовчан відреагував на цю московську казуїстику калямбуром: слід у самій Україні нарешті провести рік України... Між тим, відразу після зворушливих заяв про намір чиновників РФ знову щоранку згадувати Ук-раїну в Києві відкрився російський медіа-центр. На його відкриття завітав одіозний керівник Фонду ефективної політики (ФЕП) Гліб Павловський, головний, за твердженням російських оглядачів, політтехнолог Кремля, колишній одесит, що знає всі таємниці «української душі». Висадка десанту політичних технологів для проведення акції під назвою «Рік України в Росії» не викликала ентузіазму в жодної з політичних сил Києва. Адже на Україну насуваються парламентські вибори, потім – президентські, у ході яких вплив Москви може бути непередбачуваним. У самій Москві прове-дено відверто провокативний з'їзд вихідців з України, в якому взяли участь навіть ті, хто згадував про своє українське походження лише напідпитку й пошепки. До програми роботи з'їзду, яку роздали учасникам високого та добре профінансованого зібрання, не забули вкласти привітання лідера СДПУ(о) Віктора Медведчука. У цьому розрізі візита Міністра МЗС Ана-толія Зленка до Теграну, де без особливих результатів закінчилися перего-вори про транспортування іранського газу через газопровід «Вірменія – Україна – Європа» та спільний випуск українського літака АН-140, можна вважати політично маргінальним. Іще один формальний крок зовнішньо-політичного відомства України – згадка про багатомільйонну українську діаспору напередодні Нового року. Усе це лише підкреслює другорядну роль Міністерства в зовнішній політиці України. Втім, не відмовте собі – поласуйте міністерським канцеляритом відомства Зленка: «Утвердження України в світі немислиме й неможливе без поради, допомоги і підтримки українських сердець і рук поза межами України». А ми то думали... □

Петро Масляк

Сучасний тероризм: причини і перспективи (Нотатки геополітика)

Після терористичних актів у США 11 вересня 2001 року тероризм став темою номер один у засобах масової інформації багатьох країн світу. У тих повідомленнях є все, крім глибокої аналізи причин цього явища нашої епохи. Геополітичної інтерпретації подій у США не маємо й поготів. Тож спробуємо розібратися у сутності проблеми за допомогою хоча б найзагальніших наукових підходів.

Очевидним є те, що в небаченому раніше поширенні тероризму, набутті ним глобальних масштабів існують як цілком об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Об'єктивні зумовлені тим, що наприкінці ХХ ст. виникли нові геополітичні й геоекономічні тенденції державотворення. Малі за територією і населенням країни виявилися більш відповідними сучасним економічним реаліям. За рівнем життя й економічним розвитком попереду опинилися не величезні США, Канада, Австралія, Китай, Індія чи Росія, а маленькі, або навіть карликові, Сінгапур, Норвегія, Швейцарія, Австрія тощо. Великі держави поступово, але все очевидніше стають нерентабельними – з усіх точок зору. Об'єктивно почали наростати тенденції розпаду великих держав на декілька менших. І не лише в багатонаціональних країнах. Якщо в США виникла «Армія визволення Тексасу», яка поставила собі на меті створення незалежної держави збройним шляхом, то що вже казати про Чечню в Росії, Шотландію у Великій Британії чи басків в Іспанії. Можна згадати ще декілька десятків (!) вогнищ сепаратизму та національно-визвольної боротьби народів і територій за самовизначення у світі.

Звичайно, найлегше їх усіх разом узятих зарахувати до числа терористів і нацькувати на них якогось світового жандарма. Але як уже не раз учила історія, проблема, якщо вона відображає загальні тенденції розвитку людської цивілізації, від цього не вирішиться. Лише загостриться. Що ми й маємо нині.

Я вже сформулював в одній із опублікованих статей головну геополітичну девізу ХХІ ст.: управлятися локально – діяти глобально. Великі держави, всупереч нездоланній тенденції розвитку світу, всіляко намагаються зберегти свою територіальну цілісність, чим породжують протидію, яка в

нинішніх умовах дедалі більше набуває рис терористичної боротьби. І не дивно. Світова геополітична тенденція таким чином ніби апробує методи руйнування та демонтажу віджилих форм державного устрою.

Однак є й суб'єктивні причини зростання тероризму на нашій планеті, і я їх теж намагатимусь сформулювати у вигляді афоризму: дух б'є матерію. Тому країни «грубого» матеріалізму – США, Ізраїль, Росія тощо, – де панує дух наживи, грошей, де свідомо чи підсвідомо більшість громадян вважає, що все і всіх можна купити за гроші, виявилися під прицілом людей, які мислять зовсім інакше. І за гроші їх не купиш. Їхніми вчинками керує не долар, а ідея, переконання, віра тощо.

Смішно читати статті деяких журналістів, які пишуть про те, скільки мільйонів доларів одержують терористи-камікадзе за виконану роботу. Підірвавши російську чи американську військову частину або вибухнувши, обвішаний гранатами, серед натовпу євреїв в Ізраїлі, – терорист-камікадзе отримає лише смерть. І більше нічого матеріального. На той світ грошей з собою не візьмеш. Ні шеляга. Ні цента. Ні шекеля. Невже не зрозуміло? Тому звинувачувати таких людей у меркантильних інтересах і смішно, і нерозумно. Вони так чинять, за особистим переконанням, не з метою наживи, а задля звільнення від поневолювачів своєї нації, утвердження віри, задля реалізації якоїсь ідеї.

Давайте хоча б на хвилину уявимо собі чоловіка, який став переконаним терористом-самогубцем. Це ж як треба було комусь принизити його людську гідність, позбиткуватися з його нації і віри, щоб психічно нормальна людина свідомо пішла на такий крок.

На початку ХХІ ст. реальною причиною небаченого раніше зростання тероризму стає примусова заміна високої національної духовності цілих народів космополітизмом – під «науковими» назвами «громадянське суспільство», «громадянська освіта», «громадянське виховання», «глобальні процеси» тощо. Провідники цих ідей і їхні агенти в усьому світі і є каталізаторами руху опору в його крайніх формах.

Не хочеться бути лихим провісником для власної Батьківщини, але й в Україні теж накопичується дедалі більший потенціал тероризму. Число таких людей, які вже не бачать можливостей змінити щось на краще в цій країні нормальним демократичним шляхом, стає критичним. Припинення Української Нації, панування чужинців і їх «п'ятої колони», знущання з віри пращурів намісниками ворогів українців, передавання наших святинь у руки колябораціоністів, відверте пограбування країни стає цілком реальним, неминучим і об'єктивним підґрунтям тероризму.

Абсолютна впевненість значної частини українців у бандитизмі, корупції, повній безкарності влади в нашій державі відкриває шляхи будь-яким формам тероризму. У цьому відношенні касетний скандал послужив могутнім каталізатором процесу, який уже й без того розпочався.

Обнадійливим мітом для геополітично неграмотних людей є теза про якусь особливу, навіть придуркувату доброту українців, з якими можна робити будь-що, а вони лише кліпатимуть очима. Та на це сподіватися не слід. Українці бувають добрі, як, до речі, й інші нації, лише коли вони слабкі. А так наш народ доволі жорстокий до своїх ворогів. Хіба не нашим Дорошенком, оспіваним у народних піснях, у Росії лякали неслухняних дітей? Як торнадо, пронісся він Центральною Московією, спалюючи все та знищуючи всіх. А хіба не українські козаки наводили жах на все північне узбережжя Туреччини? А до яких вершин жорстокости піднімалися гайдамаки під час Коліївщини? Прикладів тому безліч і в пізніші часи.

Соціальна психологія стверджує: нинішня ситуація в Україні ніби видає моральну індульгенцію громадянам держави на будь-який вид злочинної діяльності. На окрик влади: «Ти що робиш?» – кожний може відповісти: «А ти що?..». Тому консервація при владі скомпрометованих людей провокує ідейний і прецедентний тероризм, затятість, поширення крайніх форм протесту й непокори владі, залучення іноземних помічників для боротьби з режимом тощо. Це тільки варто завести. Далі воно вже йде за відомим сценарієм. При цьому тероризм не здатна зламати державна машина в жодній країні світу. Він дедалі поширюється і набуває неконтрольованих рис розвитку. Чи потрібне це нам? Ось чому ми й стоїмо нині перед проблемою внутрішнього геополітичного вибору.

Однак цей вибір не лише внутрішній. Є ще й вибір зовнішній, який визначається вибором внутрішнім. Кардинальні зміни в Україні відкривають шлях докорінним геополітичним змінам в усій Європі, в усій атлантичній цивілізації. Бо ж ми – атлантисти, європейці, а не євразійці, як, наприклад, росіяни. Ми – діти Атлантики. На відміну від євразійських Росії та Казахстану. У нас усі річки несуть свої води в Атлантичний океан, над нашою землею проносяться нескінченні атлантичні циклони. І коли виходиш узимку з літака в Москві, де після київських +5 – московські -12, розумієш, що ми й у принципі не можемо бути такими, як росіяни. Наш шлях загальноєвропейський, а не євразійський. І коли Україна позбавиться ролі пасивного, невизначеного, а тому нікому не цікавого пішака на «Великій світовій геополітичній шахівниці», вона вкотре визначатиме ключові напрямки розвитку атлантичної цивілізації.

Але повернемося до подій у США. Вони, на мою думку, висвітлюють іще одну показову форму розвитку тероризму у світі – державний тероризм. Я вже неодноразово писав про вражаючу геополітичну сліпоту Америки. Десять років тому батько нинішнього президента США Джорж Буш-старший, тодішній президент цієї країни, демонструючи повне нерозуміння процесів, що відбувалися на той час у світі, переконував Україну відмовитись від проголошення незалежності. Теперішній президент США – Джорж Буш-молодший – нічим не відрізняється в геополітичному відношенні від свого батька, бо ж американців, арабів і в цілому мусульман, як якихось геополітичних хлопчаків, елементарно підставили.

Терористичні акти в США дійсно могли вчинити мусульмани, але вони, напевно, і не здогадувалися, хто все це організував. Ну не може бін Лядін, сидючи в Афганістані, знати, у якій кімнаті Пентагону, в якому крилі цієї велетенської будівлі в таку-то годину засідатимуть відповідальні за національну оборону люди. Це могли знати лише спецслужби країни, яка десятиліттями створювала агентурну мережу в США. Підготувати ж терористів-камікадзе від імени того ж бін Лядіна – іранців, іракців, єменців, талібів, пакистанців, лівійців – для спеціалістів дуже просто.

І дійсно, у технічному плані все було виконано бездоганно. А ось пізніше почалися «проколи». Та й не дивно: інтелектуально забезпечити спецоперацію набагато важче, ніж технічно. Розумних людей, виявляється, не так уже й багато. Тому й підкинули інструкцію з управління пасажирськими літаками типу «Боїнг», звичайно ж, арабською мовою. Ви уявляєте собі такого хлопа, який викрадає велетенський літак із пасажирами, пробирається в кабіну пілотів, розгортає інструкцію й починає за нею керувати цією найскладнішою машиною у світі. І до того ж так успішно, що літак влучає точно у вікно Пентагону, де в той час засідають американські генерали. Ну навіщо ж так грубо, шановні? Що, нерви не витримали?

Майже в той самий час, але вже на іншому викраденому літаку такий самий терорист відкриває іншу інструкцію (теж арабською), котра навчав правильно говорити англійською мовою. І от цей терорист звертається до пасажирів – з вимовою корінного нью-йоркця. Уявляєте собі такого химерника, який за інструкцією керує «Боїнгом» і за інструкцією цвенькає англійською з пенсильванським акцентом. Ви уявили? А ось я – ні.

І ще одна груба помилка організаторів терактів. Пасажири загинули літаків, «люди мусульманської національності», згідно зареєстрованих прізвищ, насправді виявилися живими та здоровими. Інші такі ж імовірні терористи взагалі померли декілька років тому. Хтось просто скористався їхніми іменами. Хоча б здавалося, за логікою речей, «непопулярні» мусульманські прізвища варто було б замінити бодай на українські, я вже не кажу про англійські.

Звичайно, комусь вигідно вирішити арабську чи мусульманську проблему за допомогою американських ракет. Але ж такі сподівання є чистої води утопією. Нічого з цього не вийде. Тільки собі на гірше.

У нинішній американській республіканській адміністрації немає геополітиків такого масштабу, як Збігнев Бжезінський. І в Європі теж. Про Україну навіть згадувати не хочеться. Тому майже всі, за деяким винятком, діють чисто інтуїтивно.

Теорія геополітики виключає можливість кидання бомб за принципом – на кого Бог пошле. Геополітичні й особливо геостратегічні операції не можна здійснювати без належного теоретичного забезпечення. Але ніні все так і робиться. Тому ніхто й не здатен прорахувати наперед, до чого призведе та чи інша «льокальна» спецоперація. Але ж іще клясики аб-

солютно правильно писали, що немає нічого практичнішого за гарну теорію. Цілковита відсутність теоретичного обґрунтування антитерористичної кампанії призводить до постійних геостратегічних провалів у США, Росії, Ізраїлі тощо. Не кажучи вже про Україну.

Реакція США на терористичні акти нагадує реакцію собаки, в якого хтось невидимий поцілів каменюкою з вікна будинку і котрий від болю й образи починає кусати всіх випадкових перехожих. Америка приречена на розпад і поразку в ХХІ ст. не через атаки терористів. Вона не має концепції подальшого розвитку. Її поводити ще раз показали всім, що не розуміють ані тих процесів, які відбуваються у світі, ані того, куди йде сама Америка. Так що сьогодні ми маємо лише геополітичні квіти. Геостратегічні плоди ще попереду.

Одна розумна жінка майже десять років тому сказала, що тепер майже всі хотіли б утекти до США, Ізраїлю чи Канади. Та прийде час, підкреслила вона, і всі намагатимуться врятуватись в Україні. Можливо її слова не такі вже й утопічні.

Геополітичні помилки України, зроблені впродовж останніх десяти років, цілком надаються до розгляду студентами факультетів міжнародних відносин і політології, слухачами дипломатичних академій усього світу як класичні приклади того, що і як не слід робити.

Але останні дії нашої держави, яка сама встромила голову в петлю «антитерористичної коаліції» на чолі з США, взагалі не витримують жодної критики й перевершують, мабуть, усе «напрацьоване» раніше, разом узятє. Добровільно протиставити себе тому, хто об'єктивно знаходиться на геостратегічному піднесенні, і об'єднатися з геостратегічним банкрутом – це дійсно треба, як то кажуть, «уміти».

Геостратегічно мудро вчинили європейські союзники США по НАТО. Здавалося б, у них немає жодних варіантів – лише беззастережно підтримати свого союзника. На словах воно так і було. Але як тільки дійшло до реальних дій, європейські «брати» одразу почали вимагати неспростовних доказів того, що терористичні акти дійсно вчинили ті чи інші особи і за ними дійсно стояли ті чи інші організації та держави.

Нашій країні жодних доказів не треба. Декому в нас завжди все зрозуміло. Тепер будь-який «друг», «брат» чи «сват» може «логічно» організовувати в Україні терористичні акти під виглядом арабів чи мусульман взагалі – за апробованим американським сценарієм. Та й самі держави, організації, проти яких ми виступили війною разом з американцями, тепер мають цілком законні підстави оголосити нам війну у відповідь. Чи треба це нам? Американцям просто немає куди подітися, їх іще можна зрозуміти. А навіщо нам то потрібно? Буш нині перебуває в тенетах свого рішучого іміджу. Тому якщо він навіть діятиме за українським прислів'ям: «був дурний та взяв дурнувату, і не знали, що робити, підпалили хату», все одно американці будуть його підтримувати. Та лише до того

часу, поки в США не почнуть масово доставляти домовини з убитими американськими солдатами. Після цього любов одразу закінчиться й у повітрі запахне імпічментом.

Студенти-міжнародники нашої держави сьогодні мають багатющий матеріал для аналізу та синтези, для проведення дискусій і семінарських занять. Дай, Боже, щоб вони в майбутньому були розумнішими за нас сьогоднішніх. Втягнути Україну у війну в Чечні чи Афганістані, чого де-хто домагається з маніякальною впертістю, дуже легко. Вийти ж з неї, як показує досвід СРСР і Росії, надзвичайно важко.

Усілякі союзи та коаліції, як я вже про це неодноразово писав, згубні для України. Дай, Боже, нам розумних і далекоглядних керівників. Дай нам, доле, глузду обрати до Верховної Ради розумних, патріотичних і чесних депутатів. Дай нам, Боже, розуму відмовити в довірі тим депутатам, партіям і виборчим бльокам, які виступають за різні союзи, не залежно з ким – чи з США, чи з Росією. Пам'ятайте, привид Чечні й Афганістану вже в Україні. □

Леонтій Шипілов

До політичної органічності

Цивілізація, хоча б у людській уяві, має мету. Існування без мети – неможливе. Визначити мету – виправдати існування. Навіть А. Камю в «Міті про Сізіфа» не визнає безсенсовості. Формулювання мети – багатозначна філософська проблема.

Усе живе є суб'єктом реальності, оскільки перебуває у стані, що окреслюється як «жити». Відтак, передумовою всього є необхідність виживання. Природна мета цивілізації як витвору людства – забезпечити існування *Homo Sapiens* як біологічного виду. Природним є право на життя окремої особи в соціумі. Таке ж право має діяти й у надсистемах стосовно колективних суб'єктів, аж до людства в цілому. За яскравий приклад може слугувати гіпотетична глобальна ситуація про наявність надпотужної іншопланетарної цивілізації з агресивними намірами щодо людства.

Отже, підставою всього – будь-якої дії – є існування в цьому світі. І тому забезпечення життя завтра (та ще, бажано, щоб і післязавтра) з усуненням різного роду перешкод – предикат будь-якого ества. І цей предикат такий звичний, що, можливо, сприймається на рівні підсвідомості і тому назовні доволі часто не усвідомлюється. Бо він неминуче потягає за собою інше питання: «Як життя унаочнює себе?». Чи не через постійний процес зміни свого попереднього стану? Чи не через те, що, зазвичай, зветься розвитком? «В одну й ту саму річку не можна зайти двічі, і не можна двічі заскочити смертну природу в одному й тому ж стані [...]» – ця теорія мінливості Геракліта й сьогодні не втратила свого сенсу. «Сонце – не тільки нове щодня, але й одвічно та безперервно нове». Навіть бездіяльність у цьому аспекті стосовно зовнішніх координат є зміною.

Розвиток забезпечує життя. Змін зазнають усі: відрощують кігті, збільшують швидкість, вдосконалюють структуру термітників, модифікують колективні інститути, встановлюють загальнообов'язкові правила поведінки між собою. Еволюція має свій напрямок. І кожен обирає свій шлях.

Саме через розвиток ми наповнюємо життя сенсом. Визначені орієнтири розвитку (усвідомлені, чи ні) створюють системи цінностей, нормативність поведінки, суспільні міти щодо минулого та майбутнього тощо.

Шлях людства – його цивілізація. Орієнтир людської цивілізації – не адаптація себе до оточення (рух тваринного світу), а навколишнього до себе (може це і є вивищенням *Homo Sapiens* над світом?). Людство – технічна цивілізація. Воно, винайшовши інструментальний підхід до природи, підкорило її. Але якщо технічний прогрес є неодмінною ознакою людства, то чи

можна говорити про те, що такий стан речей відповідає умовам виживання й розвитку? Інакше кажучи, чи встигає мислення людини адаптуватися до постійних змін технічно змовленого соціального середовища? (Мається на увазі різкий контраст між техніко-економічною розвиненістю та культурною недорозвиненістю, індустріальне «здичавіння» в містах, «комерціалізацію» культури, яка перетворює її в сурогат). Це дуже нагадує «абстрактне суспільство» Карла Поппера, де «... живе багато людей, у яких немає зовсім, чи є вкрай мало безпосередніх особистих контактів, котрі живуть у безвісті та ізолюваності, а відтак – нещасливі». Окрім нав'язливих асоціацій сучасності із «масовим суспільством» Х. Ортеги-і-Гасета, складається враження, що абстрактне суспільство вже переступило національні межі та постало явищем всесвітнього масштабу.

Попри небажання бути звинуваченим у «есенціалізмі» чи «холізмі» попперівського зразка та з огляду на потребу подальшого розвитку, який забезпечував саме виживання людства, слід замислитись над тим, чи не зарано викидати концепції органічного суспільства з арсеналу політичного мислення. Такий підхід зумовлюється тим, що дана концепція передбачає використання творчих потуг кожного члена суспільства задля загального розвитку з метою найповнішої реалізації свого потенціалу. Це стає ще актуальнішим, якщо відмовитись від догматичного підходу до проблеми та звинувачень ледь не у тоталітаризмі. Тут варто було б прислухатися до еспанського філософа Мігеля де Унамуно, який вважав, що «анінайменшого сенсу немає у питанні, чи суспільство створене для особи, чи особа – для суспільства, тому що я – це і є суспільство, і суспільство – це я»; або вітчизняного автора Юліяна Вассіяна:

Для одиниці нація не є ідеалом, абсолютною вартістю, але ідеєю, формою творчого буття, що, не дивлячись на багату різномірність своїх ідеалів, вдержує їх у відношенні певного споріднення, співналежності. Одиниця вважається супроти нації засобом тільки зі становища свідомості, що ідея нації переходить межі її існування, – отже, тільки з огляду на свою часово обмежену участь в ідеї нації, тоді як вона є ціллію з огляду на обставину, що актуальність самої ідеї зумовлена неперервною присутністю одиниць, які дають їй зміст та вдосконалюють його. Якщо людський розум зумів би знайтися в стані надособового суб'єкту нації, він бачив би в одиниці не засіб, але ідеал нації.

Принцип органічності відомий давно. Він може охоплювати різноманітні сфери людського існування: політичну, правову, економічну, культурну тощо. Розгляд кожної з них потребує окремого дослідження. Ми ж спробуємо окреслити напрямки органічної орієнтації держави.

Інтелектуальна політична думка не раз зверталася до цієї проблеми. Зокрема, Платон ототожнював принцип органічності з розумінням справедливості: «Кожний може добре робити тільки одне діло, не кілька нараз, інакше він свою справу зіпсує». У Г. Сковороди він був відомий під назвою «сродної праці», у В. Липинського пов'язується з концепцією «клясократії».

В умовах нашої політичної дійсності, каменем спотикання для демократії, в усіх її формах, є проблема компетентності керівництва, функціонування й розвитку суспільства. Саме з розвитком суспільства неухильно зростає науковість усіх сфер життєдіяльності людей, а це означає, що все вищими мають бути вимоги до інтелекту та рівня знань претендентів на владу, які повинні відповідати завданням найважливішої сфери буття держави.

Слід погодитися з О. Сичивицею, що формування влади в сучасному органічному суспільстві ґрунтується на доктринах демократії та громадянського суспільства. Цей процес передбачає істотне поглиблення й розвиток ідеї влад, але у дещо нетрадиційному пляні. За умов сучасної демократії функції безпосереднього керівництва державою і контроль за цією діяльністю фактично залишаються в руках владної еліти. Контроль за діяльністю виконавчої влади частково здійснює влада законодавча, обидві вони перебувають під контролем судової влади, але весь цей «колообіг» управлінських функцій та контролю за ними замикається в межах владних повноважень еліти. «Простому народові» при цьому відводиться роля пасивної «маси», яка раз на кілька років на виборчих дільницях шляхом голосування вирішує, хто далі буде, на свій розсуд, розпоряджатися її долею. Цілком очевидним є те, що сама по собі виборча система, попри всю її демократичність, може виявитися димовою завісою, котра приховує майже повну неконтрольованість з боку громадян. Х. Ортега-і-Гасет з цього приводу зазначає: «Здоров'я демократій, якого б типу й ступеня розвитку вони не були, залежить від мізерної подробиці – виборчої системи. Все інше – другорядне. Коли правильно розподілено виборчі округи, коли вибори відповідають дійсності, все йде гаразд; коли ні, хоч би все інше було в найкращому порядку, – все сходить нанівець». Про це переконливо свідчить досвід майже всіх постсовєтських країн.

Функція безпосереднього керівництва державою мусить бути визнана прерогативою владної еліти. Вона не повинна розглядатись як напівамагаторська діяльність, що є доступною майже кожному. Владу державної еліти повинна обмежувати рівновелика за своєю потужністю та можливостями «противага» у вигляді всебічно розвиненої системи контролю з боку народу за діяльністю усіх суб'єктів управління країною.

Структурні компоненти цієї системи, які існуватимуть у формі різноманітних недержавних організацій та установ, мають бути в законному порядку наділені широкими повноваженнями. Вони разом з відповідними органами державної влади повинні впливати на суспільні процеси, але не підпорядковуватися останнім. Невід'ємним правом суб'єктів такої системи контролю повинен стати максимально можливий доступ до інформації, яка стосується всіх державних органів, включаючи і силові структури та спецслужби. Слід ретельно відпрацювати і санкціоновані законом чіткі механізми, котрі належним чином гарантуватимуть постійну й повну звітність

державних установ та окремих їх представників перед органами всенародного контролю. Ця діяльність, якщо вона буде здійснюватися гласно, з повним доступом обох сторін до мас-медіа, зробить державну владу більш відкритою, «прозорою» й у той же час, більш залежною від народу.

Таким чином, надаючи нового значення ідеї народовладдя – народно-го суверенітету, забезпечуючи компетентність влади, розвиваючи інститути громадянського суспільства, органічний метод може надати політиці нового дихання, тим самим визначивши нові орієнтири розвитку суспільства й відсунувши кризу людства, принаймні політичну, у тінь.

Література:

1. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Повне зібрання творів, архів, студії. – Київ-Філадельфія: Інститут східноєвропейських досліджень НАНУ, 1995. – Т. 6 – Кн. 1.
2. Материалисты Древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита и Эпикура. – Москва, 1955.
3. Ортега-и-Гасет Х. Бунт мас. Вибрані твори. – Київ: Основи, 1994.
4. Платон. Собрание сочинений в 4 т. – Москва, 1994.
5. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. У 2-х т. – Київ, 1994.
6. Сичивиця О. Криза демократії і проблема розподілу влад // Українські проблеми. – 1998. – № 2.
7. Сковорода Г. Твори у двох томах. Том I: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – Київ, 1994.
8. Унамуно М. Цивилизация и культура // Избранное: в 2-х т. – Ленинград, 1981.
9. Харахаш Б. Карл Поппер, націоналізм і «реакційний спосіб національного самовизначення» // Українські проблеми. – 1995. – № 3-4. □

Іван Гавдида

Соціяльна революція – невід’ємна складова частина національної революції

Якщо держава – це ми,
То хто тоді вони?

Флоріан Боднар

Співвідношення національного та соціального аспектів буття суспільства неодноразово ставало темою широких дискусій. Навколо цих понять формувались та розвивались різноманітні ідеологічні та політичні течії і рухи, спостерігалися процеси словесних спекуляцій чи віддавання пріоритету якійсь окремій ділянці. З’являлись партії (соц.-нац., чи нац. або соц.), дискредитувались ідеї, льокалізувались чи приватизовувались поняття. Кожен політичний чи ідеологічний рух намагався аргументувати своє ставлення до вищезазначених питань. Багато уваги цій проблемі приділяли також ідеологи українського націоналізму, що зрештою знайшло відображення в численних друкованих матеріалах.

«Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї», – так звучить перша точка Декалогу Українського Націоналіста. Здобудеш Державу! Але не просто Державу, а Українську Державу, тобто Державу, наповнену українським змістом, яка гарантуватиме задоволення всіх потреб Нації: політичних, духовних, соціальних тощо. Отже, мається на увазі не просто держава заради держави, а як вияв найоптимальнішої форми буття нації. Відповідно, держава мусить бути самодостатньою, тобто спроможною захистити свою безпеку та вирішити проблеми громади, гарантувати її вільний розвиток, дбати про задоволення інтересів простої людини. ОУН проголосила боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу головною метою своєї діяльності. Державу Української Нації на українській землі. Завдяки жертвності мільйонів кращих із кращих, які впродовж нашої історії клали голови за цю святую ідею та значною мірою внаслідок сприятливих обставин ми отримали державу. Природно, постає питання, чи нинішня Україна є вже тією омріяною поколіннями УССД? Чи є вона національною? Що ж включає в себе поняття «національна держава»? Чому деякі високі владні мужі заявляють, що національна ідея не спрацювала?

Навіть поверхова аналіза реалій дає можливість зробити висновок, що сучасна Україна не є національною державою ні за своєю ідеологією, ні за своєю практичною політикою, ні за керівним кадровим потенціалом, який складається в основному з людей із неукраїнським еством і за своєю діяльністю, а не тільки за етнічною ознакою. Натомість маємо

лише формально-юридичне унезалеження значної частини українських етнографічних земель у «державі Україна». Українська Нація не є господарем, бо й надалі перебуває в ролі об'єкта визиску новоявлених феодалів з числа нацменшин і трансформованої компартноменклатури. Маємо феодалну державу з елементами дикого капіталізму, де правила гри пишуть ті, для кого Україна – просто черговий бізнес-проект. Сьогодні ми чітко фіксуємо існування двох видів реальності в економічному та політичному полі держави. По-перше – формальна, відкрита реальність, у якій існує держава, а також закони, бюджет і бюджетники, партії та громадські організації. І по-друге – віртуальна, закрита, тіньова реальність, де діють свої закони і залежності, де немає податків і бюрократії, але є жорстке зобов'язання платити за все, де свій ринок праці та послуг, де функціонують основні фінансові потоки, без яких не змогли б існувати ні політичні олігархи, ні їхні політичні голдинги і синдикати. Кланову структуру України можна уявити у вигляді закритого акціонерного товариства (ЗАТ), де пакети акцій різної величини перебувають у руках бізнесово-політичних груп. Їхні лідери утворюють «раду директорів», доступи до «тіл» чиновників давно поділені, а виконавчий директор ЗАТ (Президент Леонід Кучма) наглядає за виробництвом (країною) і весь час боїться, щоб на його місце «рада» не призначила нового директора. Клани активно експансують у публічну політику, мають свої газети, телеканали і навіть контрольовані ними партії та фракції й групи в парламентах. І вся ця система не має жодного відношення до демократії, адже влада не виконує свої «природні» функції «арбітра нації», «нічного сторожа», «соціального гаранта» та охоронця загальних, національних інтересів. Навпаки, вона обслуговує інтереси бізнес-політичних груп.

У різних регіонах України та й, зрештою, навіть на різних владних щаблях можна побачити намагання протидіяти, змінити існуючу реальність. Але через нашу неорганізованість і пасивність покищо домінують вони. Домінують, тому що ми їм це дозволяємо. І зустрінуться за столом декілька українців, покритикують усіх, хильнуть для хоробрости, пожуряться, скажуть пророче «все так не буде», і розійдуться. Ну що ж, журитися, плакати – це нам не вперше. Нас навіть привчили святкувати поразки, а не перемоги. Це вкорінено в нашій психіці. Історичну ж ментальність і психіку народу, за словами Є. Маланюка, змінити не просто. Але не маємо права тільки нарікати на наш народ, бо, як говорив Провідник ОУН С. Бандера, «маси треба брати такими, якими вони є в дійсності, це значить, також з усіма їхніми хибами і недомаганнями».

Отже, якщо ми хочемо домогтися торжества правди і зробити Україну міцною державою, яка гарантуватиме належний рівень життя своїм громадянам, маємо займати активну, наступальну позицію. Еволюційний шлях розвитку суспільства сьогодні не для нас, бо він поставить під загрозу саме існування нації. Для бізнес-політичних груп, які сьогодні керують Україною, дорога на схід є ріднішою і ближчою, ніж на захід. От-

же, не коректив потрібно прагнути, не реформ у якійсь окремій чи навіть кількох галузях, а революційним шляхом будувати новий лад на звалищах старого. І не треба сприймати революцію в большевицькому трактуванні, як щось криваве, насильницьке, жорстоке. Просто має відбутися ефективний і мобільний перехід до нових суспільних відносин.

Що ж являє собою національна революція? За словами С. Бандери, національна революція має дві основні ознаки. Перша – це активна й солідарна участь у ній цілого народу, всіх прошарків нації. Тож, напевне, саме тут потрібно шукати відповідь на питання, чому олігархам удалося, відправивши уряд В. Ющенка у відставку, зупинити революційні зміни в українській економіці. Адже реальний валовий внутрішній продукт за січень-квітень 2001 року зріс, порівняно з аналогічним періодом минулого року, на 8,5%. Це один із найкращих показників у континентальній Європі. Зростання відбулося фактично в усіх галузях народного господарства, ліквідовано заборгованість перед бюджетниками, постійно знижується рівень інфляції. Так і живемо. Економічне зростання у нас – і урядова криза також у нас. Не вписався В. Ющенко в бізнес-проект олігархів – вони його й усунули. Нація виявилася не готовою до реальних, радикальних змін в економіці, яких прагнула влада в особі Прем'єр-міністра. Друга ознака національної революції – змагання за докорінну зміну становища всього народу, умов його життя та розвитку, тобто будування нового ладу. Обидві функції революції сплітаються в одну нерозривну цілісність і виконуються рівночасно, а не одна за одною.

Українська національна революція, як говорив С. Бандера, є одностайним процесом, що складається із трьох фаз. Перша – фаза боротьби за душу народних мас, коли наші ідеї й програма опановують найширші верстви українського народу. Друга фаза, як продовження першої, – це фаза визволення. Третя – будування незалежних національних держав, здійснення ідей і програми визвольної революції в державному й суспільному житті.

Щодо мас С. Бандера постійно твердив: «Насамперед, треба поцікавитись їхнім матеріальним станом, умовами побуту, життя, праці, можливостями влаштувати і поліпшити їхнє життя, їхні умови, потреби і бажання».

Ярослав Стецько писав:

Наша революція не закінчиться з моментом заіснування держави, перед нами стоятиме вимога побудови цілого життя на нових засадах. Нам належить провести аграрну, промислову реформи, тобто здійснити соціальну революцію. Соціальні зміни мусять бути проведені в перший момент революції, щоб народ був свідомий того, що здобутків української революції ніхто вже не забере в нього ніколи. Таким чином треба опанувати найширші кола населення, свідомих і несвідомих, здобуваючи цим найпевнішу матеріальну базу для боротьби. Неможливо зламати силу нації, згуртованої у власній національній державі.

Суть будь-якої революції полягає в боротьбі нового зі старим. Чи можна назвати події кінця 80-х – початку 90-х років XX століття національною

революцією? Без сумніву, що так. Широкі верстви Української Нації, яка піднялася на боротьбу, ставили перед собою мету цілковитої національної незалежності, пов'язуючи з нею й покращання свого життєвого рівня. Бажання покращити добробут є цілком природним; воно веде до зміцнення могутності держави. Але мусимо констатувати, що після розвалу советської імперії революційний процес зупинився, і це надало можливість комуністичній номенклатурі зберегти й надалі владу у своїх руках. Розуміючи, що прямими заборонами вже неможливо зупинити прагнення народу до волі, номенклатура діяла у двох напрямках.

Сутність першого полягала у неутралізації впливових на той час політичних об'єднань через влиття в їхні структури, а також за рахунок незначних поступок (надання місць у Президії Верховної Ради, толерування участі в комерційних структурах тощо). Другий напрямок – недопущення здійснення економічних реформ в інтересах українського народу. На кожному із названих напрямків компартноменклатура, витворивши різноманітні підрозділи – олігархічні, політичні, суспільні, – мала успіх і зуміла пережити найстрашнішу для себе фазу національно-визвольної революції та ще й нав'язала цілому суспільству свої правила гри.

Наша тимчасова невдача повинна стати уроком для нас. Національні та соціальні процеси мусять відбуватися рівночасно. Певна фаза політичних перетворень обов'язково має підкріплюватися соціальними перетвореннями. Якщо такі підходи не буде застосовано, то під загрозою опиняться й національні здобутки. Під тиском народних мас Україна стала незалежною, було повалено однопартійну систему, утверджується національна символіка. Тим часом «економічні реформи», здійснювані посткомуністичними владними структурами, спричинили повне зубожіння української людини. Як пише В. Лагутін: «Системна криза суспільства в Україні призвела до значного ослаблення соціальної захищеності людей. Знизився рівень соціальної безпеки людини, зросла ненадійність її існування. На порядок денний, по суті, стала проблема виживання людини в умовах екстремальних економічних, соціальних, політичних і екологічних навантажень». На тлі злиденного існування широкого загалу незначний відсоток «еліти» живе у своє задоволення. Чому так? Почуття несправедливості завжди було причиною соціальних революцій. Чи усвідомлюють цю істину владні мужі? Чому не роблять належних висновків і, виправивши В. Ющенко у відставку, руйнують навіть ті незначні здобутки, які ми маємо?

Стихійна лібералізація цін, «дика» приватизація, відсутність стабільної грошової одиниці, галопуюче падіння виробництва, злочинське розкрадання і розбазарювання державних ресурсів – ось неповний перелік наслідків «діяльності реформаторів» на початках становлення державності. І це маючи найкращі стартові можливості серед республік колишньої большевицької імперії. Теоретики економічних реформ, як українські, так і закордонні, пропонували один поперед другого свої варіанти перехо-

ду до ринку, відкидаючи національні особливості, або не акцентуючи на них увагу. І не побачимо великих розбіжностей у програмах вчених Гарвардського університету та провідних вітчизняних науковців, навіть Кабінет Міністрів України за часів урядування Звягільського, Кучми, Масола, Лазаренка та Пустовойтенка пропонував модель розвитку економіки нічим не відмінну від їхньої. Добробут людей погіршувався, реформи не давали позитивного результату. «Реформаторські» ідеї творили кадри старої школи, які й самі не були щиро зацікавлені в їх реалізації. Не створили на той час цілісної ефективної державної програми стабілізації політичної й економічної ситуації в Україні. Економіка і політика не розглядалися як взаємопов'язані процеси, або на цьому не акцентувалася увага. Рекомендації поважних науковців, які зусібч підходили до реформування суспільства, деякі «відповідальні особи» трактували як економічну інтервенцію. Різновекторна інтервенція відбувалася й відбувається ще досі, але це тих лжереформаторів і лженауковців уже цілком влаштовує. Ще в 1994 році Збігнєв Бжезінський, як і С. Бандера свого часу, пропонував варіант трифазної посткомуністичної трансформації.

1-а фаза: 1-5 років

Політична мета: перетворення

Економічна мета: стабілізація

<i>Політичні ознаки</i>	<i>Правові ознаки</i>	<i>Економічні ознаки</i>	<i>Допомога Заходу</i>
Основи демократії	Усунення	Лібералізація цін і	Стабілізація
Вільна преса	невиправданого	припинення дотацій	грошової одиниці
Кінець	державного	Кінець	Термінові
однопартійної	контролю	усупільненого	кредити та
держави й		виробництва	допомога
поліцейської		Безсистемна	
системи		приватизація	
Перші			
демократичні			
об'єднання й рухи			

2-а фаза: 3-10 років

Політична мета: від перетворень до стабілізації

Економічна мета: від стабілізації до перетворень

<i>Політичні ознаки</i>	<i>Правові ознаки</i>	<i>Економічні ознаки</i>	<i>Допомога Заходу</i>
Нові Конституція	Законодавча /	Банківська система	Інфраструктурні
та виборчий закон	Нормативна	Мала та середня	кредити
Вибори	база відносин	приватизація	Технічна
Децентралізоване	власності й	Демонополізація	допомога
регіональне	підприємництва	Поява нової класи	Доступ до ринків
самоврядування		власників і	Іноземні
Стала		підприємців	інвестиції
демократична			

коаліція – нова
політична еліта

3-я фаза: 5-15 (та більше) років

Політична мета: закріплення перетворень

Економічна мета: стабільне піднесення

<i>Політичні ознаки</i>	<i>Правові ознаки</i>	<i>Економічні ознаки</i>	<i>Допомога Заходу</i>
Утворення	Виникнення	Велика	Значні іноземні
стабільних	незалежних	приватизація	інвестиції
демократичних	судових органів	Виникнення	Вступ до
партій	та встановлення	культури	основних органів
Встановлення	правової	підприємництва	Заходу
демократичної	культури		(напр., ЕС, НАТО
політичної			тощо)
культури			

Я не збираюсь аналізувати фази трансформації, запропоновані З. Бжезінським, і відповідність їх українській дійсності, – це не головне, суттєво, що він розглядав політичні, економічні та правові моменти як нерозривне ціле. Незавершеність економічних чи політичних процесів в одній із фаз гальмує ефективний перехід до іншої. У нас же лідери багатьох державницьких сил часто говорили про політичні аспекти незалежності, а економічні чи соціальні моменти були для них чимось далеким, непопулярним. Інші в цей час не зосереджувались на політиці, а приватизовували стратегічні об'єкти, щоб потім, маючи фінанси, повернутись у політику. Аналіза нашої дійсності характеризувалася безсистемністю, перетворення стали затяжними й болючими, наслідки їх видаються непередбачуваними.

Головне в процесі приватизації – не дискредитувати самої її ідеї. А вона у більшості випадків проходила хаотично й носила непевний характер.

Від реформ в аграрному секторі теж очікували значно більшого ефекту. Насправді, український селянин не може продати або віддати під заставу свою землю, щоб отримати кредит, бо вона не є товаром. Відсутня система пільгового кредитування села. Фактично, селянин і надалі залишається залежним від колгоспно-аграрного лобі. У грі без правил виграє той, на чиєму боці сила, а бідний залишається бідним, бо безправний, а безправний – бо бідний.

В. Ющенко продемонстрував інший стиль керівництва. Будучи переконаним державником, розуміючи всю актуальність реформування народного господарства, він застосовував практику національних реформ, побудовану на національних пріоритетах. Уряд під його керівництвом вирішив проблему заборгованості бюджетникам і цим самим ліквідував потужне джерело соціальної напруги в суспільстві. Уряд намагався взяти під контроль святая святих – енергоринок. Цього в сукупності з іншими додатковими факторами олігархічні середовища пробачити йому не могли. Історія

розставить усе на свої місця, але навіть з огляду на відставку, В. Ющенко залишив у спадок величезний пропагандивний ефект від роботи свого уряду. Інші уряди, котрі будуть працювати після нього, уже зобов'язані, щоб уникнути соціального вибуху, тримати «відповідну плянку».

Різноманітні сили намагатимуться взяти своєрідний реванш. Ліві знову пропонуватимуть будувати комунізм чи соціалізм, що насправді є завершенням того ж таки капіталізму в найгіршій його формі – державною диктатурою сконцентрованого капіталу. Лібералізм, що лежить в основі олігархічних партій і рухів, сприймається ними ж як уседозволеність і створює добрий ґрунт для поширення большевицьких ідей. Соціальна проблематика завжди служила хорошою основою для різноманітних спекуляцій. У всіх варіантах парадуму референдумів, ініційованих різноманітними політичними силами, наявна апеляція до соціальної проблематики. Рух за єдність, який є передовим олігархічним підрозділом у правовому таборі, пропонує забезпечити всіх працею і соціальним захистом. Комуністи також за те, тільки замість слова «праця» вживають термін «труд». Це вже було. Мали змогу відчутти на собі їхні гарантії. Єдиною альтернативою залишається завершення націоналістичної революції: національної і соціальної. Мусимо ідеологізувати суспільні відносини на мікросоціальному рівні, у справах щоденних життєвих потреб. Я. Стецько твердив: «Національна революція, з'єднана із соціальною, – окреслюється коротко: націоналістична революція. Український націоналіст – це означає: національний суспільник-революціонер».

Література:

1. Бандера С. Перспективи української революції. – Мюнхен, 1978. – С. 14-15.
2. Башняний Г., Дашкевич Я., Харитонов В. Таємна соціально-економічна війна проти України // Шлях Перемоги. – 1997. – № 7 (13 лютого). – С. 3.
3. Бетіна Н. Прогноз – сприятливий. Для майбутнього уряду // Дзеркало тижня: електронна версія. – 2001. – 21 травня.
4. Бжезинський З. Великі перетворення // Політична думка. – 1994. – № 3 – С. 5-15.
5. Зушук Ю., Кривошеєнко О., Яблонський В. Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні. – Київ, 1999. – С. 133.
6. Стецько Я. Українська Визвольна Концепція. – Мюнхен, 1987. – Т. 1. – С. 133-140.
7. Укрпартінформ: Незалежна агенція «Ексклюзив – XXI». – 2001. – № 14 (8-14 травня). – С. 3.
8. Лагутін В. Людина і економіка: Соціоекономіка. – Київ, 1996. – С. 288-292.
9. Яхно О. Виборчі технології в Україні: показник псевдодемократії // Публіцистика і політика. – Київ, 2001. – С. 90. □

З архіву повстанця «Богдана»

Листівка з архіву повстанця «Богдана» – Миколи Марусяка, видана Карпатським осередком пропаганди ОУН 1949 року до 30-річчя встановлення Дня української зброї.

20 жовтня 1955 року в селі Верхньому Ясеніві Жаб'євського (тепер Верховинського) району Станіславівської (тепер Івано-Франківської) області відбувся один з останніх боїв, у якому загинув офіцер КГБ Григорій Пуг з Хмельниччини й було поранено одного з останніх повстанців УПА Миколу Марусяка, що діяв під псевдом «Богдан». Чекісти протягом кількох років намагалися вистежити й ліквідувати відважного повстанця, але їм не вдавалося натрапити на його слід. І тільки зрада стала причиною загибелі «Богдана». Щоб не датися живим у руки ворогів, які його оточили, Микола Марусяк застрелився з пістолета. Тіло героя привезли в Жаб'є для впізнання. У складське приміщення приводили й школярів, серед яких був учень школи-інтернату, котрому «Богдан» довіряв.

Перед цими трагічними подіями М. Марусяк розповів хлопцеві, що в печері, поблизу його криївки, схований повстанський архів. І от через багато десятиліть

колишній школяр, а нині вже шістдесятилітній чоловік, мій приятель, відкопав у тій печері проіржавілий прилад для стерилізації медичних інструментів. Архів намокнув, багато документів загинуло. Не бажаючи «засвітитись», цей чоловік передав мені ту кипу паперів, що вже розсіпаються, і я почав їх розбирати. Таким чином до моїх рух потрапили повстанські звіти, листівки, а ще – невідома брошура Марка Боеслава (Михайла Дяченка), знаного поета й крайового провідника «Гомона»; праці У. Кужиль, Л. Полтави, машинописні передруки з давніх повстанських видань, машинописні випуски журналу для молоді «На зміну», який видавав крайовий осередок пропаганди ОУН. Безперечно, що без участі члена Української Головної Визвольної Ради, редактора часописів «Шлях Перемоги», «Чорний ліс» Михайла Дяченка цей журнал не виходив.

Архів мною вивчається, дещо намагаюся скопіювати, реставрувати. І на мій погляд, видана брошураю в 1949 році праця Марка Боеслава «За соборний моноліт» є цікавою для нинішніх читачів не просто як раритет – у чомусь вона актуальна й сьогодні.

Степан Пушик

* * *

Марко Боеслав

За соборний моноліт

У нас багато пишеться, багато говориться про соборність, але коли приходиться реалізувати її в буденному житті, то тут щось не все в порядку. Проклятий Збруч, замість висихати, а він поглиблюється. Брак єдності і любови в українському народі – це вже сьогодні не національний прогріх, а національний злочин. Цей розбрат люто мстився й мститися на нас, та історія нічого нас не навчила.

Правда, те, що наші вороги доконували цілі століття, нелегко нам знищити за кілька чи кільканадцять місяців. Але цілий український народ мусить доложити навіть надлюдських зусиль, щоб раз на все зникли всякі збручанські, сокальські кордони, лінія Керзона та їм подібні ганебні перегороди.

Політичні кордони є великою трагедією українського народу. Але ще більшою трагедією українського народу є духові кордони, що їх всякими найпідлішими методами витворили вороги.

Наші визвольні змагання в 1917-21 рр. покінчилися тому трагічно, що не було одної спільної дії проти ворогів. Діти одної Матері-України в багатьох випадках не могли знайти одної спільної мови. В нас були дві психіки – гарячо-непогамована придніпрянська й загумінково-зарозуміла галицька. Очевидно, це наслідки довголітньої неволі. Кожний займалець старався вщепити в українську душу свої щонайгірші прикмети. Москалі прищепили українцям свою непогамовану розперезаність, поляки – свою глупу, шляхетську зарозумілість, румуни – свою продажність, чехи – свій швейкізм. Розуміється, та частина українців, під яким окупантом знаходилася, тим і заразилася.

Ми, українці, мусимо доложити всіх зусиль, щоб знову віднайти себе – відродити душу предків. У всіх нас мусить бути одна душа, хоробра, чесна, жертвенна, свідомо свого «Я», ніколи незламна, гостинна, чула на братнє і чуже горе – та витривала.

Відколи історія викинула український народ на історичну арену, такого горя, як тепер, він ще не переживав. Сталінському деспотизмові немає

рівного в історії людства. Де шукати нам рятунку? Наш рятунок тільки в нас самих.

Надії на когось, що допоможе, вже не раз завели нас і в майбутньому можуть завести. Віра у власні сили народу – це найкраща запорука визволення.

Історія доказує, що навіть і малі народи, в яких була віра у власні сили, єдність, солідарність і вели боротьбу – визволялися.

Ми, українці – народ великий, народ, що має славу героїчну традицію. Чи ж не сором нам бути погноєм для чужих імперіялізмів, бути «молодшим братом» для тих, що цілих 400 літ пізніше вийшли на історичну арену. Не сором нам пухнути з голоду на найкращому в світі чорноземі тоді, як нашим хлібом сталінська кліка годує своїх агентів по всіх державах цілого світа?

Це горе, що зустрінуло нас сьогодні, хай буде поштовхом до якнайбільшої братньої любови всіх українців, на якому клаптикові землі ми не знаходилися б. Ми запитаймо себе: що найбільше стоїть на перешкоді нашої якнайтіснішої єдності та національної солідарності? Оці саме наші хиби, що їх набули ми від наїзників (про них ми вище згадували), найбільше нас роз'єднують.

Ось наприклад: українець зі СУЗ [Східні Українські Землі] недолюблює українця з Галичини за його зарозумілість. Українець з Галичини недолюблює українця зі СУЗ за його розгубленість.

А тепер розглянемо добре причини цього глупого недолюблення. Отже, вилазить, як шило з мішка, вороже зіпсуття. Віки неволі залишили на нашої душі залишки ворожого зіпсуття, що наче марево прокляття переслідує нас на кожному кроці нашого буденного життя.

Невже ж ради добра України ми не можемо позбутися цього ворожого зіпсуття? Чи ж воно має стояти на перешкоді нашої гарячій братній любові, єдності та солідарності. Ми – народ великих предків – зуміємо задля загального добра зректися своїх глупих загумінкових амбіцій. Ми зуміємо брат із братом домовитися, вирозуміти один одного. Ми будемо викорінювати залишки ворожого зіпсуття, але не недолюбленням один одного, але якраз протилежно – гарячою братньою любов'ю та добрим особистим прикладом. Не лаймо один другого за лихі навички, але в чесний спосіб звертаймо один другому увагу.

Перед у цьому повинна нести свідомо частина українського громадянства. Навіть коли треба в ім'я добра національної справи свідомішій частині українського суспільства поступитися в дечому цій менше національно свідомій частині, то це перша частина повинна, а навіть мусить це зробити. Коли хочемо насправду всі українці бути твердим національним монолітом, то мусимо раз на все позбутися тої глупої зарозумілості та чваньковатості. Цим найбільше грішать західні українці.

Доля всім українцям була мачухою. Та все-таки, ніде правди діти, українці в Галичині мали більше свободи національного розвитку, як українці в Східній Україні. Тому-то національна свідомість в Галичині стоїть вище, як у Східній Україні. Це найтяжче лихоліття, що українці Галичини переносять п'ять літ, то придніпрянці переносять його вже цілих тридцять років. Що винен юнак чи юначка зі Східної України, що їх виховували на совєтських громадян, а не на свідомих українців? Чи ця національна несвідомість української східної молоді має бути причиною до того, що західна українська молодь може уважати себе за щось вищого і дивитися згори на своїх братів-ровесників з-над Дніпра? Це було б глупством. Та, на жаль, так у багатьох випадках діється.

Коли таке діється між молоддю (хоч цього не сміє бути), то можемо це ще брати на карб молодечої нерозважності. Але коли це діється й між старшими, то це нічого іншого, як злочин. Таким поступуванням далеко не заїдемо.

Тому б'ємо на алярм: схаменіться ви всі, що робите прірву між східними і західними українцями. Пам'ятайте, що до цього підштовхує вас ворог. Йому на руку розбрат між українцями. Горе тому, хто буде сліпим знаряддям в руках ворога. Він стягне на себе й на своїх нащадків п'ятно зрадника.

Перейдімо від фраз про Соборність до здійснення цієї великої ідеї в буденному житті.

Від чого ж треба починати це здійснювання великого Ідеалу Соборності? Годі відповісти на це важке питання одним реченням. Тому кину під розвагу кілька думок.

У першу чергу, треба нам, українцям, головне західним (у східних українців ця прикмета є), відродити нашу стару традиційну українську щирість. Вправді, ворог своєю величезною агентурою примушує нас бути нещирими, але всупереч всьому в нас мусить бути братня щирість. Всілякі промови й маніфестаційні заяви, ні великі статті в пресі, ані навіть цілі томи не зближать до себе всіх українців у цілому світі так, як братнє, гаряче, щире серце. Особливо тепла щирість у терпінні не лише з'єднує, але прямо приковує людей до себе.

Тож у всяких буденних злиднях, потребах спішімо брат братові на допомогу. Хай раз назавжди зникне з-поміж нас, братів-українців (підкреслюю, де вони не находилися б – чи в Україні, чи десь далеко на еміграції, чи заслання), обман, скупість, грубошкурництво і захланність.

У допомозі братові ви знайдете на правду велике духовне задоволення. Як щасливо чується тоді людина, коли зробить щось доброго другому. А з другої сторони, яку пошану й любов відчує потребуєчий до тої людини, що стала йому в пригоді.

Скажіть, чи це не розпалює національних пристрастей братньої любови? Чи з цієї любови не родиться героїзм і самопосягання? А чи героїзм і посягання не є найголовнішими передумовами визволення?

Тож хай наше щире українське серце б'ється тільки для наших єдинокровних братів-українців. Не раз аж сором слухати, аж серце розривається з розпуки, як чується, що українці в рідному краї чи десь далеко на заслання, чи на еміграції гризуться між собою. Чому це так? Чи територіяльна амбіція, партія, політичні переконання це щось важніше, як зов рідної української крові, як голос полеглих борців за волю України, як добро Святої Матері-України? Чи партійні амбіції, чи жадоба провідництва мають приводити до нашого національного розбрату? Скажіть! А терпіння мільйонів ваших рідних братів у ворожій неволі, а сльози сиріт, а стогін мучених у ворожих тюрмах та на заслання на жорстоких просторах Сибіру ваших батьків і матерей, а зневага рідної історії, традиції, національної честі та гідності не ранив вашого серця? Чи не краще розпалити своє серце гнівом до відвічного ката, як носити цей гнів, мов люту гадину, у серці до своїх рідних братів тільки за те, що вони є інших політичних переконань як ви?

Ох українці, українці! Схаменіться! То вже наш великий гетьман Іван Мазепа писав:

Нема ж любви, нема ж згоди
От Жовтої взивши Води,
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали.

Чи ж не правда? Чи свари й національний розбрат не були й сьогодні не є нашим найбільшим ворогом? Де ж наш правдивий патріотизм? Де наше розуміння до поваги хвилі? Та ж уже маленькі народи та різні колоніальні народи виборюють собі національні держави. Та ж уже навіть менше культурно розвинені народи, навіть племена об'єдналися в ім'я своїх національних інтересів, а ми? Де ж наша Українська Держава? Чому наше українське ім'я так могутньо не гомонить у світі, як воно повинно гомоніти, як воно цього достойне?

В ім'я пролитої крові мільйонів борців, в ім'я катованих мільйонів рідних братів, в ім'я славного минулого України, в ім'я скорого збудування Української Самостійної Соборної Держави кличемо вас усіх, у кого б'ється у грудях щире українське серце, і вас усіх, у кого десь у глибинах серця відзивається зов рідної української крові, полюбімо брат брата, та даймо брат братові наше щире українське серце, намагаймо брат братові в його недолі, боронімо брат брата! В ім'я братньої любови, в ім'я Волі України зненавидімо ворога – кремлівського дикого сатрапа, московсько-большевицького імперіяліста та весь той бруд, що нам забруднив він нашу українську культуру та наше українське серце й душу. В ім'я Майбутнього України, в ім'я нашого правдивого щирого з'єднання усіх братів-українців в Україні й на всіх далеких просторах світа запалімо своє українське серце й гарячу душу ще більшим гнівом до московсько-большевицького окупан-

та за те, що він є причиною нашого національного розбрату. Це Москва споконвіку посилює між нами, українцями, братні міжусобиці. Це ворожа Москва створила між нами, єдинокровними братами-українцями, духові кордони. Це Москва розбила наш національний соборний моноліт, поробивши із нас провінціональних, загумінкових «патріотів».

Тож ще раз кличемо вас усіх українців на світі словами нашого Великого Пророка Тараса Шевченка:

«Єднайтеся, братайтеся!».

Хай не буде нам байдуже й те, що є багато українців, які внаслідок ворожого виховання або терору втратили свою національну свідомість. Через цю національну несвідомість пропадає нам дуже багато людей. Одні тільки насміюються з ворожим населенням і стають байдужими до української справи, а другі переходять у ворожий табір і стають активними ворогами українського народу.

Тому обов'язком кожного національно свідомого українця при допомозі різних, можливих у нашій большевицькій дійсності методів освідомлювати національно своє оточення. Хоч у сьогоднішніх диких обставинах може це до певної міри є корисне, але нам рішуче не вільно бути замкненими самим в собі. Коли вимагається посвяти від воїна, то чому не маємо вимагати посвяти від кожного цивільного українця? Чого ж маємо боятися сказати кожному одверто: я українець і хочу лише Україні служити. Ти теж українець, тож будь вірний її крові, традиціям, мові, звичаям та обичаям і борись за її честь, славу і волю.

Знаємо з історії і з досвіду, що до великих діл – тобто до будови рідної держави – треба ідейних людей. Але щоб у людей була ідейність, треба конечно національної свідомости. Кожному національно свідомому українцеві треба бути апостолом національної свідомости. У буденних розмовах треба викривати большевицьку брехню з її фальшованням української історії, літератури й культури. Українській східній молоді треба показати правий життєвий шлях та освідомленням штовхнути її на шлях боротьби з московським большевицьким наїзником. Методів і нагод до цього освідомлення є багато, лише треба хотіти їх використати. Правдивий українець-патріот усе найде спосіб служіння українській справі. Тільки лінтяй-паразит усюди бачить самі колоди та неможливість працювати для добра України.

Немаловажною справою у зближенні східних і західних українців є подружні зв'язки. При цьому слід зробити одну заувагу. В наших західноукраїнських селах завівся такий шаблон, що всіх людей, що приїхали з Сходу, називають советами. Бувають не раз випадки, що українець зі СУЗ, до речі, гарна людина хоче оженитися з україночкою зі ЗУЗ [Західні Українські Землі]. Хоч даний молодець і подобається їй, але вона не хоче вийти за нього заміж, бо він «совет». Або бувають випадки, що наші дівчата чи хлопці взагалі не звертають уваги на національність і женяться з чужинцями.

Отже, нам треба зробити з цього правильний висновок. Належить відрізняти українців зі Сходу від чужинців. Українців зі Східних Українських Земель нам не вільно називати «советами». З українцями чи українками зі СУЗ, очевидно з чесними, дораджуємо й треба подружуватися.

У відношенні до чужинців ми не хочемо бути шовіністами, але жодний українець чи українка, без огляду звідкіля вони не походили б, не повинні подружуватися з чужинцями, бо це грозить нам денаціоналізацією.

При цьому треба всім нам, українцям, знати, що ворогові не подобаються подружні зв'язки східних українців зі західними українцями. Тому він старається перешкодити цьому. Але свою роботу веде він так, щоби мати з цього подвійну користь. Очевидно, ця робота належить до МГБ.

Як же ж МГБ робить своє мерзотне діло? Ось як. Бувають часто випадки, що МГБ відсилає свого агента до дівчини або противне, агентку до хлопця, й наказує їм подружитися. При допомозі подружжя ворог хоче витягати всякі конфіденційні відомості про українське підпілля та про цивільних людей. Отже, з таких подруж він має подвійну користь. По-перше, він має відомості, а по-друге, цим він старається впнути недовір'я українців до ось таких подруж між східними й західними українцями. Отже, східний кат пече відразу дві печені при одному вогні.

Тож там треба бути обережному при цьому, але ця хамська ворожа затія не сміє перешкодити нам, українцям, у ще тіснішому братанні східних і західних українців при допомозі подружніх зв'язків.

Важне слово у зближуванні східних і західних українців – за українською молоддю. Хлопці й дівчата Східних і Західних Українських Земель дуже часто вчаться в одній школі. Де ж можна якнайкраще заприятюватися, як у шкільній лавці? Великий національний злочин робить той молодець чи дівчина, що бокує від своїх друзів зі східних областей України або противне. Так само має ця справа у війську та у всяких верстатах чи заводах у праці. Де лише українська молодь Східних і Західних Українських Земель не стрічалася б, там мусить бути братерство, солідарність і щира братня любов.

Українська Молоде – Цвіте й Надіє України, – пам'ятай, що немає двох Україн, тільки одна! Знай, що немає двох чи більше українських народів, тільки один. Тож і Ти, Українська Молоде, мусиш бути тільки одна, але така, якою хоче бачити Тебе Україна – національно свідомою, гордою, патріотичною, братерською, жертвенною, хороброю та чесною!

Розуміється, є ще багато інших способів, що можуть допомогти нам створити з українського народу один твердий цемент, що його жодний ворог не розіб'є. Але й наведені тут думки можуть допомогти нам усім українцям об'єднатися гарячою братньою любов'ю та влитися в один духовий соборний моноліт. До цього не треба дуже багато зусиль, лише зрозуміння і доброї волі.

Тож від слів перейдімо до діл. Національна єдність, солідарність і гаряча братня любов українського народу хай стануть святим законом для всіх 50 мільйонів українців! «Геть збручанський духовий кордон! Геть братній роздор і сvari! Україна понад усе!» – хай стануть всенаціональними українськими лозунгами сьогоднішнього так важного, вирішального часу. Хай слово «Соборність» не буде тільки книжковою фразою, але щоденним хлібом та правдивою Ідеєю наших буднів!

У травні 1949 р.

Замість післямови

МАРКО БОЄСЛАВ

Таким було поетичне ім'я уродженця села Боднарова Станиславівського повіту (тепер Калуського району Івано-Франківської області) Михайла Дяченка, який прийняв смерть у повстанській кріівці разом зі своїми побратимами 23 лютого 1952 року, щоб не датися живим енкаведистам-червонопогонникам, котрі оточили зимове підземне житло-штаб крайового провідника пропаганди «Гомона», – ще й таке псевдо мала ця людина, яку слід поставити за її заслуги поруч із Романом Шухевичем.

Михайло Дяченко дворічним залишився без матері, десятирічним – без батька. Його опорою і взірцем для наслідування був старший брат Микола, студент філософського факультету, а згодом випускник Української сільськогосподарської академії в Чехії. Михайло закінчив українську гімназію в Станиславові, а після того став студентом Львівського університету. Під час навчання в цьому закладі юнак вступає в ОУН і потрапляє в поле зору польської таємної поліції, бо ж край від 1919 року до 1939 був окупований поляками. М. Дяченка двічі заарештовували. Вдруге з тюрми вийшов 18 вересня 1939 року, – тоді й написав вірш, що стане народною піснею – «Рости, рости, черемшино...».

До арештів він був знаменитим спортсменом, провідником молоді, підпільником, директором районної молочарні (університетський диплом у Польщі для українця був зайвим), а ще – автором поетичних збірок «Іскри» (1936), «Юні дні» (1938), публіцистичної книги «Земля плаче» (1936), що видавалися в Станиславові, та праці «Село» (1939), яка вийшла у Львові. Ще належить встановити, чи був опублікований рукопис його творів, який він переслав братові до Праги.

Михайло Дяченко чудово розумів, що большевицький режим не подарує йому його писань і діяльності. Він утікає на Холмщину, яка була окупована німцями, працює там учителем, підтримує зв'язок із Краковом, де перебувало керівництво ОУН (бандерівське крило), видає в Празі нову збірку віршів «Вони не пройнуть» (1941). За наказом проводу ОУН в червні 1941 року нелегально переходить німецько-совєтський кордон з

метою налагодження підпільної роботи: з початком війни плянувалося відновлення Української Держави, що й було проголошено наприкінці червня. У листопаді він їде до села Волосковолі, де одружується з Марією Савчук, з якою познайомився в період вчителювання, коли привозив до її села виставу «Невольник». Перша дитина померла, друга – жива. Цього хлопчика батько назвав Святославом.

Поет тимчасово працював у товаристві «Сільський господар» у Станиславові, завідував сільською читальнею, друкувався й, безперечно, вів підпільну роботу. У Чорному лісі (через нього протікає річка Луква, поблизу якої розташувалося село Боднарів) уже формувалися загони УПА. Майбутній полковник УПА, командир відтинку «Чорний ліс» Василь Андрусак був йому близьким другом, як і керівник крайового проводу Михайло Мельник.

М. Дяченко очолює крайовий провід пропаганди, в сусідньому селі Височанці організовує видавництво з друкарнею, де виходив редакований ним часопис «Чорний ліс», друкувалися книжки, брошури, листівки. Тут, здається, готувався до друку і журнал для молоді «За зміну». Адреса видавництва нагадувала фронтове «Польова пошта». Правда, в УПА побутувала назва «Постій». 1945 року в «Постій» було надруковано збірку Марка Боеслава «За волю». 1 травня 1945 року у Височанці вийшов редакований поетом часопис «Шлях Перемоги». Тут уперше Михайло Дяченко підписав свої вірші псевдонімом Марко Боеслав (пізніше використовував і криптонім М. Б.).

У 1946-1949 роках він у підпіллі видає збірки «Непокірні слова», «Вітчизна кличе», «Протест», «В хоробру путь», «Із днів боротьби», «Хай слава луна», багато нарисів, статей, а також, судячи з виявленої нами в архіві «Богдана» праці «За соборний моноліт», публіцистичні нариси, які, можливо, ще вдасться розшукати. Іще за життя Михайла Дяченка за кордоном побачила світ його збірка віршів «Непокірні слова», але автор її, на жаль, не побачив. Через вісім років після його загибелі в Турині було опубліковано збірку його віршів у перекладі на італійську мову «Сором за боягузливе покоління». І аж 1995 року в Івано-Франківську побачила світ невеличка збірка вибраних поезій Михайла Дяченка (Марка Боеслава) «Я все віддав тобі, Вкраїно...», яку впорядкували Ірина Драгомирецька та М. Ринзак, а передмову написав кандидат філологічних наук, племінник М. Дяченка Петро Драгомирецький.

Дев'ятдесятирічний ювілей поета-повстанця, провідника, що минув 2000 року, в Україні залишився непоміченим. Думається, що до 100-річного ювілею вийде том його творів, у якому хотілося б побачити й таку працю як «За соборний моноліт».

Степан Пушик

Страшне судилище 1945-1946 років*

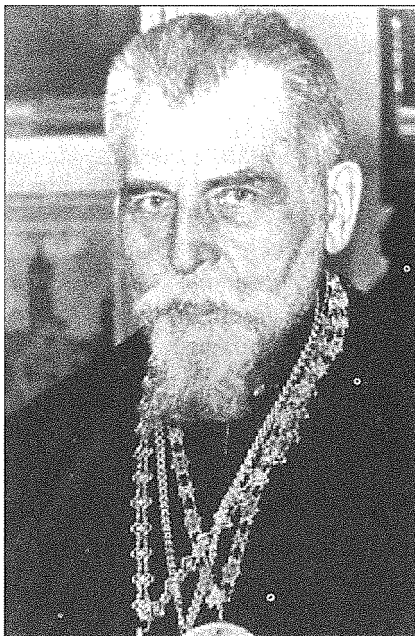
(До 110-річчя від дня народження
Патріярха Йосифа Сліпого)

(Частина I)

I. За сторінками Обвинувального висновку

У лютому 2002 року минає 110 років від дня народження Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого.

Починаючи з 1945 р. його ім'я постійно паплюжилось в советській пресі. Нечуваний погром і заборона діяльності Греко-Католицької Церкви у 1945-1946 рр., ув'язнення всього галицького єпископату на чолі з митрополитом Йосипом Сліпим вважалося великим досягненням советської демократії і торжеством Російської Православної Церкви на землях Західної України. Українська Греко-Католицька Церква героїчно перенесла ці тяжкі випробування і після майже півстолітніх тортур вийшла з них хоч і ослабленою, зате очищеною і оновленою. Своєю витримкою і незламністю вона завдячує насамперед митрополиту Йосипу Сліпому, який 18 років карався по мордовських концтаборах і сибірських засланнях, але не зрадив віри свого народу.¹

Митрополит Йосип Сліпий, Рим, 1963 після звільнення з ув'язнення

Із здобуттям Україною незалежності розкрилися архіви, які ховали матеріали про ув'язнення митрополита й суди над ним. Це дає можливість скласти бодай поверхове уявлен-

* Редакція журналу «Визвольний Шлях» щиро вдячна завідувачові відділу давньої та класичної літератури Інституту літератури ім. Т. Шевченка, членкорві НАН України, докторові філологічних наук, лауреатові Державної премії України ім. Т. Шевченка Олексі Мишаничу за надані матеріали, зібрані ним у ході дослідження слідчих справ Йосифа Сліпого в архівах СБУ.

1. Мишанич О. Йосиф Сліпий. – Київ, 1993. – С. 3.

ня про всі ті дев'ять кругів пекла, якими довелося пройти Греко-Католицькій Церкві та її митрополитові Йосифові Сліпому.

Масовий наступ на Греко-Католицьку Церкву почався після того, як у липні 1944 року Львів знову став советським. У її бік полетів шквал звинувачень у співробітництві з нацистами, непокорі советській владі, підтримці націоналістичного підпілля та ін. Москвою велася пляномірна й прискорена підготовка до ліквідації та заборони Греко-Католицької Церкви в Україні.

1 листопада 1944 р. помер митрополит Андрей Шептицький. На львівський митрополичий престіл автоматично вступив Йосип Сліпий. [...] У ніч з 10 на 11 квітня 1945 р. його разом з усім галицьким єпископатом було заарештовано. Судовий фарс тривав понад рік, спочатку у Львові, потім у Києві. 3 червня 1946 р. Військовий трибунал виніс вирок Й. Сліпому – 8 років позбавлення волі і 3 роки паразки в правах.²

Архівні матеріали судової справи митрополита Й. Сліпого 1945-1946 років стали матеріалом нашої публікації.

У 1991 році митрополита Йосифа Сліпого реабілітували. Це уможливило доступ до його двох судових справ, що зберігаються в архіві Служби безпеки України (№№ 68069, 63258) і мають бути передані в Державний історичний архів України. Ці документи тривалий час вивчав професор Олекса Мишанич, який і видав друком книгу «Йосиф Сліпий». Думається, що з часом ці матеріали будуть повністю опубліковані, оскільки йдеться не про якусь одну приватну особу, а про «неправий суд на всією Греко-Католицькою Церквою і її верховними пастирями».³ Світ повинен дізнатися як про нечувані безчинства так званого советського правосуддя, так і про непохитність і твердість у вірі свого народу митрополита Йосифа Сліпого і його сподвижників. Ми ж спробуємо оглянути Обвинувальний висновок, вирок та справу про реабілітацію митрополита за вирком 1946 року.

Митрополита Йосипа Сліпого заарештовано органами внутрішніх справ СССР у Львові 11 квітня 1945 р. Тоді ж заарештовано апостольського візита-тора Волині Миколу Чарнецького, єпископа-помічника, генерального віка-рія митрополита Микиту Будку і апостольського візитатора для українців-католиків у Німеччині прелата Петра Вергуна. На них оформлено одну слід-чу справу, яка велася з 11 квітня 1945 р. до 10 травня 1946 р.⁴

Судова справа 1945-1946 рр. обіймає 7 томів – близько 3 тис. сторінок.

Це – тяжкий матеріал, який нині нелегко читати, бо на кожній сторінці видно упередженість і заздалегідь підготовлене рішення – компрометація і ліквіда-ція Греко-Католицької Церкви в Західній Україні.

2. Там само. – С. 5-6.

3. Там само.

4. Там само. – С. 8.

Постанову про арешт митрополита Й. Сліпого підписали: начальник відділу 2 Управління НКГБ УССР капітан держбезпеки Бріккер (він же склав текст постанови), начальник 4 відділу 2 Управління НКГБ УССР підполковник держбезпеки Волошин. Згоду на арешт дав начальник 2 Управління НКГБ УССР підполковник держбезпеки Медведєв. Арешт «санкціонував» прокурор Львівської області державний радник 3 класи Корнетов і «затвердив» 11 квітня 1945 р. народний комісар держбезпеки УССР, комісар держбезпеки 3 рангу Савченко. Ордер на арешт № 2520 виписано 11 квітня 1945 р. Арешт доручено Волошину. Слідчу справу Й. Сліпого № 148372 вів старший лейтенант держбезпеки Горюн. Допитували митрополита також капітан держбезпеки Крикун, капітан Майоров, військовий прокурор військ МВД підполковник Строк, начальник 2 відділу спецчастини НКГБ УССР капітан Дубок.⁵

Слід констатувати, що весь цей процес був одною, добре продуманою і здійсненою акцією, керованою Москвою.

10 травня митрополитові Сліпому пред'явили обвинувачення, за яким він «будучи активним українським націоналістом вів антисоветську роботу» (т. I, арк. 167).

Абсурдність цих обвинувачень нині очевидна, але тоді це було не так: підсудний мусив відповідати. І він це робив з гідністю, як і личило митрополитові, патріотові, громадянину.

В Обвинувальному висновку слідчої справи № 148372 по обвинуваченню Йосифа Сліпого, Миколи Чарнецького, Микити Будки та Петра Вергуна зазначено, що після звільнення Західних областей України від німецько-фашистських окупантів у МГБ УССР надійшли документальні дані, які свідчили про те, що колишній митрополит граф Андрей Шептицький, єпископи Йосиф Сліпий, Микола Чарнецький, Микита Будка й апостольський візитатор уніятських парафій Німеччини Петро Вергун, здійснюючи антисоветську політику Ватикану та будучи пов'язаними з німецько-фашистськими урядовими колами, виконували їхні вказівки й протягом декількох років активно вели підривну роботу проти ССРСР, а в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками території України проводили активну пособницьку діяльність на їх користь.

У документі, зокрема, говориться:

Крім того було встановлено, що греко-католицька уніятська церква Галичини під керівництвом Шептицького і Сліпого надавала велику допомогу українським націоналістам у їхній антинародній і терористичній діяльності.

На підставі цих даних Сліпий, Чарнецький, Будка і Вергун були заарештовані й притягнені до кримінальної відповідальності.

Проведеним у їх справі слідством встановлено, що греко-католицька уніятська церква Галичини, очолювана колишнім митрополитом графом Андреєм

5. Там само. – С. 9.

Шептицьким, була перетворена на антисоветське церковно-політичне формування єзуїтської кліки й протягом декількох років, керуючись вказівками Ватикану, активно проводила антисоветську роботу.

У роки громадянської війни на Україні уніяцьке духовництво Галичини за прямою вказівкою митрополита Шептицького надавало активну підтримку іноземним інтервентам у боротьбі проти Советської Республіки. Духівництво брало участь у формуванні т. зв. «Української Галицької Армії» – УГА, яка вела збройну боротьбу проти Червоної Армії.

Після розгрому інтервентів греко-католицька уніяцька церква, керована Шептицьким, виконуючи вказівки Ватикану, що оголосив хрестовий похід проти Советської держави, активізувала свою антисоветську діяльність, прагнучи паралізувати зростаючі симпатії українського населення Галичини до Советської влади і відволікти робочу класу та селянство від революційної боротьби проти своїх гнобителів.

З цією метою, за вказівками Шептицького, уніяцьким духовництвом були створені широко розгалужені антисоветські організації «Акція католицька» та «Український католицький Союз», а релігійна преса була перетворена на засіб антисоветської пропаганди.

Встановлено, що керівництво греко-католицької церкви фактично було агентурою німецьких розвідувальних органів і ще до вторгнення німецько-фашистських окупантів на територію СРСР діяло в німецьких інтересах і проводило шпигунську роботу на користь Німеччини.

Після возз'єднання Західних областей України з УРСР обвинувачені Сліпий, Чарнецький і Будка, відповідно до вказівок німецької розвідки, під керівництвом Шептицького проводили антидержавну діяльність, потай спонукуючи духовництво та віруючих виступати проти заходів Советської влади, вселяючи у зв'язку з цим надії на напад у короткому часі фашистської Німеччини на СССР (т. III, о. с. 63-65, 83, 86, т. V, о. с. 135-137, т. VI, о. с. 268-269).

Колишній митрополит Андрей Шептицький і обвинувачені Сліпий, Чарнецький, Будка та Вергун схвалили вторгнення німецьких окупантів на Україну, організували врочисті зустрічі фашистським військам.

Крім того Шептицький, маючи злочинні зв'язки з німецьким військовим командуванням і розвідувальними органами, надав свої митрополичі покої й один із монастирів у порядкування представників німецької розвідки Бізанца, Коха і Вагнера, за завданням яких вів зрадницьку роботу.*

В Обвинувальному висновку наводяться свідчення штурмбанфюрера СС – начальника церковного реферата 4-го управління СД Карла Нейгауза:

... Із донесення Львівського пункту «СД» мені відомо, що Шептицький був налаштований пронімецьки й активно допомагав німецьким урядовим органам і зокрема «СД»...

Заслуги Шептицького перед «СД» і «СС» були дійсно великими.

Окрім інформаційної діяльності він і підлегле йому духовництво активно допомагали при вербуванні українських добровольців у дивізію «СС-Галичина»...

* Текст документу подано в перекладі українською мовою із збереженням стилю оригіналу.

Шептицький був пов'язаний також із капітаном доктором Вагнером з військової розвідки «Абвер» і один з абверівських загонів був розміщений у його монастирі у Львові... (т. III, о. с. 35-36).

Тут варто звернутись до історії, аби одержати відповідь на запитання: «Чому українці західних регіонів радо вітали німців?». У вересні 1939 року советські війська, подібно до того, як це сталося з військами гітлерівської Німеччини в 1941 році, були радо зустрінуті населенням. Але вже в короткий термін ті, хто приймали нову владу з хлібом-сіллю, опинились у тюрмах, у далекому Сибіру, зазнали тяжких тортур і репресій. Тож не дивно, що німецькі війська сприймалися як визволителі від советської чуми.

А от у Обвинувальному висновку записано:

За вказівкою Шептицького і Сліпого уніяцьке духовництво повсюдно відправляло врочисті богослужіння на честь німецько-фашистських загарбників і повністю віддало себе в розпорядження німецької окупаційної влади.

Обвинувачений Сліпий з цього питання на слідстві засвідчив:

«... Виходячи зі своїх антисовєтських розрахунків, уніяцьке духовництво схвалило напад Німеччини на Советський Союз, радісно зустріло прихід німецьких окупантів і стало на шлях активної співпраці з німецькими загарбниками.

Одразу ж після вступу німецько-фашистських військ у м. Львів, Шептицький дав вказівку уніяцькому духовництву провести служби подяки на честь німецької армії. Ці молебні за вказівкою Шептицького були відправлені.

Так само Шептицький запропонував духовництву та віруючим виконувати всі розпорядження німецької окупаційної влади (т. II, о. с. 131-132)».

Обвинувачений Чарнецький з цього самого питання дав такі свідчення:

«Коли німецькі війська вступили в місто Львів, греко-католицьке духовництво зустріло їх із радістю. Усі церкви дзвонами привітали німецьких окупантів, як своїх «визволителів» від большевиків.

За вказівкою глави греко-католицької уніяцької церкви Андрея Шептицького, у місті Львові в соборі святого Спаса на честь німецьких окупантів було відправлено врочисте богослужіння, що проходило під керуванням Йосифа Сліпого за моєю участю й участю єпископа Будки.

На цьому богослужінні були присутніми представники німецької армії та створеного в місті Львові т. зв. «Українського центрального Комітету». Церковний хор у процесі богослужіння виголошував «Многая літа» німецькій армії та її керівникам.

Після врочистої зустрічі німецьких військ, уніяцьке духовництво, за прямою вказівкою керівництва греко-католицької церкви, у цілому перейшло на службу до німецьких загарбників і розпочало надавати їм активну допомогу в боротьбі проти Советського Союзу» (т. IV, о. с. 105).

10 липня 1941 року колишній глава греко-католицької уніяцької церкви митрополит Андрей Шептицький звернувся з посланням до уніяцького духовництва, у якому давав вказівки священикам організувати місцеві органи влади й на честь приходу фашистських загарбників вивісити німецькі прапори.

У своєму посланні Шептицький пропонував:

«Там, де ще немає громадського управління й місцевої поліції, необхідно організувати вибори сільської управи, старост і начальника поліції, якщо не можна провести вибори, душпастир повинен своєю владою призначити старосту, радників і начальника поліції, нагадуючи віруючим про повну підпорядкованість німецькій військовій, а також громадянській владі...».

«Душпастир повинен мати приготований прапор німецької армії, який можна було б вивішувати на парафіяльному домі...» (т. II, о. с. 100-102, т. III, о. с. 67, 91-93, т. V, о. с. 215-216, т. VI, о. с. 269-270. Речдоки, т. IX, о. с. 4).

Колишній митрополит Андрей Шептицький та обвинувачені Сліпий, Чарнецький, Будка і Вергун, використовуючи своє керівне становище в греко-католицькій уніятській церкві, активно допомагали німецьким окупантам у боротьбі проти Червоної Армії, вони закликали духівництво та віруючих виконувати всі грабіжницькі закони й розпорядження фашистської влади по забезпеченню їхньої армії харчовими продуктами та іншими засобами.

25 липня 1941 року Шептицький подав відозву до селян, у якій вказував:

«Командування німецької армії просить мене доручити Всечесному – духівництву, щоб воно оголосило звернення німецької господарської комісії. Тому доручаю отцям-душпастирам, аби вони на богослужіннях і поза церквою зачитали народові це звернення й у разі необхідності роз'яснили його. Віруючих необхідно зацікавити в посиленій і найбільш інтенсивній роботі у своєму господарстві, оскільки від цього залежить допомога німецькій армії шляхом продажу сільськогосподарських продуктів, так званим заготівельним пунктам.

Очевидним є те, що німецькій армії ми повинні якомога більше допомагати, оскільки їм ми маємо завдячувати за визволення від большевицької неволі.

Для особистого добра, для добра нашої держави ми повинні підкорятися справедливим вимогам і наказам німецької військової влади...» (т. II, о. с. 104, т. III, о. с. 67, 92, т. IV, о. с. 105, 163-164, т. VI, о. с. 269, 270. Речдоки, т. IX, о. с. 11 на звороті).

Виконуючи вказівку колишнього митрополита Андрея Шептицького уніятські священики брали активну участь в організації місцевих німецьких органів влади, входили до складу створюваних німцями т. зв. «допомогових комітетів», збирали харчові продукти для німецької армії й під час богослужінь закликали віруючих надавати всебічну допомогу фашистським загарбникам (т. I, о. с. 287, т. II, о. с. 98-107, т. III, о. с. 87-94, 162-165, т. V, о. с. 268-271, т. VII, о. с. 75-79).

За домовленістю з німецькою окупаційною владою керівництвом греко-католицької уніятської церкви, в особі колишнього митрополита Андрея Шептицького й обвинувачених Сліпого, Чарнецького і Будки в 1942 році були дані вказівки уніятському духівництву надати допомогу німецьким окупантам у відправці українського населення на каторжні роботи в Німеччину.

Уніятські священики, керуючись цими вказівками, у ході богослужінь закликали віруючих добровільно виїжджати до Німеччини.

У грудні 1942 року колишній митрополит Андрей Шептицький у своєму релігійному органі «Архиепархіальні відомості» опублікував спеціальне послання до советських людей, мобілізованих німцями на каторжні роботи до Німеччини, у якому закликав їх не покладаючи рук працювати в німецькій військовій промисловості навіть у релігійні свята, не вважаючи це «за гріх перед богом» (т. II, о. с. 102-103, т. II, о. с. 90-91, 146-147, 148, 162-165, т. II, о. с. 75-76. Речдоки, т. IX, о. с. 61-63).

Йосифа Сліпого й Андрея Шептицького совети звинувачували також у тому, що вони брали активну участь у формуванні дивізії СС «Галичина».

За домовленістю з німецькою окупаційною владою, – йдеться в документі, – колишній митрополит Андрей Шептицький і кероване ним духовництво брали активну участь у формуванні дивізії «СС-Галичина». Вони закликали віруючих вступати в цю дивізію, відправляти урочисті богослужіння для сформованих частин зазначеної дивізії і благословляли їх на боротьбу проти Червоної Армії та советських партизанів (т. II, о. с. 106-107, т. III, о. с. 67-68, 94-95, 152-153, 164-165, т. IV, о. с. 106, т. VI, о. с. 270. Речдоки, т. IX, о. с. 23, 24).

Найбільшим «злочином» Й. Сліпого вважався його зв'язок з націоналістичним підпіллям. Озираючи цей факт із висоти сьогодення, ми можемо лише захоплюватись мужністю й стійкістю людей, які ризикуючи життям, докладали всіх зусиль, аби ОУН-УПА могла протистояти двом звірам, що роздирали Україну, – советському та нацистському тоталітарним режимам. Те, що Українською Нацією сприймалось як героїський чин, советами кваліфікувалось як злочин:

Разом з цим колишній митрополит Андрей Шептицький та обвинувачені Сліпий, Чарнецький, Будка і Вергун мали тісний зв'язок з організаціями українсько-німецьких націоналістів ОУН-УПА, ідейно керували їх антинародною діяльністю й надавали активну допомогу в диверсійній, терористичній та повстанській роботі, що вони проводили.

Уніятські священники за квазівкою Шептицького, Сліпого, Чарнецького і Будки забезпечували бандформування ОУН-УПА харчовими продуктами, медикаментами та іншими необхідними засобами. Греко-католицькі монастирі з відома Шептицького були перетворені на місця схову бандитських загонів ОУН-УПА і збереження зброї та боезапасів.

Після вигнання німецьких окупантів із Західних областей України обвинувачений Йосиф Сліпий, з метою збереження кадрів українсько-німецьких націоналістів для подальшої боротьби проти Советської влади, при Львівській духовній академії зорганізував спеціальну школу дяконів, у якій знайшли притулок і переховувались під виглядом слухачів активні учасники ОУН-УПА (т. II, о. с. 81-88, 90-97, 108-112, 126-142, т. III, о. с. 23, 29, 42-43, 101-113, 134-147, 190-195, т. V, о. с. 128-155, т. VI, о. с. 246-278, т. VII, о. с. 19-40, 53-63, 79-80. Речдоки, т. IV, о. с. 1-9, т. VI, о. с. 1-174).

За завданням Шептицького обвинувачений Вергун, будучи апостольським візитатором і адміністратором уніятських парафій Німеччини, підтримував тісний зв'язок з керівниками українських націоналістичних організацій, існуючих на території Німеччини, брав активну участь у антисовєтській роботі, що вони проводили, регулярно інформуючи про це Шептицького та Сліпого (т. VII, о. с. 19-40, 53-63, 79-86).

Для більшого ефекту в документі постійно перемежується інформація про допомогу греко-католицьких священників національно-визвольному рухові українців та їхню «співпрацю» з німцями. Тому далі зазначено:

Обвинувачений Сліпий, будучи коад'ютором (заступником) колишнього митрополита Шептицького разом з ним організував усю злочинну роботу уніятського духовництва на користь фашистської Німеччини.

З метою сприяння німецьким окупантам у пограбуванні населення західних областей України, Сліпий разом з іншими єпископами уніятської церкви Галичини, починаючи з липня 1941 року, згідно вказівок Шептицького, у своїх зверненнях і посланнях неодноразово спонукував духовництво та віруючих сприяти німцям у створенні місцевих органів влади, активно брати участь у збиранні сільськогосподарських продуктів та інших податків для німецької армії, закликав населення виїжджати на каторжні роботи в Німеччину, чесно працювати на німецьких заводах і тим самим надавати допомогу німецьким загарбникам у збройній боротьбі проти Червоної Армії.

30 липня 1941 року Сліпий за участю обвинувачених Будки і Чарнецького відслужив молебень подяки на честь німецької армії, що окупувала Західну Україну. Тоді ж він підписав звернення до українського народу, в якому закликав його надавати всебічну допомогу німецьким окупантам (т. I, о. с. 287, т. II, о. с. 98-107, т. III, о. с. 67-87, 90-94, т. IV, о. с. 105, 163-164, т. V, о. с. 268-271, т. VI, о. с. 269, 270, т. VII, о. с. 75-79. Речдоки, т. IX, о. с. 6).

У липні 1941 р. українськими націоналістами й колишнім митрополитом Шептицьким у місті Львові були створені «Рада сеньйорів» і «Українська національна рада», до складу яких від уніятського духовництва входив обв. Сліпий. Ці органи були слухняним засобом у руках німців і проводили пособницьку роботу на їх користь (т. I, о. с. 286-288, т. II, о. с. 133-134. Речдоки, т. V, о. с. 1-20).

У квітні 1943 року Сліпий і Шептицький уклали угоду з німецьким ставленником губернатором Галичини доктором Вехтером про створення спеціального комітету для здійснення вказівки німців з питання формування дивізії «СС-Галичина».

Після цього Сліпий брав участь на скликаному німецькою окупаційною владою врочистому засіданні, на якому був опублікований маніфест про створення дивізії «СС-Галичина».

Згідно укладеної угоди, Шептицький і Сліпий направили в дивізію «СС-Галичина» 11 уніятських священиків, які брали безпосередню участь разом із дивізією у боротьбі проти Червоної Армії.

Обвинувачений Сліпий у липні 1943 року в соборі «Св. Юра» відслужив урочисте богослужіння для сформованих частин дивізії «СС-Галичина», що відправлялися зі Львова для проходження військового навчання.

Тоді ж обв. Сліпий разом із Шептицьким прийняли групу старшин дивізії «СС-Галичина» і поблагословили їх на боротьбу проти Червоної Армії (т. II, о. с. 106-107, т. III, о. с. 67-68, 94-95, 152-153, 164-165, т. IV, о. с. 106, т. VI, о. с. 270. Речдоки, т. IX, о. с. 23-24).

Шептицький і Сліпий керували соборними конференціями уніятського духовництва, на яких приймалися рішення про активізацію допомоги німецьким окупантам у боротьбі проти Советського Союзу. У листопаді 1943 року Сліпий разом з уніятськими єпископами підписав і розповсюдив послання до духовництва та віруючих, закликаючи їх вести боротьбу з комуністичною партією і Советською владою (т. II, о. с. 103-105, т. III, о. с. 118, т. VII, о. с. 76-77. Речдоки, о. с. 28-31, т. IX).

Довгі роки обвинувачений Сліпий, будучи агентом Ватикану, разом із Шептицьким активно впроваджував антисовєтську політику Ватикану, прагнучи всіма можливими засобами ліквідувати народний революційний рух і паралізувати зростаючі симпатії українського народу до Советського Союзу.

Після возз'єднання Західної України з Советським Союзом, Сліпий увійшов до нелегального антисовєтського центру так званій «екзархат», створений Шептицьким для керування підривною діяльністю уніятського духовництва проти СССР і як «екзарх» України, Криму і Кавказу направляв у СССР своїх агентів для впровадження в життя антисовєтської політики Ватикану.

Для активізації підривної роботи проти СССР Сліпий після смерті Шептицького створив сіть таємної агентури Ватикану (т. I, о. с. 114-120, 204-209, 231-244, 265-281, т. II, о. с. 1-11, 27-48, 113-116, т. III, о. с. 8-22, т. IV, о. с. 99-101, 106-110, 217-226. Речдоки, т. VII, о. с. 1-4, 18).

Й. Сліпий у ході слідства не заперечував своєї відданости Ватиканові й католицизмові, але постійно підкреслював, що Ватикан бореться не з советською владою, а виступає проти безбожництва, комуністичної ідеології. Ці свідчення мало цікавили тих, хто фабрикував кримінальну справу:

Здійснюючи антисовєтську політику Ватикану, Сліпий, будучи керівником католицької преси, за завданням Шептицького перетворив релігійні газети «Мета», «Дзвони», «Нива» та інші на засіб антисовєтської націоналістичної пропаганди. На шпальтах вищеназваних газет особисто сам публікував свої статті, спрямовані проти Советської влади, а в 1941 році нелегально розповсюдив серед уніятських священників брошуру «Головні правила сучасного душпастирства», у якій закликав духовництво активно провадити антисовєтську політику Ватикану на території Советського Союзу (т. I, о. с. 236-244, 277-281, т. III, о. с. 114-120, 204-209, т. VI, о. с. 186-189. Речдоки, т. I, о. с. 1-76, т. I, о. с. 1-70, т. III, о. с. 12).

Згідно вказівок Ватикану про активізацію боротьби з народним революційним рухом, Сліпий і Шептицький, за активною допомогою реакційного уніятського духовництва, створили в 1932 році й керували широко розгалуженими антисовєтськими організаціями «Акція католицька» й «Український католицький Союз» (т. II, о. с. 30-34, 40-41, т. VI, о. с. 187-190. Речдоки, т. VII, о. с. 22-25).

Упродовж декількох років Сліпий і Шептицький організували, а також ідейно керували антисовєтською діяльністю українських націоналістів, мали зв'язок із керівництвом націоналістичних організацій за кордоном і давали вказівки щодо виховання та збереження націоналістичних кадрів.

За завданням Шептицького, Сліпий здійснював зв'язок уніятської церкви з керівництвом українських націоналістичних організацій. У 1933 році він зустрічався в Берліні з гетьманом Скоропадським і врегулював із ним стосунки уніятської церкви, у тому ж році він встановив зв'язок у Лондоні з представником Лондонського закордонного бюро українських націоналістів – Кислевським, у Парижі він зв'язався з керівником групи українських націоналістів – Панейком. У 1942 році за завданням Шептицького Сліпий виїжджав у Прагу, де встановив зв'язок із колишнім «президентом» Закарпатської України Волошином (т. II, о. с. 90-97, 122-125, 136-137, т. III, о. с. 206, 207, 208, т. VII, о. с. 81).

Будучи активним українсько-німецьким націоналістом, на зборах так званих «поважних» представників міста Львова, улітку 1941 р. Сліпий виступав з антисоветською націоналістичною промовою й від імені греко-католицької уніятської церкви привітав утворений бандерівцями так званий «уряд», керований Ярославом Стецьком (т. I, о. с. 284, т. II, о. с. 132-133).

Маючи намір об'єднати українсько-німецьких націоналістів у єдиний табір для боротьби проти Советської влади Сліпий і Шептицький у 1941-1942 рр. організували й керували переговорами «Проводів» ОУН бандерівського й мельниківського спрямувань.

З цією самою метою весною 1942 року Сліпий за завданням Шептицького виїжджав у Берлін, де зустрічався з ватажком ОУН Андрієм Мельником і отримав його згоду на об'єднання з бандерівцями (т. I, о. с. 288-296, т. II, о. с. 95-96, 135-138, т. III, о. с. 127-132, 134-145, 207, т. VII, о. с. 93-94. Речдоки, т. IV, о. с. 6-8, т. V, о. с. 16, т. VI, о. с. 5-6, 28-33).

Після вигнання німецьких загарбників із Західних областей України, греко-католицька уніятська церква, керована обв. Сліпим, надавала всебічну допомогу бандформуванням УПА в їх диверсійно-терористичній і повстанській діяльності проти Советської влади (т. II, о. с. 96-97, 111-112, 140-142, т. III, о. с. 106-113, т. V, о. с. 108-129, 141-155, т. VI, о. с. 277-278).

Очевидно, Йосиф Сліпий іще сподівався на об'єктивність суду, давав правдиві, чіткі, логічні відповіді, але все було марно. Долю Греко-Католицької Церкви на Західній Україні та її єпископату вирішили заздалегідь. А маховик звинувачень усе більше розкручувався – згадали обвинуваченим і давно минулі «гріхи»:

Обвинувачений Чарнецький у 1918-1919 рр. брав активну участь у формуванні «Української армії» – УГА, яка разом з іноземними інтервентами вела збройну боротьбу проти Советської Республіки за створення української буржуазної держави.

Закликав населення вступати в УГА і зі зброєю боротися з Советською владою. Відправляв урочисті богослужіння для сформованих частин УГА і благословляв їх на боротьбу проти Червоної Армії (т. IV, о. с. 108 на звор., т. V, о. с. 30-31).

Після розгрому інтервентів і встановлення Советської влади на Україні Чарнецький, будучи священиком-місіонером, а згодом єпископом греко-католицької уніятської церкви й агентом Ватикану, впродовж декількох років вів підривну роботу проти Советського Союзу на території Західних областей України й Білорусії, він збирав і передавав Ватиканові шпигунські свідчення про Советський Союз.

У проголошуваних проповідях систематично зводив наклепи на Советську владу й комуністичну партію, прагнучи паралізувати зростаючі симпатії українського населення до ССРСР і відволікти маси від революційного руху. Брав участь у антикомуністичних конгресах, що проводилися Ватиканом, на яких приймалися рішення про активізацію антисоветської роботи католицького духовництва (т. IV, о. с. 108-110, т. V, о. с. 31).

У 1931 році в м. Дубно відкрив духовну семінарію, яка підготовлювала кадри кваліфікованої агентури Ватикану, що засилалася нелегально на терито-

рію СССР для проведення шпигунської і підривної роботи на користь Ватикану (т. IV, о. с. 109, т. V, о. с. 31).

Після возз'єднання західних областей України й Білорусії з Советським Союзом, під керівництвом Андрея Шептицького, продовжував активну анти-советську діяльність.

У 1939 році очолив керівництво нелегальним антисовєтським центром т. з. «екзархатом», що був створений Шептицьким за вказівкою Ватикану для проведення підривної роботи на території СССР.

«Екзархат» під керівництвом Чарнецького засилав агентуру Ватикану у східні області для розповсюдження антисовєтської ідеології серед громадян СССР (т. IV, о. с. 217-226, т. V, о. с. 24-26. Речдоки, т. VII, о. с. 1-4).

У документі кожному з обвинувачених висувають фактично одні й ті самі докази «вини», але у різних варіаціях, напевно з метою посилення їх звучання. Так, уже в другій половині висновку ми знаходимо те, про що говорилося на перших сторінках документу, але з наголошенням на інших прізвищах:

Схвалюючи вторгнення німецько-фашистських загарбників на територію України у червні 1941 року за наказом колиш. митрополита Андрея Шептицького разом із обвинуваченими Сліпим і Будкою відправляв службу подяки німецьким окупантам як «визволителям українського народу» (т. IV, о. с. 105, т. V, о. с. 28).

Після окупації території України німецькими загарбниками Чарнецький разом із Шептицьким, Сліпим і Будкою встановив зв'язок із німецькими урядовими органами і брав участь у керівництві пособницькою діяльністю уніятського духовництва на користь окупантів.

Він давав вказівки уніятським священикам надавати всебічну допомогу німцям у боротьбі проти Червоної Армії і в організації українського населення. Закликав населення виїжджати на каторжні роботи в Німеччину. Разом із Шептицьким, Сліпим і Будкою складав відозву до духовництва і віруючих, закликаючи виконувати всі грабіжницькі повинності, встановлені фашистською владою. У листопаді 1943 року підписав т. з. «Спільне послання» до духовництва і віруючих, в якому єпископи уніятської церкви закликали населення припинити боротьбу проти німців і боротися із впливом «безбожників» комуністів (т. IV, о. с. 56-58, 110. Речдоки, т. IX, о. с. 28-31).

Одночасно з цим обв. Чарнецький мав зв'язок з українсько-німецькими націоналістами і надавав їм допомогу в проведенні антинародної діяльності.

Давав вказівки священикам співдіяти з бандформуваннями ОУН-УПА в диверсійній терористичній і повстанській роботі, що проводилася ними.

Надавав можливість активним учасникам ОУН-УПА переховуватися у греко-католицьких духовних учбових закладах і в монастирях (т. V, о. с. 118-124, 128-155).

Обвинувачений Будка був єпископом греко-католицької уніятської церкви й агентом Ватикану, протягом декількох років збирав шпигунські свідчення політичного характеру й систематично доносив їх Папі Римському, а також активно впроваджував у життя антисовєтську політику Ватикану, спрямовану проти революційного руху народних мас.

Разом з усім єпископатом греко-католицької церкви Галичини керував і направляв антисоветську роботу уніяського духовництва, давав практичні вказівки священикам з активізації боротьби з революційним рухом, приймав від священиків реферати на антисоветські теми, коректував їх і затверджував до друку, особисто сам писав і публікував статті різко антисоветського наклепницького змісту.

Здійснюючи антисоветську політику Ватикану в Канаді, Будка увійшов у контакт із урядовими органами, став фактичним агентом цих органів і систематично доносив про діяльність компартії в цій країні і вимагав прийняття рішучих заходів з її ліквідації (т. VI, о. с. 89-96, 101-105, 109-111, 187-196, 256-257, 271-277, 285-290. Речдоки, т. VII, о. с. 5-16, 45-71).

Після возз'єднання західних областей України з Советським Союзом Будка, за завданням Шептицького, створив і керував роботою нелегальної школи, яка готувала кадри уніяських священиків для втілення в життя антисоветської політики й розвідувальної роботи на території СРСР на користь Ватикану (т. VI, о. с. 192-193).

Із вторгненням німецьких загарбників на Україну Будка, Сліпий і Чарнецький, за завданням Шептицького, відправив службу подяки на честь німецької армії і спільно з усім єпископатом уніяського духовництва очолив пособницьку діяльність уніяського духовництва на користь німецьких окупантів.

З метою допомоги німецьким загарбникам і пограбування українського населення Будка неодноразово у своїх відозвах пропонував духовництву і спонукав віруючих виконувати всі грабіжницькі розпорядження німецької окупаційної влади і проводити активну роботу проти Советської влади.

У серпні 1941 року за завданням Шептицького створив із числа уніяських священиків м. Львова антисоветський комітет, який прагнув спровокувати справу про так звані «звірства більшовиків», а потім керував масовим богослужінням і мітингом, на якому виступали уніяські священики з різними наклепницькими промовами і закликали українське населення до активної боротьби проти Советської влади (т. I, о. с. 287, т. II, о. с. 98-107, т. III, о. с. 67-87, 90-94, т. IV, о. с. 105, 163-164, т. V, о. с. 268-271, т. VI, о. с. 205-209, 269-270).

Відповідно до укладеної угоди між керівництвом уніяської церкви і генерал-губернатором Галичини доктором Вехтером весною 1943 року Будка був присутній на параді дивізії «СС-Галичина», відправив урочисте богослужіння і благословив дивізію на боротьбу проти Червоної Армії (т. VI, о. с. 106-107, 198-200, 269-270. Речдоки, т. IX, о. с. 23-24).

Будучи українським націоналістом, Будка протягом кількох років прагнув спрямувати український національний рух на відторгнення України від СРСР. З цією метою створив і керував роботою антисоветських організацій «Січ» і «Ліга британських українців», а також використовував релігійну пресу для антисоветської націоналістичної пропаганди (т. VI, о. с. 246-278. Речдоки, т. VIII, о. с. 16-25, 29-31).

Одночасно з цим керував роботою уніяського духовництва з надання допомоги українським націоналістам у зборі засобів на проведення антисоветської роботи, а після вигнання німецьких загарбників заохочував заходи уніяських священиків з надання всілякої допомоги бандформуванням ОУН-УПА в їх диверсійно-терористичній і повстанській діяльності проти Советської влади (т. VI, о. с. 246-253, 259-266, 277-278).

Обвинувачений Вергун у силу своїх антисовєтських націоналістичних переконань у 1919 році добровільно вступив в «Українську галицьку армію» і вчині хорунжого брав активну участь у боротьбі проти Червоної армії.

Після поразки УГА, пелебуваючи в еміграції, закінчив празьку римо-католицьку духовну семінарію і в 1927 році митрополитом Андреем Шептицьким був висвячений у сан священника і направлений в м. Берлін в якості священника-місіонера для обслуговування греко-католицької уніятської парафії на території Німеччини (т. VII, о. с. 47-52, 71-72-73, 113).

Будучи священником-місіонером, а потім апостольським візитатором і адміністратором греко-католицьких парафій на території Німеччини, Вергун відповідно до наказу Ватикану і Шептицького, вів широку антисовєтську і антикомуністичну пропаганду. Виступав перед віруючими з проповідями, в яких зводив наклепи на Совєтську владу і Комуністичну партію, прагнучи паралізувати зростаючі симпатії українського населення до Совєтського Союзу.

Крім місіонерської діяльності, Вергун, за завданням митрополита Андрея Шептицького, підтримував тісний зв'язок із керівниками антисовєтських українських націоналістичних організацій гетьманом Скоропадським, Євгеном Коновальцем, Андрієм Мельником та іншими, брав активну участь в антисовєтській націоналістичній роботі, яку вони проводили, і регулярно інформував щодо цих питань Шептицького, агентом якого він був (т. VII, о. с. 13-15, 19-20, 21-28, 30-31, 32-35, 53-53, 71-75, 104-106, 107-109, 112-117).

Крім того, Вергун проводив велику роботу на користь Ватикану. Збирав і регулярно направляв Папі Римському свідчення про роботу комуністичної партії Німеччини, про діяльність всіляких робітничих організацій, а також іншу інформацію політичного характеру (т. VII, о. с. 73-78-79-112-114).

Після нападу фашистської Німеччини на Совєтський Союз обвинувачений Вергун за завданням папського нунція – Орсеніо виїхав до м. Львова, де одержав від Шептицького матеріали про антисовєтську діяльність, яку проводила греко-католицька уніятська церква за період з 1939 по 1941 рр., які направив у Ватикан.

Повернувшись до Берліну, Вергун звернувся з посланням до духовництва і віруючих, в якому висловив подяку німецьким окупантам за звільнення українського народу й іменем бога закликав українське населення надавати всіляку допомогу німецько-фашистським загарбникам у боротьбі проти Совєтського Союзу (т. VII, о. с. 75-79, 112-113. Речдоки, т. IX о. с. 25, 25).

У листопаді 1943 року разом з усіма єпископами греко-католицької уніятської церкви підписав т. з. «спільне послання» до духовництва і віруючих, в якому вони закликали українське населення припинити боротьбу проти німців і боротися з впливом «безбожників комуністів» (т. II, о. с. 103-104, т. VII, о. с. 76-77. Речдоки, т. IX, о. с. 28-31).

У серпні 1941 року начальником церковного відділення СД оберштурмбанфіурером СС – Вандеслебенем Вергун був завербований в якості секретного агента «СД».

Будучи агентом «СД», за завданням Вандеслебена збирав і надавав «СД» інформацію зрадницького характеру (т. VII, о. с. 64-70, 86-88, 110-111).

У поданому обвинуваченні Сліпий, Чарнецький, Будка і Вергун винними себе визнали.

Крім особистих зізнань у злочинній діяльності, викриваються свідченнями члена центрального «Проводу» ОУН – Степаняка, бувшого штурмбандфюрера «СС» начальника церковного реферата IV управління «СД» Карла Нейгауза, професора Паше-Озерського, утримувача Центральної конспіративної квартири гестапо у м. Львові – Руппа, каноніка, члена митрополичої капітули – Горчинського і проведеними з ним очними ставками, а також свідченнями арештованих єпископів уніятської церкви Хомишина і Лятишевського, священників – Ковальського, Котива, Чорняка, свідченнями учасників ОУН-УПА Лепкого, Лушпинського, Борса та інших, а також речовими доказами.

Більшість звинувачень проти Йосифа Сліпого, Миколи Чарнецького, Микити Будки та Петра Вергуна мали загальний характер, фабрикувалися за стереотипним зразком, виробленим тоталітарною советською системою у 30-их рр. Їм інкримінували те, що вони співробітничали в націоналістичних антисовєтських газетах, виховували молодь в антисовєтському дусі, брали участь у мітичних зборах єпископів і духовництва, на яких обговорювалися питання збройної боротьби з Советським Союзом, закликали населення виступити проти Червоної армії, були членами антисовєтських організацій, писали брошури антисовєтського змісту та ін. Жодне виправдання підсудних до уваги не балалося, якими б доказами вони не оперували:

На основі вищевикладеного обвинувачуються:

1. Сліпий Йосиф Іванович, 1892 року народження, уродженець с. Заздрість Тереховлянського району Тернопільської області; українець, гр. СССР, із сім'ї заможного селянина, безпартійний, з вищою духовною освітою, в 1917 році висвячений у священники, у 1939 році возведений у сан єпископа, з листопада 1944 року до арешту був главою греко-католицької уніятської церкви Галичини, в тому, що:

Був агентом Ватикану, протягом декількох років разом із Шептицьким організовував всю антисовєтську роботу уніятського духовенства проти СССР на користь Ватикану.

За завданням німецьких урядових і розвідувальних органів разом із Шептицьким організовував всю пособницьку антисовєтську роботу уніятського духовництва на користь німецьких загарбників. Зобов'язував духовництво і спонукав віруючих виконувати всі грабіжницькі розпорядження фашистської влади і керував діяльністю уніятських священників зі створення дивізії «СС-Галичина» для боротьби проти Червоної Армії.

Протягом тривалого часу разом із Шептицьким і єпископатом уніятської церкви організовував антисовєтський націоналістичний рух і практично здійснював підготовку і збереження українських націоналістичних кадрів. За завданням Шептицького керував роботою з об'єднання націоналістичних сил для боротьби з Советською владою.

Посприяв заходом уніятських священників із надання допомоги бандформуванню ОУН-УПА в їх диверсійно-терористичній і повстанській діяльності проти Червоної Армії і советських партизан,

тобто в злочинах, передбачених ст. ст. 54-1 «а» і 54-11 УК УССР.

2. Чарнецький Микола Олексійович, 1884 року народження, уродженець с. Семковичі Станіславської області, українець, громадянин СРСР, безпартійний, з вищою духовною освітою, бувший місіонер, апостольський візитатор і єпископ греко-католицької уніятської церкви. Член католицького монашеського ордену редemptористів, за походженням селянин. До арешту проживав у м. Львові.

в тому, що:

Будучи єпископом греко-католицької уніятської церкви й агентом Ватикану, активно здійснював антисовєтську політику Ватикану, збирав і передавав Папі Римському свідчення політичного характеру про Советський Союз. Вів активну підривну роботу проти СРСР.

Разом з колиш. Главою греко-католицької церкви митрополитом Андреем Шептицьким і обвинуваченими Сліпим і Будкою керував пособницькою діяльністю уніятського духовництва на користь окупантів, надавав всіляку допомогу німецько-фашистським загарбникам у боротьбі проти Советського Союзу.

Маючи зв'язок з організаціями українсько-німецьких націоналістів, сприяв бандформуванням ОУН-УПА в проведенні диверсійно-терористичної і повстанської діяльності,

тобто у злочинах, передбачених ст. 54-1 «а» і 54-11 УК УССР.

3. Будка Микита Михайлович, 1877 року народження, уродженець с. Добромирка Збаразьського району Тернопільської області, з вищою духовною освітою, в 1905 році висвячений у священника, у 1912 возведений в сан єпископа, перед арештом був генеральним вікарієм митрополічої капітули,

в тому, що:

Будучи агентом Ватикану, впродовж декількох років активно здійснював антисовєтську політику Ватикану, спрямовану проти комуністичної партії і революційного руху народних мас.

Будучи антисовєтськи налаштованим, спільно з усім єпископатом греко-католицької церкви організовував і спрямовував всю пособницьку діяльність уніятського духовенства на користь німецьких окупантів і всіляко сприяв фашистським загарбникам у пограбуванні українського народу.

Будучи українським націоналістом, проводив активну антисовєтську націоналістичну роботу, всіляко підтримував ОУН-УПА в їх диверсійно-терористичній і повстанській діяльності проти Советської влади,

тобто у злочинах, передбачених ст. ст. 54-1 «а» і 54-11 УК УССР.

4. Вергун Петро Іванович, 1890 року народження, уродженець м. Городок Львівської області, українець, поза підданством, з вищою духовною освітою, у 1927 році висвячений у сан священника, до арешту апостольський візитатор і адміністратор греко-католицьких уніятських парафій Німеччини. Мешкав у м. Берліні,

у тому, що:

У 1919-1920 роках добровільно служив в «Українській галицькій армії» і брав участь у збройній боротьбі проти Червоної Армії.

Будучи священником-місіонером, а потім апостольським візитатором і адміністратором греко-католицьких уніятських парафій Німеччини та агентом Ватикану, проводив велику антисовєтську роботу, надавав усебічну допомогу німецько-фашистським загарбникам у боротьбі проти Советської влади, зби-

рав і направляв до Ватикану інформацію політичного характеру, а також активно здійснював антисовєтську політику Ватикану.

За завданням Шептицького мав тісний зв'язок із керівниками українських націоналістичних повстанських організацій УВО-ОУН і брав активну участь у антисовєтській націоналістичній діяльності, спрямованій на відторгнення збройним шляхом від Совєтського Союзу території України і створення української буржуазної держави, що проводилася ними.

У 1941 році був завербований у якості агента «СД» і проводив зрадницьку роботу на користь німецьких окупантів,

тобто у злочинах, передбачених ст. ст. 54-2 і 54-11 УК УССР.

Керуючись ст. 204 УПК УССР, слідча справа № 148372 в обвинуваченні Сліпого Йосифа Івановича, Чарнецького Миколи Олексійовича, Будки Микити Михайловича і Вергуна Петра Івановича направити Військовому Прокуророві військ МВД Українського округу для передачі обвинувачених Сліпого, Чарнецького, Будки і Вергуна під суд Військового Трибуналу.

Цитований нами документ підписано начальником слідчої частини МГБ УССР полковником Павловським, згоду на передачу справи до Військового трибуналу завізував заступник Міністра державної безпеки УССР генерал-майор Єсипенко.

До Обвинувального висновку додавалася довідка, підписана начальником відділу слідчої частини МГБ УССР капітаном Майоровим, якою констатувалось:

1. Обвинувачені Сліпий Йосиф Іванович, Чарнецький Микола Олексійович, Будка Микита Михайлович і Вергун Петро Іванович утримуються під вартою у внутрішній тюрмі МГБ УССР.

2. Речові докази – література та різні документи в кількості 9 папок долучені до слідч. справи окремою постановою.

Звичайно, навіть у той час слідство мусило спиратися на якісь докази, свідчення. І такі свідчення проти митрополита, за розписаним сценарієм, воно знаходило, тож до матеріалів справи долучено й «Список свідків, допущених у слідчій справі №148372», у якому названо 20 прізвищ. Більшість із зазначених у цьому списку осіб на той час утримувались під вартою. Отже, коментарі зайві.

(Далі буде)

Роман В. Кухар

**Гортаючи сторінки альбому
Михайла Мороза**
До десятиріччя відходу
у вічність мистця
1904-1992

Перед очима прекрасна книга живописного мистецтва, якій ціни немає. Багатющу мистецьку спадщину славного земляка, маестро Михайла Мороза впорядкувала і видала в одному чудовому альбомі-монументі його достойна дружина, п. Ірина (з Гавришуків) Мороз. Цим барвистим, змістовним твором небуденного життя і кипучої артистичної діяльності нашого мистця вірна подруга поставила йому незнищений пам'ятник, а нашій батьківщині палаючий світильник її вродливого, безсмертного духу.

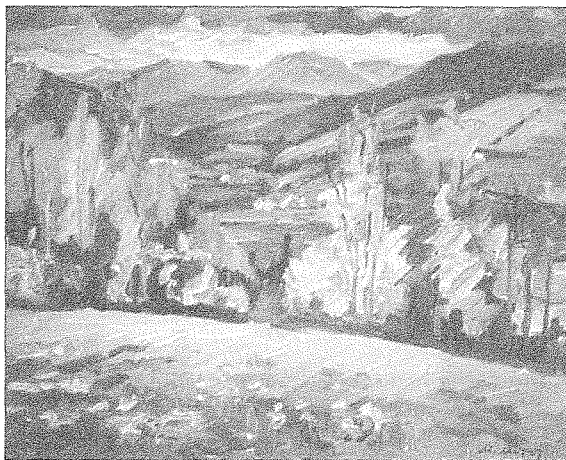
До цього унікального, 360 ст., розкішного видання великого формату, під датою 1995 рік і фірмою Музею Мистецтва Ля Саль Університету у Філядельфії, додали свої фахові оцінки співавтори Володимир Овсійчук, Святослав Гординський, Богдан Стебельський, Михайло Островерха та директор Музею, член Чину Християнських Братів Данієл Бирк своєю передмовою. Зразково оформлений, бездоганно завірений документ виняткового життя українського образотворця запрошує мерщій пірнути у глибину рясної панорами Морозового мистецького ідіому. Мальовнича картина за картиною – справжній пеан красі рідної землі – гір, що «сягають зір», провітрених полонин, сріблястих потоків, могутніх рік і дрімучих борів. Таку красу Карпатських гір спроможний передати тільки геніяльний мистець, залюблений у неповторний чар своєї вітчизни.

А яке просторе тло образного виразу маестро – Франція, Італія, Німеччина, Америка – від пагорбів карпатоподібних височин Катскіл, штату Нью-Йорк на сході, до величного каньйону штату Арізона на заході. Хвилюючі краєвиди по-мистецькому одухотворені райдужним пензлем нашого образотворця.

Від стилевого імпресіонізму його славного вчителя Олексі Новаківського, до визрілого власного індивідуально-експресіоністичного виразу – очевидний творчий напрямок національно вкоріненого мистця. Гортаючи одну за одною живі репродукції картин в альбомі М. Мороза, мимохіть забігають думки в давноминуле, коли, хоч і як короткочасно, присутність шановного приятеля, п. Михайла відчутно заторкнула й моє життя.

Михайло Мороз,
автопортрет

Михайло Мороз. «Гори Гантер», США,
65 x 45 см., полотно-олія, 1979 р.

Незабутня артистка співу Одарка Бандрівська, спільна наша вчителька співочого мистецтва, не раз згадувала свого колишнього талановитого учня-тенора Михайла Мороза, даючи його нам, молодшим елевам, за зразок послідовної посвяти своєму виборові студій. Пройшли роки співочої практики, а зустрінутися з людиною – прикладом присвяти, поталанило щойно після війни, весняною порою 1945 року, у переселенчому таборі переміщених осіб амери-

канської зони в Ноймаркті, Баварія. Тоді відомий уже мистець і соліст не одного хору Михайло Мороз удостоїв мене своїм товариством і сприянням молодшому вокалістові в концертних роз'їздах вокально-інструментального ансамблю дир. Омеляна Плешкевича і проф. Богдана Пюрка. Його доброзичливі поради в моєму виконанні сольної програми (Лисенкових «Гетьманів», Людкевичевого «Черемоше – брате мій», арій з «Тоски» Пуччіні та народних пісень) дуже придалися мені в тогочасних і майбутніх концертах.

І тільки ще один раз довелося мені зустрінути маестро Мороза в 1957 році, в його літній резиденції в Гантері, Н. Й. Днями ми вирушали на довкільні оглядини для його малярських перспектив, а вечорами лунали всією верховиною наші співи народних пісень. Маестро Мороз, крім свого улюбленого живописного звання, ніколи не занедбував ще й іншого, Богом даного йому таланту співу від щирого серця, ще й інших заохочував до співдії.

– Чомусь не чули ми останнім часом про ваші виступи на сцені, – якось принагідно озвався п. Михайло, а коли довідався, що я займаюсь педагогічною працею, своїм звичаєм, по-добрячому заявив:

– Так і годиться вести юні душі правильним шляхом у житті. – Прикметна постава нашого мистця і громадянина – зайве не допитуватись, або докоряти чи критикувати, а радше морально підтримувати.

Такий він був завжди – повен життя й активності, одержимий музами краси й добра, скромний до себезабуття, великий чоловіколюбець, вірний син свого народу. Бог дав йому талант, і Михайло Мороз ужив його повністю на користь Україні. На всіх численних виставках його картин в цілому світі видніла національність нашого майстра живопису. Альбом зібраних репродукцій його картин збагатить великою мірою всесвітню мистецьку україністику. □

Ігор Ткаченко

«На кров'ю політім крутянським снігу в безсмертя вписалось геройське ім'я»

(Закінчення)

3. Хвилюючий січень 1918 р.

А що ж відбувалося в січні 1918 року в Україні та її столиці? Коли московсько-більшевицький уряд Росії на чолі з Ульяновим-Леніним оголосив війну Центральній Раді, а відтак і всьому українському народові, стало зрозумілим, що вторгнення ворожих розбійних підрозділів Єгорова, Берзиня, Кудинського, очолюваних М. Муравйовим, є неминучим, серед урядових структур, військових чинників та громадськості постало нагальне питання про захист Києва.

Ці події не залишили байдужими й гімназійно-студентські кола, молодь, юнаків ряду військових шкіл. У середині січня в Києві відбулося віче студентів університету Св. Володимира та новоствореного Українського Народного Університету, на якому ухвалили: створити студентський курінь січових стрільців. До них долучилися й гімназисти української 2-ої гімназії ім. Кирило-Методіївського братства та юнаки кількох київських військових шкіл.

Ось як про ті події згадує один із учасників бою під Крутами, учень згаданої гімназії, що дивом залишився живим, Ігор Лоський:

Якщо не помиляюсь, шостого (19) січня 1918 р. відбулися загальні збори учнів двох старших клас. Пошесть зборів охопила на ті часи київських гімназистів, і то були не перші збори, що їх бачив у своїх мурах старенький будинок Художньої школи на Сінній площі, де знайшла собі тимчасовий притулок гімназія. Але, мабуть, ні одні з тих зборів не проходили так однодушно. Головою обрано бл. пам. Павла Кольченка, учня 8-ої класи, що встиг уже побувати на фронті під час світової війни і вважався тому найбільш досвідченим у військовому ділі. З'ясувавши в коротких словах справу, Кольченко запропонував прийняти постанову, ідентичну з тою, яку прийняли на своєму вічу студенти університету. Постанову одностайно прийнято. Директор гімназії, якого прошено на збори, після невдалої спроби одговорити своїх питомців від такого, на його погляд, нерозважного кроку, мусів, зрештою, погодитись з постановою та оголосити з рамени дирекції офіційну перерву навчання в двох старших класах гімназії, на час перебування учнів у війську. Просив лише, аби не спокушати до вступу до куреня учнів молодших клас. Правда, це допомогло мало, бо кілька учнів шостої класи таки до куреня вступило. Тут варто зазначити, що в гімназії постанови додержано. Всі ті, що були на той час у Києві, взяли участь в Студ. Курені, навіть ті, що на час Різдвяних ферій від'їхали з Києва і з огляду на анархію в краю не могли вчасно вернути, прилучилися до місцевих військових відділів [...].²⁵

25. Лоський І. «Крути» // Герої Крут. Лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 р. Упоряд. Ів. Ільєнком. – Дрогобич: «Відродження», 1995. – С. 50.

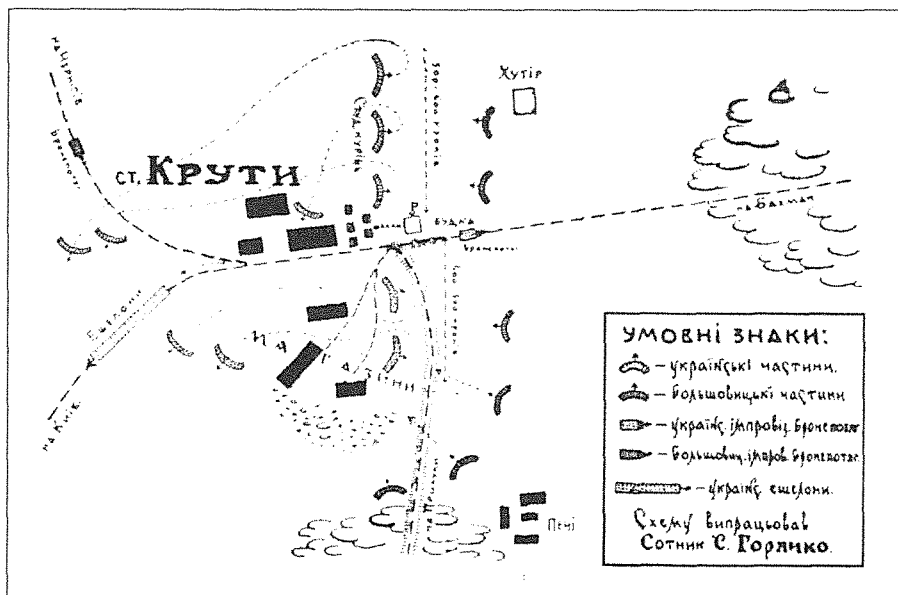

Схема бою під Крутами

До цього списку гімназистів долучилися й Іван Сорокевич та Григорій Піпський, учні VII класу.

Одна сотня цього студентського куреня в кількості 115-130 осіб прибула на бойові позиції в районі залізничної станції Крути 27 січня о 4-й годині ранку. Два дні пройшли в підготовці до зустрічі ворога, який наближався з боку села Пліски, – копали шанці, тренувалися в стрільбах та володінні зброєю, розвідували позиції противника. Бій розпочався вранці 29, коли на українські позиції замкненими шерегами посунули червоні банди муравйовських людоджерів у чорних балтійських бушлатах та безкозирках. Юнаки та студенти зустріли їх шквальним вогнем гвинтівок та кількох скорострілів. Ворог мав значні втрати – багато падало замертво, але за першою лавою йшла друга, третя і здавалося, що їм не буде кінцякраю. Сили окупантів непомірно зростали, бо мали постійне поповнення. «Шість тисяч і – триста – страшні ті обценьки! І жертву прийняла козацька земля!» (Дажбожич, «Крути»). Але найбільше поспував крові большевикам сотник Лощенко з одним козаком, що прийшли на допомогу юнакам та студентам на імпровізованому бронепотязі, оснащеному невеликою гарматою та кулеметом. Під їжджаючи часто під саму ворожу лінію, він справно нищив ворога і влучним вогнем своєї гармати стримував шалений наступ червоних банд. У середині дня бій розгорівся зі страшною силою. Стримувати подальші наступи озвірілої та п'яної мат-

росні січовий курінь уже не міг. Бракувало людей, набоїв, була відсутня належна координація дій. Але бій ще тривав до пізнього вечора. Тоді полягли майже всі. Уночі, уже після бою, у ворожий полон випадково потрапило 35 студентів та гімназистів, які брели розкислим полем без набоїв у рушницях. Сімох юнаків, серед яких були поранені, з невідомих причин большевики відправили до Харкова, що і зберегло цим крутянцям життя. А 28, що залишилися, зазнали страшених тортур. Цілу ніч знущалися над юнаками большевицькі головорізи. Навіть маленькі жиденята, яких було багато серед червоних, підсакували аби вдарити каменюкою в обличчя котрогось із хлопців.

Бій під Крутами

На ранок наступного дня під час розстрілу полонені пліч-о-пліч мужньо трималися під жерлами ворожих гвинтівок. Іван Сорокевич та Григорій Піпський, підтримуючи один одного, хоробро вдивлялися в очі неминучої смерті. Але раптом Григорій на всю потугу свого голосу почав співати «Ще не вмерла Україна...». Гімн миттєво підхопив Іван і решта юнаків.²⁶ Пролунали постріли. Ненависники добивали свої жертви, кололи багнетами, розбивали прикладами голови, виколували очі, знущаючись над юними тілами так, що багатьох неможливо було розпізнати.

26. Дорошенко Д. Історія України 1917-1918 р.р. – Ужгород, 1930. – Т. I. – С. 285.

Так, протягом двох днів, вирішилася трагічна доля героїчного студентського куреня січових стрільців.

Поки історія людська буде існувати, доти будуть усі, і далекі нащадки наші, з жахом, з огидою згадувати страшне слово «большевик». Каїн, Іуда і «большевик». Три людські потвори, три звіри, що викинула на світ Божий якась страшна безодня. Ні, і то порівняння неправильне!

Каїн убив брата, але сам вжахнувся свого злочинства і як безумний кинувся тікати від братнього трупа; Іуда продав Христа, але не стерпів муки сумління й «удавився» сам. А «большевик» перед смертною карою, перед розстрілом обрізав носи, вуха, проколював очі, випускав тельбухи, добивав недострелених прикладами по голові, мов скажених собак, і тішився муками своїх братів.²⁷

Слова відомої українки досить влучно характеризують большевицько-комуністичний режим, що майже 74 роки так «втішався» страшними звірствами, понівеченими долями мільйонів людей поневолених ним народів. Але й до сьогодні ще немає всесвітнього осуду цих звірств большевиків, комуністів та їх злочинних вождів.

4. Поховання героїв

Після повернення Центральної Ради на початку березня до Києва, по країні швидко поширювалися страшні чутки про кривавий бій під Крутами та ганебну розправу московсько-большевицьких катів-супостатів над студентським січовим куренем, а особливо – про звіряче мордування 28 неозброєних студентів та гімназистів. Ці жахливі чутки миттєво добили й Києва.

У своїй коротенькій нотатці «Микола Ганкевич, один з героїв Крут» доктор Лонгин Горбачевський подає надто скупі відомості про цього гімназиста VIII класу, проте значну частину нарису відводить жінці-галичанці, яка одна з перших забила тривогу по загиблих юнаках:

Місце, де під Крутами були погребані розстріляні, відкрила одна Галичанка, якої син теж як учень Кирило-Методіївської гімназії виїхав з куренем і теж був большевиками розстріляний. Отже, згадана Галичанка (назвиська її не знаю) жила в Києві разом з сином і по повероті Центральної Ради до Києва поїхала зараз до Крут, щоб розвідати про долю сина. В Крутах розповіли їй селяни про бій та показали могилу розстріляних, яких погребали самі селяни, бо большевики покинули їх, не погребавши. Тоді ж ця Галичанка дала про це звістку до Центральної Ради, яка спровадила тіла до Києва. Згадана мати-галичанка, розпізнавши між розстріляними свого сина – збожеволіла. Лице того галицького юнака було таке змасакровенне, що спочатку мати сина не пізнала, аж гімназійні товариші розстріляного його пізнали, а мати ствердила його тотожність по біллію.²⁸

27. Старицька-Черняхівська Л. Пам'яті юнаків-героїв, замордованих під Крутами // Герої Крут. Лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 р. Упоряд. Ів. Ільєнко. – Дрогобич: «Відродження», 1995. – С. 206.

28. Горбачевський Л. Микола Ганкевич, один з героїв Крут... – С. 128-129.

Співставляючи цю сумну розповідь з архівними документами, нашими родинними переказами, можна зробити такі висновки:

1) дійсно, у згаданій гімназії в усіх восьми клясах в 1917-1918 академічному році навчалися галичани – діти біженців, що постраждали внаслідок Першої світової війни;

2) скільки з них увійшло до складу студентського січового куреня на сьогодні невідомо, але відомо, що серед 28 замордованих юнаків було двоє галичан гімназистів – Іван Сорокевич та Григорій Пінський;

3) авторові достеменно відомо, що Григорія упізнали та підтвердили його особу Остренські – дідусь автора Йосип, бабуся Ірина та їхня старша донька Євдокія, – які й проводжали його в останню путь під час поховання героїв на цвинтарі Аскольдової могили. Батьків та рідних Григорія на похороні не було;

4) після того, як Іван та Володимир Сорокевичі з величезними труднощами примандрували до Києва та вступили до гімназії, велось листування синів з матір'ю (це підтверджується спогадами бл. пам. Ірини Дорош), що залишилась у Ростові, з часом і вона перебралася до Києва та оселилась разом з Іваном. Звісно, вона знала, що син відбув під Крути й у безрезні забила тривогу;

5) про те, що Іван у цей час міг мешкати разом з матір'ю, а не в бурсі, можна припустити ще й з наступного: майже всі діти галичан та буковинців проживали в бурсі ім. Тараса Шевченка й у списку серед 56 учнів знаходимо Володимира Сорокевича. Іван же в ньому відсутній, як і Григорій Пінський, який мешкав тоді в Остренських. Іван разом з матусею також міг проживати в якійсь добродійній київській родині;

6) усе це дає підстави стверджувати, що згадана доктором Лонгином Горбачевським мати-галичанка була матір'ю Івана та Володимира Сорокевичів – Константина (в дівоцтві Каламунецька).

Є припущення (воно ще потребує ретельнішого уточнення), що на похоронах Івана разом з дружиною та дітьми міг бути й батько – о. Іван Сорокевич.

Урочисте поховання юних героїв відбулося державним коштом на цвинтарі Аскольдової могили, що був перлиною світового значення як пам'ятник мистецтва, з безліччю архітектурно вишуканих склепів, усипальниць, надмогильних пам'ятників, авторами яких були визначні та добре знані скульптори й архітектори тих часів. Він був спланиований за всіма садово-парковими канонами.

З 1786 року Аскольдова могила стає доступним кладовищем, відомим далеко за межами Києва. З того року на цвинтарі було поховано близько 2-х тисяч осіб: від філософів, нащадків декабристів, народників до великих князів, графів, губернаторів. Тут знайшли собі упокоєння чимало представників київської професури, зокрема медиків, інженерів, діячів літератури, мистецтва, культури, військових – учасників різних за часом воєнних кампаній.

Цвинтар Аскольдової могили, де були поховані герої Крут

Зараз можна лише з болем у серці уявити всю загальну красу Аскольдової могили, враховуючи, що в надмогильних спорудах переважав білий колір мармуру й увесь простір біля пам'ятників в огорожах вистилався двоколірною плиткою. Майже кожна могилу прикрашала своєрідна комбінація з квітів та різноманітної зелені. Її складанням займався садівник кладовища, зі смаком добираючи рослини з оранжерій Аскольдової могили. Кожне поховання прикрашалось індивідуально й ніколи не повторювалося. Такого не було на жодному із кладовищ Києва.

Сучасник може з величезним подивом читати враження тодішнього очевидця:

... навколо церкви, спускаючись уступами майже до самого Дніпра, розкинутий величезний квітник з кльомбами тінистих дерев, прекрасних троянд та інших пахучих квітів. Серед строкатого листя різнокольорових газонів підносяться розкішні надгробні пам'ятники, переважно з білого мармуру. Позолочені й висріблені решітки біля пам'ятників іскряться на сонці, виблискують на зеленому фоні рослин, на синій блакиті Дніпрових хвиль, на блідо-рожевому серпанку сяючого небосхилу, як дороге, золоте мереживо, і надають усій картині якогось веселого, святкового вигляду. На цьому кладовищі, під теплим синім небом, у цьому лабіринті зелені та квітів, забуваєш про смерть з усіма її страхіттями і згадуєш тільки про відрадний день воскресіння. З Аскольдової могили вид на Дніпро та далеке задніпров'я чарівний.²⁹

Не випадково саме на цьому київському некрополі були так урочисто поховані 28 героїв-крутянців. Це поховання, за образним висловом Люд-

29. Горчакова О. Києв. – 1886. – С. 103-104.

мили Старицької-Черняхівської, яка виголосила палку промову над тілами забитих юнаків, «буде друга Свята могила над Дніпром...» для кожного щирого свідомого українця. Відтак і по смерті могли герої дивитися на місце свого чину – на крутянські поля Чернігівщини, але, на жаль, не довго. Уже через рік, 31 травня 1919 року, розпочався перший етап трагедії цього унікального кладовища, коли большевицька Колегія комунального господарства постановила його закрити, мотивуючи такі дії переповненням цвинтаря, що зовсім не відповідало дійсності. А от для поховання тут своїх політкомісарів та большевицьких діячів середнього ґатунку влада знаходила можливість ще тривалий час. У листопаді 1934 року остаточний вирок Аскольдовій могилі виніс тодішній Нарком освіти Советської України В. Затонський у своєму листі від 3.XI.1934 року до Київського голови Гінзбурга. Повний текст цього листа подано на сторінці 79 «Визвольного Шляху» (Ч. 1 за 2001 р.). Відтак кладовище, як і церква на ньому, були закриті. Розпочалося варварське нищення склепів, могил. У той же час настирливо розроблявся проєкт перепланування й «упорядкування» території з метою влаштування парку розваг та веселощів. Тут, на мальовничих схилах Дніпра, на самих кістках захоронених мав постати амфітеатр театру для глядачів, що мали спостерігати річкові свята. Усе задумувалося масштабно, грандіозно й помпезно, як майже усе, що творилося в ті ганебні советські часи. Знищивши братську могилу крутянців, советсько-комуністичний режим вдруге вчинив наругу над славними синами України, молодим цвітом нації, не давши спокійно спочити їхньому прахові.

19 березня 1918 року велелюдна сумна процесія киян від залізничного вокзалу попрямувала скорботною ходою Безаківською вулицею, Бібі-

Похорон героїв Крут

Похорон героїв Крут

ківським бульваром до Володимирської, де біля будинку педагогічного музею з тимчасової спеціально збудованої трибуни Головою Центральної Ради, професором Михайлом Грушевським, багатьма урядовцями та громадськими діячами були виголошені жалобні промови. Далі процесія Фундуклеївською спустилася на Хрещатик і попрямувала центральною вулицею міста до Царської площі, а потім вздовж Царського саду Олександрівською вулицею піднялася вгору на Печерські Липки і поміж будівлями зрадницько-повсталого у січні 1918 року Арсеналу через Микільський спуск дісталася цвинтаря Аскольдової могили.

Усіх поховали в братській могилі. Похоронно-ритуальні обряди скінчилися пізно ввечері, коли багряне сонце вже ховалося за Дніпром. Свіжою могилу вкрило море вінків та квітів. Надзвичайно боляче було читати написи на жалобних стрічках: «За честь і волю України положившим життя під Крутами», «Синам України – борцям за її волю», «А вже молодого студента не будуть більше хвилювати – ні життя, ні боротьба, ані кохання», «Милому моєму Грицеві від його Олесі» (це засвідчує Валеріян Поліщук у коротенькому спогаді «Над свіжою могилою»).

На третій день після поховання на засіданні педагогічної ради гімназії одним з питань було розглянуто вшанування бл. пам'яті учнів гімназії, про що зазначено у протоколі № 9 від 22 березня 1918 року:

Над чим радили. 10. Пропозиція п. Директора гімназії ушанувати пам'ять учнів гімназії, що полягли в боях – під час январських подій с. р. – [VI кл. – І. Т.] Ганкевича В., Тернавського Євг., Соколовського Андрія; VII кл. – Сорокевича Ів., Піпського Григ.; VIII кл. – Кольченка Павла, Ганкевича Миколу, Дубницького Юрія, що вбитий під Синявою.

Що постановлено. 10. Просити п. Директора гімназії звернутися до батьків учнів і висловити жаль і спочуття Ради з приводу передчасної смерті їх дітей.

Просити батьків забитих в боях учнів гімназії надіслати фотографічні портрети дітей, портрети бажано б збільшити і вивісити їх в помешканні гімназії. Вдатися до Міністерства Справ Освітніх в справі заснування при гімназії стипендії пам'яті забитих в январських боях учасників гімназії. Зазначених учнів виключити зі списків.

Діректор Г. Козленко
члени Ради: М. Прохорова
Гр. Холодний
О. Радзімовський
Мих. Кравчук
М. Рудницький
Ів. Шаля

Секретар Педагогічної Ради. Мик. Зеров.³⁰

На засіданні був присутній член батьківської Ради п. І. Цимбал.

Уже 17 липня 1918 року до Міністерства Освіти УНР надійшло відношення директора гімназії такого змісту:

Згідно з постановою Педагогічної Ради дорученої мені гімназії від 22 березня б[іжучого] р[оку], звертаюсь до Міністерства Освіти з проханням заснувати при гімназії стипендії учнів гімназії, забитих в боях з большевиками під Крутами: 8 кл. – Ганкевича Миколи, Дубницького Юрія і Кольченка Павла; 7 кл. – Піпського Григорія, Сорокевича Івана, 6 кл. – Ганкевича Василя, Соколовського Андрія і Тернавського Євгена. Ці учні своєю геройською смертю виявили найбільшу любов до України. Їх фотографічні портрети, які будуть висіти в залі гімназії, будуть нагадувати про їх патріотичні вчинки. Заснування стипендії їх імени ще більше піднесло би вгору їх імена.

В. о. Директора (підпис)
Діловод (підпис).³¹

На жаль, реалізувати ті добрі наміри ані гімназія, ані відповідні урядові структури не мали можливості та часу. Але в стінах Перемиської гімназії, як пригадували колишні учні цього навчального закладу, до 1939 року висіли два великі портрети – Івана Сорокевича та Григорія Піпського (про це в приватному листі до автора оповідає Мар'ян Чура, мешканець с. Нижанковичі, що на Львівщині). Так було вшановано світлу пам'ять цих гімназистів.

Останню інформацію про Сорокевичів маємо з протоколу № 9 засідання педагогічної ради гімназії від 3 червня 1918 року.

Над чим радили. 10) Доклад п. Директора гімназії, що багато учнів, прийнятих до гімназії і вписаних до прийомної відомості, не вписані в протоколи педради.

Що постановлено. 10) Внести в протоколи ради і списки учнів практично прийнятих і записаних в прийомну відомість:

[...]

30. КМДА, ф. Р-332, оп. 1, спр. 5.

31. Там само, спр. 2, арк. 40.

VI кл.

4) Гнаткевича Василя (вступив в сентябрі, увільнений протоколом № 9, п. 10, 22 березня);

5) Сорокевича Володимира;

6) Тернавського Євгена (вступив в сентябрі, виключений протоколом № 9, п. 10, 22 березня);

[...]

VII. 3) Ковгарину Наталю;

[...]

7) Сорокевича Івана (прийнятий в сентябрі, виключений зі списків, протокол № 9, п. 10, 22 березня).³²

З часом Володимир Сорокевич разом з матір'ю та сестрами залишив Київ та повернувся до Перемишля, де в 1923 році одержав атестат зрілості по закінченню Перемиської української гімназії. Студіював право у Львівському університеті. Через матеріальні труднощі перервав навчання і працював у фінвідділі в Перемишлі, згодом мешкав біля Вроцлава. Був одружений, дружина – Євгенія, мав двох дітей: сина Ореста та доньку Марусю. Володимир народився 29.07.1900 року. Помер у 1963 році, похований в Замбковіцях Шльонських біля Вроцлава.

Орест народився 10.06.1929 року в Перемишлі. Початкову освіту здобув у Перемиській школі Св. Миколая. У 1944-1945 академічному році він – учень 2-Б класу української чоловічої гімназії, але атестат одержав у 1949 році по закінченню польської гімназії. Студіював мікробіологію у Вроцлавському університеті. Працював керівником лабораторії в лікарні. Зараз на пенсії. Одружений, має двох дітей. Останнім часом мешкав у Вроцлаві.

Яка ж подальша доля інших членів благочестивої родини Сорокевичів?

Старший син о. Івана та Константи́ни Микола початкову освіту здобув у своєму рідному селі Боднарці та Горлиці. У 1912 році одержав атестат зрілості, закінчивши Перемиську українську чоловічу гімназію. За два роки до мобілізації до австро-угорської армії студіював право у Львівському університеті. По завершенні військової діяльності, скінчив Духовну Семінарію, був висвячений на греко-католицького священника й отримав парохію у Свистильниках на Станиславівщині. Був одружений, мав дітей. Помер в 1970 році в 77-літньому віці.

Ірина Сорокевич (Дорош) 1896 року народження початкову освіту здобула в рідному селі та Горлиці. Атестат зрілості одержала в 1923 році, закінчивши Перемиський український інститут для дівчат (жіноча гімназія). У подальшому студіювала учительські семінари й упродовж життя вчителювала.

Інша донька – Меланія (в подружжі – Островська), також навчалась в інституті для дівчат у Перемишлі. У 1937 році разом з чоловіком – свяще-

32. Там само, спр. 5, арк. 26.

ником о. Юліяном Островським, уродженцем Жегостова, – розстріляна більшовиками в застінках Таганрозької катівні НКВД.

Хто може підрахувати, скільки таких понівечених людських доль, цілих українських родин, що знаходилися довгий час під жорстоким гнітом комуністичного режиму? Хто підсумує кількість жертв советської імперії смерти на Соловках, у Биківні, Дем'яновому Лазі, Саліні, Катині, Сандермоху та інших катівнях ГУЛАГу.

Щорічно в січні, відзначаючи чергові роковини подій під Крутами, національно свідомі кола громадськості в своїх постановках на жалобних мітингах на місці бою чи перед символічною могилою крутянців на Аскольдовій могилі прагнуть домогтися відзначення цієї дати на державному рівні, встановити цей день у країні як день «Захисника Вітчизни», присвоєння одній з вулиць міста назви «Героїв Крут», відкриття меморіальних дошок на будівлях, пов'язаних з цими подіями, спорудження пам'ятника героєм у Крутах на місці кривавого бою та ряду інших заходів, що їх вимагає чиста совість та людська гідність. Але з року в рік усе повторюється, а питань зрушити з місця не можливо. То що ж ми за народ? Сором і ганьба всім, хто забуває своїх героїв – дітей України, які віддали своє юне життя за її Волю, Незалежність, Самостійність, Соборність.

Ось вони, відомі на сьогодні учасники бою під Крутами:

Січові стрільці, старшини та юнаки військових шкіл

Астаф'єв, Битинський, Блаватний, Богаєвський Микола, Гончаренко Аверкій, Горошко, Дзюбик В., Заїка Іван, Заквалинський, Лиманський В., Лисогір Семен, Лощенко С., Магальс Святослав, Михайлик Михайло, Могила С., Монкевич Борис, Носенко Дем'ян, Одинець, Отамановський Валентин Дмитрович, Роєнко С., Седлецький Гнат, Семирозум Модест, Твердовський Осип, Тимченко, Уманець В., Фіголь Анатолій, Цап Степан, Чорніта, Шарій Іван, Ярців (?), Яцків Микола.

Студенти двох університетів

Андріїв, Божко-Божинський Микола, Борозенко-Конотук, Буткевич Леонід, Гайдовський-Потапович Лесь, Головащук Кирило, Гончаренко (рідний брат Аверкія Гончаренка), Діателевич Т., Дикий Андрій, Дмитренко Лука Григорович, Дмитренко Василь (?), Довгаль Свирид, Залізняк Володимир, Кирик, Король С., Курик, Лебідь Микола, Лизогуб Микола, Любенець Павло, Наумович Володимир, Омельченко, Пірук, Пітенко, Попович Олександр, Пури(і)к Ізидор (Сидір), Сірик Василь, Чижів Микола, Шерстюк Олександр (Іван), (Петро), Шульгин Володимир.

Гімназисти

Бліхарський Володимир, Ганкевич Микола, Гіба Юліян, Гнаткевич Василь, Дубницький Юрій, Кольченко Павло, Корпан Микола, Лоський

Ігор, Лукасевич Левко, Піпський Григорій, Соколовський Андрій, Сорокевич Іван, Сушицький Онуфрій, Тарнавський Євген.

Лиш Ви, нащадки Святослава,
Герої-лицарі з-під Крут,
Пішли одні на бій кривавий,
Щоб Україну вирвать з пут.

*(Я. Олышinka,
«Зі сну збудилась Україна»)*

* * *

Автор висловлює свою щирю безмежну подяку вельмишановному добродієві Юліянові Баку (м. Перемишль, Польща) за надані для цієї публікації цікаві матеріали про українські чоловічу та жіночу гімназії в Перемишлі, а також шановній пані Неоніллі Менцінській-Гук (м. Перемишль, Польща), яка донині зберігає в своїй цупкій пам'яті спогади рідних та близьких Івана та Володимира Сорокевичів про всю цю добропорядну, благочестиву родину з такою трагічною долею, і дала згоду на використання спогадів у цьому нарисі. □

Юрій Шаповал

«Заявив, що він був і залишається ідейним українським націоналістом...»

(Доля Кирила Осьмака)

15 липня 1944 року відбулися вибори Голови Президії УГВР, членів Президії УГВР, Голови Генерального Секретаріату УГВР, Генерального Судді УГВР та Генерального Контрольного УГВР. Урочиста тиша запанувала на залі нарад, коли Голова Президії УГВР став перед Головою Великого Збору УГВР, поклав руку на український державний герб та почав повторяти слова присяги... Це присягав себе Президент України перед усім українським народом...

*(Генерал Тарас Чупринка. До генези Української Головної Визвольної Ради // Бюро інформації УГВР, 1948, число 2.)**

Кого саме мав на увазі Головнокомандувач Української Повстанської Армії Роман Шухевич? Про кого згадував з пошаною, описуючи історію виникнення Української Головної Визвольної Ради (УГВР), яка в липні 1944 року в далекому від непрошеного ока місці у Карпатах проголосила себе Українським парламентом?

Про Кирила Осьмака писали, що був він киянином, найстаршим за віком серед членів УГВР і що помер у Владимирській тюрмі, в Росії. У 8-му томі «Літопису Української Повстанської Армії» (Львівське видання 1992 року) читаємо: «Немає офіційного повідомлення про смерть Кирила Осьмака, й досі властиво нічого не написано про нього, хоча він займав у структурі УГВР один з найважливіших постів – був Президентом УГВР».¹

І справді, донедавна навіть у солідній довідковій літературі не можна було знайти більш-менш докладної біографії цього діяча. Мені вдалося опрацювати чимало унікальних документів і матеріалів, що стосуються постаті К. Осьмака. Сподіваюся, колись поталанить їх надрукувати. У пропонованому нині матеріалі розглянемо основні етапи його життя і діяльності.

Народився Кирило Осьмак 27 квітня (9 травня) 1890 року на Полтавщині в містечку Шишаки (сам Осьмак називав його Шишак) Миргородського повіту. Батько, Іван Осьмаков, походив з міщан Курської губернії. Мати, Тетяна Власенко – козацького роду. Родина Осьмаків була

* Цит. за: Визвольний Шлях. – 1994. – № 7. – С. 782.

1. Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1992. – Т. 8. – Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. – Книга перша, 1944-1945. – С. 11.

Кирило Осмаков – студент Московського сільськогосподарського інституту. Полтава, 1910 р.

багатодітною. Кирило, наймолодший із синів, був п'ятим хлопчиком. Була ще й донька Анна. Перед ними народилися п'ятеро дітей (три дівчинки і два хлопчики), які померли від епідемії тифу.

Батько був письменним (передплачував газети), прагнув дати дітям освіту. Кирило після закінчення Шишацької народної школи вчився в Миргороді, в повітовій школі (1902-1906), а потім – у Полтавському Олександрівському реальному училищі (1908-1910). Як згадувала сестра Анна, вона не завдавала матері клопотів, чого не можна сказати про Кирила:

Вона почала спостерігати: під впливом українського театру Саксаганського за участю великих корифеїв української сцени (Садовського, Заньковецької, Кропивницького, братів Тобілевичів), а також тих студентських демонстрацій, які відбувалися в Києві, Москві та інших містах, формувався світогляд брата. Уже його тягло до тюремних murів, уже він, спостерігаючи, знав, у

які години ночі перевозять в'язнів із тюрми до арештантської роти. Звук кайданів залишав болючий слід в його юному серці. Він тоді вже переживав трагедію життя великого українського поета Тараса Шевченка. Перебуваючи влітку в Шишаках, він був цілком під впливом «бурсака», вихованця духовного училища Віктора Бугаєвського, сина дяка місцевої церкви.²

Таке зауваження сестри К. Осмака є абсолютно точним: саме в цей час формувався його світогляд, його небайдуже ставлення до української справи, розуміння того, що Україна – поняття не тільки географічне, що вона має власну історію, культуру, традиції, заслуговує на поважніше ставлення до себе, на кращу долю. Власне, це й стало сенсом усього життя видатної людини, яка мужньо подолала усі випробування долі.

Навчання К. Осмак продовжив у Московському сільськогосподарському інституті (1910 р.). Мине час, і його прискіпливо розпитають про цей період життя. На допиті 3 серпня 1939 року, відповідаючи на запитання про репресії до 1917 року, він зазначив: «У 1911 році адміністративно висланий Московським градоначальником за межі Московської губернії за розповсюдження нелегальної літератури».³

Прочитуємо далі протокол того допиту:

2. Спогади зберігаються в сімейному архіві Н. Осмак.

3. Архив Управления Федеральной Службы безопасности (далі – ФСБ) Рязанской области, дело № 03162, л. 210.

Запитання: До якої партії Ви належали у 1911 р.? За чим дорученням Ви розповсюджували тоді нелегальну літературу? Де Ви одержували цю літературу? З якою метою Ви розповсюджували літературу?

Відповідь: Я в той час не належав до якої-небудь партії, доручення не мав ні від кого і розповсюджував літературу за власним переконанням, придбавши її в книжкових магазинах як легальні книжки.

Я мав на меті таким чином піднести культурний рівень населення.

Запитання: Звідки у Вас виникло таке прагнення?

Відповідь: Прагнення це у мене з'явилося в результаті моєї участі в гуртках самоосвіти в реальному училищі міста Полтави.⁴

Настане лиха година і Осьмак переконається, що та «репресія» московського градоначальника була дещицею у порівнянні з тим, що «пода-

Кирило Осьмак, Марія Юркевич –
молоде подружжя. Київ, січень 1916 р.

рує» йому «соціалістична демократія». Але тоді він про це навіть не здогадувався, як не здогадувалась і слухачка Петроградських Бестужевських курсів Марія Юркевич, з якою він одружився 11 січня 1916 року. Вони мріяли про майбутнє, про довге подружнє життя, були щасливі, і саме такими назавжди залишилися на світліні 1916 року.

У грудні того ж року Кирило перериває навчання і йде на службу з постачання армії в Міністерство землеробства, а наступного, 1917 року, молоде подружжя переїздить до Києва. Тут Осьмак став до служби в губернському земстві як спеціаліст зі свинарства.

4. Там само, арк. 211.

Лютнева революція 1917 року дала могутній поштовх політичному життю в Україні. Не стояв осторонь і Кирило Осьмак. Його політичні симпатії були на боці Центральної Ради. «Я, – згадував він пізніше, – був членом Центральної Ради першого періоду, тобто до 1 квітня 1917 року... Я був від службовців губерніяльного земства».⁵ Однак і в подальшому К. Осьмак був причетним до Центральної Ради: з липня 1917 року працював керівником відділу з видання сільгосплітератури у Генеральному секретаріаті землеробства, а з січня 1918 – на тій самій посаді в Міністерстві землеробства.

Після гетьманського перевороту він взяв участь у триденному страйку, за що поплатився звільненням з роботи і до кінця 1918 року працював у Всеукраїнській спілці земств, водночас завідуючи редакцією журналу «Вісник громадської агрономії».

Формально К. Осьмак не належав до жодної з політичних партій, але симпатизував Українській партії соціалістів-революціонерів (УПСР), мав друзів з-поміж її активних діячів, бував, як гість, на її форумах.

Після приходу Директорії відновилось Міністерство землеробства, і він зайняв свою колишню посаду. Та через тогочасну надто нестійку політичну й військову ситуацію працювати там довелось недовго. З приходом денікінських військ Осьмак вступив до Центральної сільськогосподарської кооперативної спілки (Централ), де завідував відділами селянського будівництва і видавничим. Тут він працював (з перервами, коли тимчасово доводилось повертатися на рідну Полтавщину) до 1923 року.

Надзвичайно цікавою та відповідальною для К. Осьмака виявилась і робота, якою він займався з квітня 1922 року. У той час його затвердили головою Термінологічного бюро Сільськогосподарського наукового комітету України, яке готувало до видання словник української сільськогосподарської термінології. Використавши за основу рукописний словник агронома О. Яблоновського, його матеріали з літературних та (що особливо цінно) з народних джерел, бюро класифікувало понад 40 тисяч термінів. Було організовано мережу спеціальних кореспондентів (переважно з учнів та студентів), які займалися збиранням термінів, сказати б, з народних уст. К. Осьмакові дуже подобалася ця робота, тим більше, що поруч працювала дружина (філолог за фахом).

На початку 1925 року його запросили до Інституту Української Наукової Мови Всеукраїнської Академії наук (ВУАН). Тут, уже як редактор відділу сільськогосподарської термінології, К. Осьмак продовжив розпочате.

У 1930 році у «Віснику Інституту Української Наукової Мови» (випуск 2) кілька разів згадується ім'я Кирила Осьмака, хоча сам він був тоді вже за межами України.⁶ До речі, на початку цього випуску є звернення редко-

5. Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ) Харків, справа № 022017, т. 2, арк. 74.

6. Див.: Вісник Інституту Української Наукової Мови. – 1930. – Випуск 2. – С. 3, 5 та ін.

легії «Вісника» до читачів, яке виразно характеризує ситуацію, за якої з'явилося видання: «Поки набирали в друкарні це число „Вісника ІУНМ“, у Всеукраїнській Академії наук відбулися реорганізаційні зміни, наслідком яких зліквідовано Інститут Української Наукової Мови та інші лінгвістичні установи ВУАН і зорганізовано Науково-дослідний інститут мовознавства. Отже „Вісник ІУНМ“ далі виходити не буде. Редколегія ІУНМ».

6 березня 1928 року в Києві К. Осьмака заарештували. А 21 березня того ж року він написав заяву слідчому Київського окружного відділу ГПУ, в якій намагався довести безглуздість висунутих проти нього обвинувачень. Не важко здогадатися, що крім іншого йому приписували «шкідництво» в сільському господарстві, оскільки режим прагнув списати всі деструктивні наслідки власної політики насильницької колективізації саме на рахунок старої інтелігенції.

К. Осьмак відкидає обвинувачення, 5 червня 1928 року апелює до прокурора, який наглядав за діяльністю ГПУ:

Мені запропонували признатися, що я вів якусь антисоветську роботу. І цього разу уповноважений ГПУ не підпер свого закиду ніякими даними бодай у загальній формі. Я ж, не почувавши за собою жодної провини, зрозуміло, не мав змоги задовольнити бажання уповноваженого Київського окрвідділу ГПУ. Після цього, а саме 14 квітня ц. р., уповноважений ГПУ заявив мені, що справу мою в Києві закінчили і передають матеріали справи разом зі мною до центру. Того ж дня мене повезли до Харкова [...] Аж до останнього моменту тут, у Харкові, допиту мені не було. Отже, виходить, що хоч минуло вже три місяці мого ув'язнення, але я все ще не знаю, що саме є причиною позбавлення мене волі.⁷

Про цю причину він так і не довідається, як, напевно, ніколи не дізнається й про те, що його вписали до «контрреволюційної організації» правих українських націоналістів у цукровій кооперації (агентурна справа «Трест»). Саме за цією сфабрикованою справою (постанова Колегії ОГПУ від 24 вересня 1928 року) засудили велику групу української технічної та наукової інтелігенції. В числі інших був і Кирило Осьмак, якому заборонили три роки проживати в шести великих містах (Київ, Харків, Москва та ін.).

Вибравши місцем осідку Курськ (і то не випадково: все-таки Україна неподалік), К. Осьмак виїхав туди в жовтні 1928 року. Там він продовжив роботу над словником сільськогосподарської термінології і на якусь мить повірив, що вся його дута «справа» завершилась. Та невдовзі зрозумів, що це була лише ілюзія. Система, дотримуючись однієї з комуністичних аксіом про те, що органи не помиляються, «діставала» його, не вибачаючи «націоналістичного» минулого.

Особа К. Осьмака стала предметом пильної уваги спочатку в ГПУ УССР, а потім і в Москві, в ОГПУ ССРСР. 18 листопада 1929 року був підго-

7. ДА СБУ, Харків, спр. № 022017, т. 1, арк. 305.

товлений «Меморандум про гр. Осьмака К. І.» за підписом начальника Секретного відділу (СВ) ГПУ УССР В. Горожанина і начальника 2-го відділення СВ Б. Козельського, що були головними «режисерами» процесу у справі «Спілки визволення України» («СВУ»). Вони зарахували Осьмака до учасників цієї «контрреволюційної організації», обґрунтувавши це в згаданому документі так:

При ВУАН було кілька осередків СВУ. Одним з таких осередків був так званий ІНАРАК (Інститутська асоціація робітників активістів) при Інституті Української Наукової Мови...

Осьмак Кирило Іванович до висилки був редактором сільськогосподарського відділу при Інституті Української Наукової Мови.

За свідченнями члена керівної п'ятірки СВУ Дурдуківського і активних членів СВУ Холодного, Туркала, Кривенки [тут йдеться про М. Кривинюка. – Ю. Ш.] та інших, Осьмак до свого арешту був членом СВУ і брав активну участь в організаційній діяльності ІНАРАК.

Осьмакові давалися відповідальні доручення щодо проведення організаційного впливу в Інституті, на його квартирі інколи проводились організаційні збори ІНАРАКу. Осьмак на засіданнях завжди відстоював необхідність поглиблення конспірації.

Після висилки Осьмака на засіданнях ІНАРАКу робились грошові збори на користь родини Осьмака.⁸

25 листопада 1929 року В. Горожанин і начальник Секретно-оперативного управління ГПУ УССР І. Леплевський надіслали спеціального листа до начальника Секретного відділу ОГПУ ССР, в якому знову йшлося про К. Осьмака. Але тепер керівні чекісти чомусь дійшли висновку, що не варто проводити його по справі СВУ, краще «поставити про нього питання на особливій нараді при Колегії ОГПУ і ув'язнити його в концтабір».⁹

Так і вчинили. 2 березня 1930 року Осьмака з Курська перевезли до Москви. Тут він безуспішно доводив, що членом СВУ не був, а про існування її дізнався з повідомлень офіційної преси. 7 березня 1930 року він спробував пояснити співробітникові Секретного відділу ОГПУ Соловйову і те, що нічого не знав про ІНАРАК в тому вигляді, як це зобразили чекісти. Ось уривок пояснень:

З метою налагодження організаційної діяльності ІУНМ, за ініціативою директора Холодного, з жовтня або листопада 1927 р. практикувались приватні наради активних працівників інституту, які збирались на приватних квартирах у Холодного, Гладкого, Дубровського, Туркала, в тому числі двічі і в моєму помешканні [...]

У приватних нарадах брали участь ті активні працівники інституту, які однаково бажали налагодити організаційну працю інституту, ввести робочий порядок, звільнитись від кустарщини в методах термінологічної роботи і добитись фактичного керівництва роботами інституту його Президією.¹⁰

8. Там само, арк. 338, 338 (зворот).

9. Там само, арк. 337.

10. Там само, арк. 345, 345 (зв.).

Як бачимо, Осьмак був доволі відвертим – не приховував самого факту проведення зустрічей, а пояснював їх справжнє призначення. Та ніякі пояснення не допомогли. К. Осьмака визнали винним. 23 березня 1930 року оголосили вирок (3 роки концтабору з відбуттям в «Севлаге») і вже в квітні він був у таборі, в'язні якого будували залізницю Пінюг – Сиктивкар. Там Осьмак працював агрономом, влаштовував серед лісів городи, парники, теплиці тощо. Згодом його перевели в управління таборів «Усть-Вымь» Комі АССР, де він працював головним інженером таборів.

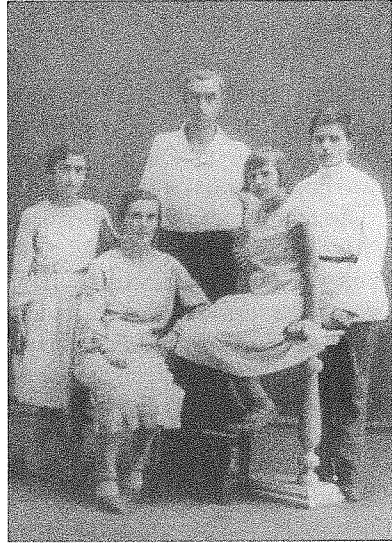
Наприкінці 1931 року К. Осьмакові вдалося домогтися заміни табірною ув'язнення трьома роками адміністративної висилки. Мав їхати до Вологди, але попросив, щоб його залишили у Сиктивкарі, в Комі АССР. Це вдалося зробити. Там він працював керівником приміського господарства при Коміс-поживачспільці.

Улітку 1932 року до нього приїхала дружина і троє дітей – Ляля, Олег і прийомна донька Валентина. Згодом діти поїхали, а Марія (Зірка, як він її називав) залишилася до його звільнення, працюючи у Держплані Комі АССР. Наприкінці 1934 року родина виїхала до Московської області, де Осьмак з 1935 року до літа 1936 року був директором овочевого радгоспу імені Ілліча в Солнечногорську, а згодом – директором зернорадгоспу імені Кагановича в Зарайську. Звільнений за скороченням штату, він переїхав у село Катіно Горловського району Рязанської області, де до січня 1939 року працював у колгоспі агрономом. Туди ж до нього приїздить дружина з доньками та її родичі.

Божевільна «великого терору» та «ежовщини» не минуло родини Осьмаків. Ще у вересні 1936 року вони пережили трагедію – від тифу помер син Олег, студент другого курсу Московського інституту шкіряної промисловости. Марія Осьмак вкрай тяжко перенесла горе і воно вплинуло на її психіку. А потім – несподівано нове випробування, яке сам Осьмак пізніше описував так:

До Катінської школи прислали за навчителя одного людоїда (Колдєєва Олександра Михайловича), який швидко з'їв і посадив директора школи, а його самого призначили за директора.

Він, яко парторганізатор, панував скрізь, також і в колгоспі. 20 грудня 37-го року він провів на засіданні правління колгоспу ухвалу про позбавлення мене

К. Осьмак з родиною. 1932 р.

посади агронома, без пояснення причин. Того таки дня він разом з правлінням колгоспу виїхав до Горлова і там здав ціле правління установі безпеки. Швиденько туди пішло і все керівництво району. Одночасно згаданий людище почав ширити провокаційні плітки проти Марусі. Маруся губилася в цих страхолюдних обставинах. Мої умовляння триматися на душі – не допомагали.¹¹

І почалося найжахливіше. Під пресом морального терору двічі Марія Осьмак намагалася покінчити життя самогубством. Двічі чоловік рятував її (вийняв із зашморгу та не дав отруїтися), одвіз у Рязань до психіатричної лікарні. Тим часом Колдєєв домовився з районним керівником НКВД Голубевим, і 29 січня 1938 року Осьмак опинився за ґратами. Цього разу його звинувачували в підготовці терористичного акту проти «вождя народів» і в антирадянській агітації проти майбутніх виборів до Верховної Ради СРСР. Усі ці «обвинувачення», ясна річ, не підтвердилися, були зняті й у лютому 1940 року Осьмака звільнили. Та сталося це занадто пізно.

Довідавшись про арешт чоловіка, Марія Осьмак повернулася з Рязані у Катіно. 5 листопада 1938 року слідчий Шмаков викликав її на допит, що став для неї нестерпним душевним аутодафе, а 11 листопада вона кинулася під маневровий потяг на великій вузловій станції Кремлево. Її одрізало ноги і вона померла від втрати крові.

К. Осьмак, як засвідчують документи, вперто та послідовно боровся за те, щоб довести відсутність будь-якої провини з боку своєї дружини й зі свого боку. Він апелював до різних інстанцій, переконливо демонструючи безглуздість висунутих обвинувачень. 11 липня 1939 року з тюрми у місті Скопин він написав листа до тодішнього наркома внутрішніх справ Советського Союзу Л. Берії, який у листопаді 1938 року змінив на цій посаді М. Єжова. «На допиті, – писав К. Осьмак, – я можу подати матеріал, що повністю викриває Колдєєва, як наклепника і винуватця загибелі моєї дружини [...] Громадянин народний комісар! Я прошу ретельного розслідування усієї моєї справи, я прошу направити мою справу до суду».¹²

Але стався несподіваний поворот долі – всі організатори фальшивої справи Кирила Осьмака фактично слідом за ним були заарештовані, а з Колдєєвим і Голубевим йому по черзі довелося сидіти в одній камері у Скопинській тюрмі.

22 лютого 1940 року заступник прокурора Рязанської області у спецсправах Овчинников підписав постанову про звільнення Осьмака.¹³

Після звільнення він двічі їздив на могилу дружини Марії. Можемо лише здогадуватись, про що він думав, але напевно саме тоді остаточно вирішив боротись проти системи, яка так вперто і безглуздо нівечила життя його та його близьких.

11. Лист К. Осьмака до Н. Осьмак від 14 листопада 1938 року.

12. Архів Управління ФСБ Рязанської області, дело № 9789, л. 280 (оборот).

13. Там само, арк. 371.

Після короткого перебування на Чернігівщині (тут К. Осьмак працював завідуючим підсобним господарством в Ічнянській санаторії) в січні 1941 року він повертається до Києва, де працює пляновиком у місцевому цукротресті. Спочатку, як він сам потім згадував, не хотів повертатися, щоб бути ніби ближче до загиблої дружини, але під час відвідин доньок (у лютому-березні 1940 року) в Києві його потягло на Україну, «ближче до всього рідного».¹⁴ Тут К. Осьмак враз одружився, з Людмилою Богдасhevською, попрохавши перед тим дозволу своїх дітей. У грудні 1941 року у Лялі та Валентини з'явилась сестра Наталя.

Початок війни Кирило Осьмак зустрів із переконанням, що в тил не поїде. «Я, – пояснював він цей крок, – завжди мріяв про самостійну Українську Державу, а тому, залишившись на окупованій території, плекав надію, що німці в цьому напрямку муситимуть щось зробити, якщо не зовсім Україну зроблять самостійною, то хоча б дадуть можливість українцям об'єднатися так, як цього вони захотять».¹⁵

Ці ілюзії розвіялися дуже швидко. Нацисти не хотіли й чути про самостійну Україну. Вони розгорнули терор не тільки проти комуністів, а й проти націоналістів. Створивши й очоливши з жовтня 1941 року бюро Всеукраїнської спілки сільськогосподарської кооперації та увійшовши до очолюваної професором Миколою Величківським Української Національної Ради в Києві, К. Осьмак поза тим починає жити, сказати б, подвійним життям, поступово й рішуче втягуючись у протинацистські дії.

Розстріл німцями бургомістра Києва В. Багазія, ліквідація Української Національної Ради, інші каральні акції – все це підштовхує його до тіснішого контакту з антинацистським націоналістичним підпіллям. Тому влітку 1942 року К. Осьмак зв'язав свою діяльність з роботою бандерівського крила ОУН. Йому доручили організацію та керівництво пропагандистською роботою серед інтелігенції міста Києва. Щоб пояснити тим, хто ще мав якісь ілюзії, сутність окупаційного режиму, написав хронікальну довідку про розправу нацистів над українським населенням у Білій Церкві та Сквирі, листівки «Злочини німецьких загарбників на Україні», «До збройної боротьби» та інші матеріали, за авторство яких можна було поплатитися життям. Разом з тим Осьмак готує низку пропагандивних матеріалів, що розкривають природу комуністичного режиму: «Україна – колонія Москви», «Колектив як засіб поневолення українського селянства», «Покладаймося на власні сили» тощо. Ті матеріали великими тиражами розповсюджувались у Києві та, насамперед, в Західній Україні.

Багато думав К. Осьмак і про розпорошеність всіх політичних сил, які вели боротьбу за визволення України від будь-якого поневолення. У травні 1942 року він пише декларацію «В єднанні сила нації», в якій за-

14. Лист К. Осьмака до Г. Михалевич від 14 серпня 1956 р.

15. ДА СБУ, Київ, спр. № 51276, т. 1, арк. 199.

кликає всі національно-патріотичні сили об'єднатись, пропонує створити загальнополітичну організацію «Спілка української державности», яка б керувала визвольною боротьбою. Власне, це був перший варіант, своєрідна «чернетка» тих документів, які Осьмакові доведеться готувати в процесі створення УГВР.

Від керівництва ОУН з ним контактував «Володимир». Справжнє ім'я цієї людини – Мирослав Прокоп. За його вказівками Осьмак готував доповіді, статті, інші матеріали, що використовувались для підготовки й вишколу кадрів ОУН. Восени 1942 року на одному з нелегальних зібрань вирішили створити спеціальні агентурні групи з метою збору інформації про дії німців проти українського населення. Тоді «Володимир» поінформував присутніх про те, що в серпні 1942 року Центральний Провід ОУН дав вказівку проводити серед селян агітацію за викрадання у німців посівного й фуражного зерна та запропонував взятися за організацію сільських озброєних боївків, які згодом мали перерости в масову озброєну силу для здобуття самостійної Української Держави.

Ці та багато інших такого роду прикладів засвідчують, що діяльність українського націоналістичного підпілля, зокрема в Києві, мусить стати предметом неупередженої аналізи професійних істориків. Поза сумнівом, в цій аналізі у великій нагоді можуть стати факти з біографії Кирила Осьмака, документи з його справи.

Наприкінці 1943 року К. Осьмак зустрівся з митрополитом Андреем Шептицьким, який докладно розпитував його про стан українського національного руху на Сході України. Шептицький згадав про те, як російське самодержавство в 1914-1915 роках висилало українських священиків з Галичини і що так само діяла большевицька влада в Західній Україні у 1939-1940 роках. Вони розмовляли довго, а наприкінці зустрічі Осьмак попросив благословення «на подальшу мою патріотичну діяльність», і одержав його.

З вересня 1943 року він був уже в Західній Україні. В одному із узагальнюючих службових документів МВД СРСР у 1953 році коротко, але виразно буде дано характеристику цього етапу в житті Осьмака:

... Під псевдонімом «Псельський» розгорнув оунівську роботу серед населення західних областей України. Виступав з антисоветськими доповідями. Тоді ж ним було написано звернення до греко-католицького духовенства, в якому Осьмак закликав активізувати боротьбу з Советською Армією, яка наступала. Разом з тим Осьмак брав участь в організації збройних сил УПА.

За завданням головного «проводу» ОУН в травні 1944 року він написав проекти «Плятформи» та «Універсалу» «Української Головної Визвольної Ради» – «УГВР».

У липні 1944 року в лісі біля с. Лужок-Горішній Турківського району Дрогобицької області за ініціативою головного «проводу» ОУН бандерівців було скликано «Великий збір», на якому представниками всіх націоналістичних ор-

ганізацій було вирішено створити для боротьби з большевицькою владою, за відторгнення України від Советського Союзу об'єднаний орган українських націоналістів – «УГВР», затверджено п'ятформу та універсал цього органу, обрано підпільний уряд, до складу якого Осьмак увійшов як Президент УГВР.¹⁶

Створення УГВР було втіленням ідеї про необхідність об'єднання всіх українських політичних сил перед небезпекою ворогів української державности, ідеї, яку сповідував К. Осьмак. Потреба верховного політичного керівництва вже стояла перед Проводом ОУН і Головним командуванням УПА. Зокрема це питання розглядалося на III Надзвичайному Великому Зборі ОУН в серпні 1943 року, але тоді з різних причин остаточне рішення не прийняли. Осьмак був одним з тих, хто весь час нагадував про необхідність прийняття такого рішення. Саме цю ідею він обстоював перед «Володимиром» (а через нього і перед керівництвом ОУН) у Львові навесні 1944 року, а пізніше, в червні того самого року, – на засіданні ініціативного комітету по створенню УГВР. Ці свої думки Осьмак поклав в основу проєктів принципово важливих документів УГВР (які згодом були прийняті) – П'ятформи та Універсалу. У першому з них так визначались цілі й завдання УГВР:

1. Об'єднати й координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-большевицького і німецько-гітлерівського імперіялізмів, за створення Української Самостійної Соборної Держави.

2. Визначувати ідейно-програмові напрямні визвольної боротьби українського народу.

3. Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу аж до здобуття державности і створення органів незалежної державної влади на Україні.

4. Репрезентувати, як верховний всеукраїнський центр, сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном.

5. Покликати до життя перший український державний уряд та скликати перше всенароднє представництво.¹⁷

Створення УГВР ознаменувало відродження традиції державотворення доби національно-визвольних змагань українського народу 1917-1920 років. Традиції, насильницьки перерваної, але не знищеної.

У процесі роботи в архіві вдалося віднайти кілька надзвичайно цікавих і важливих документів, що стосуються УГВР. Один з них, про який, здається, ще ніколи не згадувалося, має назву «Єдине політичне керівництво Соборної України». Він зберігся у справі К. Осьмака з грифами «Сов.

16. ДА СБУ, Київ, спр. № 51279, т. 1, арк. 199.

17. Цит. за: Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 8. – Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. – Книга перша, 1944-1945. – С. 35-36.

секретно. Перевод с українського» і являє собою оцінку Великого збору, на якому було створено УГВР. Ось уривок з цього документу у перекладі з російської мови:

В середині 1944 р. завершилась на Україні історична подія: на Великому Зборі створилася Українська Головна Визвольна Рада – об'єднання і провід всіх національно-визвольних сил українського народу на всіх рідних землях і за кордоном...

Свою боротьбу... УГВР прагне вести в союзі з усіма поневоленими народами Європи і Азії, які борються за своє визволення і визнають право України на політичну незалежність. Зокрема, УГВР прагне до урегулювання і до мирного співжиття з усіма сусідами України на принципі обопільного визнання права на власні держави на етнографічних землях кожного народу.¹⁸

Ще один віднайдений у справі К. Осьмака документ є по суті стенографічним записом Великого Збору УГВР. Запис цей досить великий за обсягом (72 сторінки). Тут серед інших знаходимо ім'я Осьмака, який виступав під псевдом «Горяньський». Процитуємо уривок з його виступу також у перекладі з російської мови:

УГВР – справа надзвичайно важлива. Що маємо в нашій боротьбі – віру у власні сили.

УГВР зобов'язана свої завдання виконати, використовуючи всі можливості для досягнення нашого ідеалу...

У внутрішньому становищі: все життя повинно бути підпорядковане УГВР. За кордоном необхідно провести величезну роботу. Еміграцію примусити працювати для нашої справи. Зсунути з мертвої петлі.

Все повинно бути підпорядковано в інтересах нашої збройної боротьби.

УГВР повинна поставити справу так, щоб на кінець війни ми мали сформовану власну державу.¹⁹

Зрозуміло, цей конспективний запис не може передати всі нюанси і, зрештою, характер самого виступу Осьмака, але він дозволяє зрозуміти його позицію і зміст виступу.

Запис засвідчив, що він брав участь і в дискусії при обговоренні проєктів документів УГВР. Нарешті в записі зафіксовано момент обрання Осьмака Президентом УГВР: «Вільшинська. На Президента УГВР – Горяньський. Одноголосно».²⁰

Послідовники чекістів з МГБ дізналися про це обрання (взагалі цікаво знати, хто зробив стенографічний запис і як він опинився в комуністичній спецслужбі), але до відомостей про самого К. Осьмака їм довелося йти дуже довго. Я був вражений, коли вперше перечитуючи томи справи, заведе-

18. ДА СБУ, Київ, спр. № 51276 (Речові докази по обвинуваченню Осьмака К. І. та ін.), арк. 12-13.

19. Там само, арк. 25.

20. Там само, арк. 82.

ної на нього 1944 року, помітив, що після його арешту 13 вересня 1944 року і аж до 25 серпня 1947 року (майже три роки!) він водив манівцями гебістів, цупко тримаючись версії: ніякий він не Осьмак, а Іван Коваль, 1888 року народження, з Тернопільщини, мешканець села Дорожів Дублянського району Дрогобицької області, який, як записано у постанові на арешт від 18 вересня 1944 року, «в останніх числах серпня 1944 р., пробираючись разом з обласною боївкою з Карпат у село Дорожів через лінію фронту Червоної Армії, був поранений». Щоправда, вже в цій постанові було зазначено: «Приховує своє справжнє прізвище і місце народження».²¹

Він таки добре й довго приховував своє справжнє прізвище. І як зазначалося вище, лише в серпні 1947 року почав давати свідчення як Кирило Осьмак, а не як Коваль.

Подамо коротку хронологію розвитку його справи. Заарештований у вересні 1944 року. В серпні 1945 справу Осьмака направляють на розгляд Особливої наради при МВД ССРСР. 9 вересня 1946 року Військовий прокурор військ МВД ССРСР повертає її на дослідження. Допити продовжуються. Влаштовують упізнання його особами, які свідчили раніше.

15 січня 1947 року його справа надходить до слідчої частини МГБ УССР. Саме тоді було встановлено, що Іван Коваль, за якого видавав себе Осьмак, уродженець села Цеблова Сокальського району Львівської області, навесні 1944 року помер.

У 1946-1947 роках були допитали свідків, які вказали, що Осьмак є одним із провідних діячів ОУН. Дехто з них підтверджував це і на очних ставках. Осьмак заперечував ці свідчення.

Тоді для встановлення особи Осьмака 28 квітня 1947 року з «ИТЛ» (исправительно-трудовой лагерь) Томської області через МВД ССРСР викликали Михайла Фарила-«Рубаня», засудженого на 20 років каторжних робіт. Саме його згадували свідки як такого, що був зв'язаний з Осьмаком.

Фарило свідчив, що знав Ковалю як члена Крайового Проводу ОУН «Псельського» і що восени 1944 року особисто був причетний до організації спроби звільнити Ковалю з-під арешту.²²

На допиті 21 серпня 1947 року М. Фарило розповів про те, що від члена Дрогобицького обласного проводу ОУН «Марка» йому стало відомо про створення УГВР і про те, що «Псельський» був обраний Головою УГВР.²³

Характерно, що не тільки Фарило, а й інші свідки не могли назвати справжнє ім'я Осьмака. Так було і з членом УГВР В. Охримовичем. На момент його допиту – 20 жовтня 1952 року – працівники держбезпеки знали, хто такий Осьмак, а ув'язнений про нього свідчив так: «Собравшие избрали старика-восточника, фамилии его сейчас не помню, Пре-

21. Там само. – Контрольно-наглядова справа за справою І. П. Ковалю, арк. 1.

22. Там само, спр. № 51279, т. 3, арк. 148, 152.

23. Там само, арк. 162.

зидентом УГВР...» («Присутні обрали старика-східняка, прізвище його зараз не пам'ятаю, Президентом УГВР...»)²⁴

В. Охримович 6 жовтня 1952 року був захоплений як «агент американської розвідки, який прибув для здійснення терористичної, диверсійної та шпигунської роботи», а в травні 1954 року військовою колегією Верховного Суду ССРС засуджений до страти (і страчений).²⁵

Збереглася «Справка об имеющихся в деле наиболее существенных показаниях свидетелей в отношении Осьмака К. И.», в якій зафіксовано процес з'ясування його особи. З цього документу випливає, що в 1947 році під час очних ставок або за фотокарткою Кирила Осьмака впізнали особи, які зустрічались з ним раніше, в тому числі й односельці А. Старчук, А. Ніколаєнко, Ю. Щекотін, прийомна донька Валентина Орлова та інші родичі.²⁶

Зокрема В. Орлова (з 1924 до 1931 року вона мала його прізвище, а потім повернула своє) свідчила, що в період нацистської окупації Києва «стало зрозуміло, що Осьмак є українським націоналістом, бо мені доводилось від нього чути, як він висловлювався, що Україна повинна бути самостійною державою і що для цього є всі передумови».²⁷

Однак потреба «викривати» К. Осьмака згодом відпала, оскільки він почав розповідати про своє минуле, не приховуючи й того, що був Президентом УГВР. Щоправда, далеко не про все він розповідав відверто і працівники держбезпеки весь час перевіряли його свідчення. 11 листопада 1947 року навіть було підготовлено «Справку о ложных показаниях, которые дал арестованный Осьмак Кирилл Иванович», яку склав начальник слідчої частини МГБ УССР підполковник Цепков. Ось уривок з цього документу:

Він свідчив:

1. Що по місту Києву ним було завербовано 11 учасників ОУН як утримувачів конспіративних квартир, зокрема Титаренко Наум, Судора Олександр, Бокитько Марія, Сулинич Віра, Коваленко Іван та ін.

2. Що ним були організовані «осередки» ОУН серед медичних працівників, керівниками яких були лікарі Соничкий, Куліченко і Дубина.

Перевіркою встановлено:

Що вказані особи в м. Києві не мешкали, а по вул. Великій Підвальної № 15, де, як свідчив Осьмак, проживала Бокитько, в період німецької окупації розміщувалася райуправа, а не помешкання для житла.

Що такі особи у медичних закладах ніколи не працювали і в місті Києві взагалі не мешкали.²⁸

Пощастило встановити й те, що для прискорення зізнань Осьмака на нього чинили тиск. 20 серпня 1947 року він написав начальникові внутрішньої тюрми МГБ УССР заяву:

24. Там само, т. 6, арк. 104.

25. Там само, арк. 106.

26. Там само, арк. 125.

27. Там само, т. 3, арк. 183.

28. Там само, т. 5, арк. 118.

20 серпня 1947 року оголошую голодування. В останні два тижні слідство застосувало до мене багато репресивних заходів (биття, позбавлення сну та ін.), що унеможливило моє існування, тому я змушений іти на надзвичайний засіб протесту аж до смерті через голодування. Не припиню голодування, поки не буде задоволено такі мої вимоги:

1. Не застосовувати відносно мене при слідстві биття та позбавлення нормального сну.

2. Прискорити слідство у справі мене і визначити найближчий термін розгляду справи у суді.

3. Дати мені шпитальне лікування, харчування та відпочинок, щоб направити моє здоров'я, якому слідство завдало страшної шкоди.

Отсю мою заяву у відписі прошу переслати Генеральному прокурору УССР.²⁹

Та не тільки фізичний тиск чинили на нього. У камеру до Осьмака підсадили негласного співробітника МГБ, який систематично надавав звіти про поведінку, настрої, розмови арештанта (ці свідчення також збереглися). При цьому сокамерник всіляко «співчував», психологічно підштовхував Осьмака до того, щоб останній давав свідчення, «полегшував» власну долю.

До речі, з початком хрущовської «відлиги» тим працівникам держбезпеки, які «працювали» з К. Осьмаком, довелося звітувати, чому вони застосовували до нього методи фізичного тиску. Але для них все минуло без наслідків, оскільки йшлося про українського націоналіста і органи, як правило, не «здавали» своїх працівників, хіба що найбільш одіозних.

У травні 1948 року справу К. Осьмака, а також Таїсії Коваленко (до речі, її сестра Галина Коваленко була дружиною відомого поета Євгена Плужника) і Музи Тарасової, яких обвинувачували в націоналістичній діяльності та у зв'язках з Осьмаком, передали на розгляд Особливої наради при МГБ ССРСР.³⁰ Рішенням цієї наради 10 липня 1948 року його «за участь в контрреволюційній банді українських націоналістів і активну керівну контрреволюційну націоналістичну діяльність» засудили до 25 років тюрми. 14 серпня 1948 року ув'язненому оголосили це рішення.³¹

Тепер відома і тюремна географія Осьмака. 15 листопада 1944 року нарком держбезпеки УССР С. Савченко дав розпорядження направити слідчу справу на «Ковалю»-Осьмака в оперативну групу НКГБ УССР у Львові. Туди 28 листопада 1944 року відправили і його самого.³²

10 січня 1947 року К. Осьмак був етапований з внутрішньої тюрми Управління МГБ Дрогобицької області до внутрішньої тюрми МГБ УССР в Київ.³³ З 19 червня 1948 року його утримували у тюрмі № 1 Управління

29. Там само, арк. 104.

30. Там само. – Контрольно-наглядова справа за справою К. І. Осьмака, Т. А. Коваленко, М. О. Тарасової, арк. 165.

31. Там само, арк. 188, 190.

32. Там само. – Контрольно-наглядова справа за справою І. П. Ковалю, арк. 3.

33. Там само, арк. 22.

К. Осьмак після чотирьох років неволі. 1948 р.

МВД Київської області, а після винесення вироку відправили в Росію, до Владимирської тюрми.

У 1955 році співробітники КГБ допитали його дружину Л. Осьмак (Богдашевську), яка свідчила, що вони були знайомі ще з 1922-23 років.³⁴ Надзвичайно цікаво читати цей протокол допиту, бо з нього важко було зрозуміти справжню роллю К. Осьмака в оунівському русі, його зв'язки тощо. Як тільки могла, дружина в той момент боронила свого чоловіка. Ось уривок з протоколу її допиту:

Запитання: Що Вам відомо про зв'язки Вашого чоловіка з учасниками ОУН і його націоналістичну діяльність після від'їзду з м. Києва?

Відповідь: Про зв'язки мого чоловіка з учасниками ОУН та про його націоналістичну діяльність після від'їзду з м. Києва мені також нічого не відомо.

Запитання: Де нині знаходиться Ваш чоловік Осьмак Кирило Іванович?

Відповідь: Мій чоловік Осьмак Кирило Іванович засуджений і відбуває покарання в м. Владимирі. Про це мені відомо з листів чоловіка. Де і коли він був затриманий, я не знаю.

Запитання: Де знаходяться особи з «Сільського господаря», які відвідували Вашого чоловіка в м. Києві?

Відповідь: Це мені не відомо.

Запитання: Чим займався Ваш чоловік, працюючи у товаристві «Сільський господар» в місті Києві та м. Стрий?

Відповідь: Що саме робив мій чоловік, працюючи в «Сільському господарі», я не знаю. Що це за організація, я також не знаю.³⁵

У 8-му томі «Літопису УПА» (Львівське видання 1992 р.) у вступі можна прочитати про те, що співробітники тодішньої комуністичної держ-

34. Там само, т. 6, арк. 149.

35. Там само, арк. 161-162.

безпеки не знали, кого заарештували, бо не використали Осьмака в своїй пропаганді проти українського визвольного руху.³⁶

Зробимо деякі уточнення. По-перше, як ми вже переконалися, гебісти знали, з ким мають справу (після зізнань Осьмака), а по-друге (і це найголовніше), він не дозволяв себе використати для гучних пропагандистських акцій. Більше того, у тюрмі № 2 Управління МВД Владимирської області, де він був ув'язнений, не приховував своїх націоналістичних переконань, хоча, як засвідчують документи, з ним вперто «працювали».

У червні 1953 року з санкції керівництва МВД СРСР К. Осьмака привезли з Владимирської тюрми до Москви, до тодішнього союзного МВД. Зроблено це було, як зазначалося в одному з документів, «з метою оперативної обробки і вивчення можливості використання у заходах по розкладанню націоналістичного підпілля на Україні та оунівських центрів, що знаходяться за кордоном...».³⁷

Однак «використати» Осьмака не вдалось. Автори згаданого оперативного документу подавали це так: «Спроба переконати Осьмака в тому, що ОУН є найлютішим ворогом українського народу, не принесла позитивних результатів, а на зроблену йому пропозицію посприяти в боротьбі проти ОУН заявив, що він був і залишається ідейним українським націоналістом і радше готовий піти на смерть, ніж погодитись на участь в заходах, спрямованих проти ОУН та її діяльності».³⁸

Усе це переконало гебістів в тому, що вербувати Осьмака безперспективна справа, а тому вони вважали за необхідне направити його назад до тюрми, «запропонували УМВД Владимирської області організувати активну внутрішньокамерну агентуру розробку Осьмака», а також «орієнтувати МВД УССР на встановлення й розробку родинних та організаційних зв'язків Осьмака, що знаходяться на Україні».³⁹

Ось одне з повідомлень його співкамерника (від 18 липня 1955 року):

Він залишається дотепер переконаним націоналістом, прибічником цілком самостійної, незалежної України, проти будь-якого єднання з Росією, вважаючи, що Росія пригнічує Україну... Він дуже сумує, що не має надії побачити

К. Осьмак. Владимирська тюрма, 7 червня 1958 р.

36. Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1992. – Т. 8. – Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. – Книга перша, 1944-1945. – С. 11.

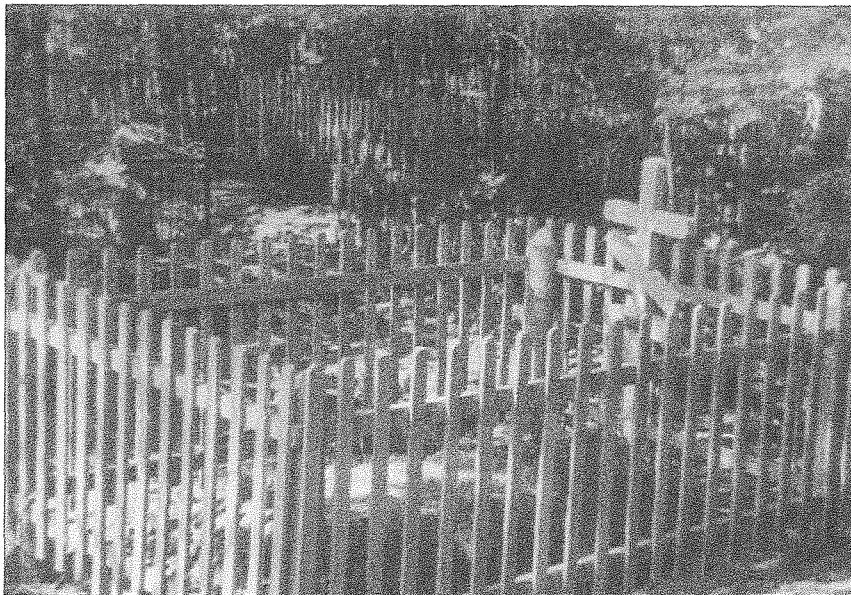
37. ДА СБУ, Київ, справа № 51276, т. 6, арк. 79.

38. Там само, арк. 82.

39. Там само, арк. 83.

свою дружину і дочок. [Дочка Ляля була в УПА і загинула. А В. Орлова, як розповідала мені Н. Осьмак, до кінця свого життя була «ангелом-хранителем» її та Л. Богдасьовської-Осьмак. – Ю. Ш.]. Осьмак говорить, що життя віддав своєму українському народові, за щастя якого боровся – це було й залишається метою його життя.⁴⁰

Перебуваючи у Владимирській тюрмі, К. Осьмак розпочав боротьбу за власну реабілітацію, прагнув довести, що він не зробив нічого, за що заслуговував би такої жорсткої кари, спростовував обвинувачення, які йому приписувались. Однак «соціалістична законність» була політично

Могила К. Осьмака. На металевій табличці, прикріпленій до дерев'яного хреста, номер 5753. Могила знаходиться поруч з тюремною огорожею. Владимир (Росія), 1960 р.

селективною. Навіть і в часи вже згаданої хрущовської «відлиги», коли для долі мільйонів «зеків» багато що змінилося, система залишалася безжальною до Осьмака. Ось датована 15 липня 1957 року відповідь із Головної військової прокуратури ССРСР:

Прошу оголосити ув'язненому Осьмакові Кирилові Івановичу, 1890 року народження, уродженець Полтавської області, що його заяви з ЦК КПСС і Президії Верховної Ради ССРСР надійшли для розв'язання по суті в Головну військову прокуратуру.

40. Там само, арк. 84.

Заяви Осьмака К. І. розглянуті.

Підстав для застосування до нього Указу Верховної Ради СРСР від 17 вересня 1955 року «Про амністію советських громадян, які співпрацювали з окупантами в період Великої Вітчизняної війни» не віднайдено.

Помічник Головного військового прокурора, полковник юстиції Колобков.⁴¹

Мине багато часу й офіційно буде підтверджено те, що спонукало К. Осьмака боронити власну гідність, доводячи, що він не скоїв ніяких злочинів проти власного та інших народів. У листопаді 1994 року у «Висновку за матеріалами архівної карної справи № 51279», затвердженому заступником Генерального прокурора України, генерал-майором В. Мельником, буде записано: «... Немає доказів участі Осьмака у вбивствах, пограбуваннях та інших насильницьких акціях проти населення».⁴² Усе це прекрасно знали й ті, хто засудив Осьмака до 25 років ув'язнення.

У 1957 році Кирило Осьмак тяжко захворів. Саме тоді він написав своєрідний заповіт – лист до доньки Наталі. Ось цей зворушливий документ, у якому – інтонація і характер автора:

Кохана, люба Донечко! Найдорожча Наталочко! Моє останнє і повсякчасне побажання тобі бути завжди здоровою, розважною і розумною. Навчись завжди поважно працювати для загального добра. Люби свій край, люби Україну і в житті міцно тримайся заповітів Великого Кобзаря. Завжди пам'ятай про маму, про її здоров'я та добробут. З останнім віддихом буду згадувати про тебе. Не з своєї вини не зміг допомогти тобі дійти до ліпших умов життя, коли б ти могла провадити широку працю. Бажаю тобі просторого й широкого життєвого шляху. Цілую щирим батьківським цілунком. Твій увесь татусь.⁴³

Доля відвела йому ще три роки життя. Помер К. Осьмак 16 травня 1960 року після 15 років, 8 місяців і 3 днів ув'язнення. 1994 року він був офіційно реабілітований Генеральною Прокуратурою України «як безпідставно репресований у 1948 році», а на початку 1995 року – Прокуратурою Харківської області за арешти у 1928 і 1930 роках.

Проте найкращою його реабілітацією буде повна правда про Кирила Осьмака. Безумовно, на часі підготовка його повної біографії. □

41. Архив Управления Министерства внутренних дел Российской Федерации Владимирской области, дело № 1067, т. 2, л. 86.

42. ДА СБУ, Київ, справа № 51279, т. 6, арк. 190.

43. Лист К. Осьмака до Н. Осьмак від 12 серпня 1957 р.

Микола Шатилов

Знак Роберта Третякова

Прізвище своє, зневажаючи граматичні правила, пом'якшував.

За граматику правила йому батькова, старшини-прикордонника, похоронна. А в похоронній стояло: Третяков.

Знак м'якшення!

Знак його лагідної, малоощо не жіночої вдачі. Нею надиктованими рядками починався найзворушливіший вірш Третякова: «Мій коханий! Мій сріберний князю... Я не можу, повір, від сім'ї...».

Замолоду він і випадав наче красна дівчина: кирпатенький, кругловидий, ясноокий, із солом'яною, легкою, наче вітром розкуйовдженою чуприною. Зачувши щось стидке, міг зашарітися по самі вуха.

Убирався завше чепурно. Та цим здивувати годі. Подив викликало, що вбиравсь із жіночою ревністю. Сорочку – найчастіше біла – мов зараз оце напрасовано, антрацитово вилискують черевики, а костюмчик (узяти в око – приношений), ще київський, студентський, показує як учора пошитий.

Легко ображавсь, але й кривдили його легко. За петельки напасника не хапав. Грюкне дверима – і шукай вітра в полі. Або затиснеться в кутку та й поглядає звідти докріливо.

На всіх.

Нічим, здається, йому не завинив, а не знаєш, на яку ступити. Наче при тобі завдали образи жінці, а ти не годеє стати в її обороні.

Утім, не треба думати, що був із Третякова такий собі перечулений менестрель.

Ні під яким оглядом!

У часописі «Прапор», щойно перебравши поетичний відділ, оприлюднив скандально зневажливий вірш Івана Драча. Його запросто пізнаваним героєм був Любомир Дмитерко, «сивоголовий метр із чорним піднебінням», номенклатурний літератор і фаворит партійних вождів.

Не пам'ятаю, чим відбувся Драч, а Третякова попотягали «на килими». Спозирав і самого Склярова, ватажка харківських ідеологів, з якого збиткувався гострий на язик, сокиркуватий Олександр Брагинський: «Ще не спустив паскуда дух, та здохне скоро: на торбохватів і злодюг „Пливе ‘Аврора’“».*

* Назва поетичної збірки письменника-дисидента Бориса Чичибабіна.

Непомильний знавець спортивних перипетій, тут Брагинський схибив. Дух склярівщини, переживши свого носія, встиг отруїти не лише Третякова.

По газовій атаці, хвиля якої змела в літературне небуття Робертових товаришів Василя Борового та Андрія Чернишова,** сам він майже не потерпів. Та перемінився помітно. Виглядало, силкується відповідати власній поетичній тезі: «Я мудрим став. Не зловживаю чаркою і цигарок без фільтра не курю».

І зловживав і курив.

Пихкаючи термоядерною (які в дідька фільтри!) харківською «примою», запобігав нашій іді:

– «Примою» і королева англійська тішиться. Не вірите? Читає! Є в неї такий гітик.

Найулюбленіше, до якого вдавався за всякої нагоди, слівце. Один з його гітиків – тримати цигарку, встромивши глибоко між середнім і вказівним.

Запали в пам'ятку Робертові задимлені, аж із бурим полиском, пальці. Як трусяться, невправно стискаючи ручку, прив'язану на закошлатілий мотузок. На пошті, куди прийшов по гроші. До скруту потрібні! А панночка за скляною переділкою не дає: підпис нечиткий.

Продавчиню, що торгувала вином якраз навпроти пам'ятника Шевченкові, письменники старші, як от Микола Шаповал, кликали за давньою звичкою Любочкою, а молоді зверталися з пошанівком: тьотю. Й тьотя Люба не зрадила надії, уточивши ядряного, терпкого, бадьористого рислінгу. По вінця. А головно – наборг.

Повертом на пошту почерк у Третякова щокрок певнішав, а тож і прискіплива панночка, не кажучи багато, видала нам переказ.

До грошей Роберт ставився з байдужістю обложеного докорами героя своєї юнацької поеми (вона й висвятила його на шістдесятника). А найуципливіший з докорів – «кому така потрібна пісня, яка сім'ї й копійки не дала?..».

До Києва, де виходила книжка вибраних віршів, махнув отримати договорений гонорар. Не копійки, а порядна сума. Мало б стати на вимірний героїнею тієї таки поеми «поганенький екіпаж». Од каси видавничої подався просто до вокзальної. Та квитка попросив не на харківський, а... найближчий потяг. За п'ять хвилин вирушав маріупільський...

Додому привіз тільки й того, що на екіпажні дверцята.

– Отакі гітики, старий! Коли на душі чорти шкребуть, утік би на край світу. Згода, згода, старий! Маріупіль – не край, а все ж таки...

А все ж таки Третяков «помудрішав».

** Долю обох страдників описано у книжці Василя Сокола «Здалека до близького» (Едмонтон, 1987 р.).

Доки працював у «Прапорі» (а працював іще довгенько), доти й повнів часопис зализаними поезійками. Крамоли, як із «сивоголовим метром», чи бодай виколупнутої з кагебешного пальця «крамоли» не найдеш і вдень із свічкою. Балачок, що заводили їх широко вживаним «чули?» з дальшим «ім'ярек посадили», неприховано унікав. Обріже трохи гістерично: «Годі!». Або, коли є в гурті котрийсь, чию пельку не затулиш, справляє мовчанку.

Завелися в Роберта і конспіративні, як той каже, звички. Гуляємо в карти: популярний по знаних подіях варіант старої як світ гри – «чеський дурник», або коротко – «Дубчек». Спробуйте не перемовити словечко! Не на користь, звісно, советських танків у Празі. Роберт висмикує дріт з телефонної влучки, а натомість вмикає праску. Доладу пояснює: «Без праски централія враз зафіксує, що зв'язок перервано навмисно. А тим, – і потицяє бурим пальцем угору, – слухати нас треба».

Не певен, що в помешканні була підслухачка, але в кабінетах письменницької Спілки, де Третяков якийсь час обіймав керівну посаду, понад усякий сумнів. Дзвонити, коли він урядовав, а ще й сподіватись – те та се – потеревенити, діло зазнаки марне. У найкращому разі відповідатиме так або ні, а інакше – обійдеться й вигуками.

Певен, що там, у спілчанських кабінетах, досить комічна попервах манера оглядатися на задні, набула маніякальної послідовності й дедалі частіше давалася взнаки.

У кав'ярні, прозиваній дотепниками «Кулеметом» (як не є – веселіше ніж «Кафе-автомат»!), дожидаючи кави, і губи не роззявить. Сюди за-скакували чекісти, коли набридав їм спеціально-кагебешний ресторан, де за курячі котлетки правили так само, як за глевкі «кулеметівські» макарони. Отож і придержував язика Третяков.

До психіатричної лікарні – лиховісна Сабурова Дача – забрали переляканого всмерть: з кутків перли не клясичні бісові діти, а вони – славні советські чекісти.

«Дачний період» Третяков не повивав мрякою. Але й серце, правду казавши, не відкривав. Поділився під добру руку:

– Найжахливіше, що усвідомлюєш – чортівня, а збутися враження справжності не в силі. Сабурка?.. Пам'ятаєш, старий: «Біла хатка, привітна бабуса»?..

– ... нам говорять: «Побудьте одні».

Він посміхнувся якомсь ніяково, а заразом вдоволено, і провадив далі:

– Ось і там біленький покійчик, доктор лагідний. «Поспіть, – каже, – поспіть». Очі стуляю, а бачу. Дивним дивом – поза собою бачу. Стоїть у головах він і наміряється, падло, обрізком труби. Скулився під ковдрою, чекаю – ось-ось черепа увалить. Покликати на поміч? Пошиюся в дурні. Знаю ж бо – немає його. А бачу! Навіть ряхтливе кружальце свіжо пропильного металу...

Не належав до завзятих веселунів, та повеселитись умів. Бувало, як розшаліється, витягне гребінця та й ушкварить: «Іванко, ти Іванко...». А при столі загомонять: «Третяков у своєму репертуарі! Досиділися, значить, прямо до гапликів. Кінчаймо гульню!».

Дитинний гітик, і походив, гадаю, з дитинства. Коли він, «відірваний від стріхи віхоть», блукав з мамою по загарбаних німцями селах. Багато хто з німецьких вояків грав на губну гармонійку. У мене одна така, подарована Гансом, який опісля десь під Харковом і загинув, зберігалася довго. Умостившись на садовій лавці, Ганс виймав срібнобоку гармонійку з довгастої скринечки, де лежала вона на м'якому отласному денці, й починав музичити. А решта наших пожильців – Фердинанд, Карл, Отто – підгравали.

На гребінцях.

Авжеж і Третяков конче мав пам'ятати те саме. Тепер шкодую, що ніколи з ним про це не забалакав. Спільні спогади, а з дитинства і поготів, дозволяють постерігти в людині те, що вона й сама давно кинула під лаву. Отож коли й повелося, так тому, що познайомив мене Роберт зі своєю мамою.

На ту пору з помешкання у письменницькій кооперативі «Слово», де колись-то й перекидалися в «Дубчека», перенісся він до просторішого (жінка ж бо та двійко діточок!), на Червоношкільній набережній.

Занудлива назва! Та з харківських не найгірша. Є ще майдан Червоного Міліціонера.

Дім, довжелезний на дев'ять поверхів барак, уже самим виглядом наганяв смертяної нудьги. Не скрашала краєвиду й річка, що мляво котила під вікнами сіру свою втому.

Домислюю, що й за вікнами, всередині, не дуже-то душа співала. Нема-нема та злітало в Роберта з язика, що Ліда – це не ім'я, а професія: письменникова дружина. У кількох, як і в нього, Ліди, і з жодною діло не клеїлось. Загостивши до сина, літня провінційальна вчителька, здається, незатишно чулася на Червоношкільній. Принаймні знай водив її Роберт на прохід.

Одного похмурого дня опинився з ними і я. За містом, аж у Бабаївському – поблукати стежками Сковороди – лісі. Дощик мрячив, і мамі, яка перепочивала, сидючи на колоді, Роберт полою свого плаща прикрив черевички. Щоб не змокли.

Це не була уважливість дорослого сина. Це було щось інше.

Не дратували його менторські, типово вчительські інтонації. А вони, хоч-не-хоч, лютять кожного, хто з дітей вийшов. Не хапався він мерщій затерти недоладу нею мовлене. Не прагнув справити враження й геть не цікавився, яке враження вона справляє на мене. Поводив себе так наче самі вони в осінньому лісі.

Поведінка людини, незахищеної панцером дорослості. Природний і перманентний стан поета. Без тривіальних уточнень: справжній, талано-

витий... Поети завше і справжні і талановиті. Просто писці не мають з поезією нічого спільного.

Загальові поетова дитинність здебільша помітна. Помітна, бо є контрастне тло: хтось виставляє себе за відчайдуха, хтось за циніка, хтось за бабича... Варіантів велика сила.

У Третякова тла не було: нікого не вдавав. А відтак уразливість його зростала в геометричній прогресії. Жив він, треба думати, з неперебутнім болем.

Боліло не-дай-Господи-як, коли насміливсь заподіяти собі смерть. В Ірпіні, у спілчанській садибі, куди письменство наїздило «по надхнення». Товаришок Третякова, харківський повістяр, розповідав, що заскочив до нього надвечір, що кімнатку знайшов замкненою, що дивна тиша залягла поза дверима, а як висадили їх, Роберт уже спливав кров'ю...

Валявся ніж. З ірпінської їдальні, яким не вріжеш і пальця.

Так боліло, мабуть, так боліло...

Цю історію, на відміну від «дачної», обминав мовчанкою. Ніколи ані пари з вуст. Не квапився сповіритись і щирим друзям. Таж і не було їх. Усе, як отой прозаїк, товаришки. А котрийсь неодмінно в'ється на манір джури. Чудна річ, але потай гадали, що мають напихваті Третякова. Ні під яким оглядом не навпаки. Найвідданіший джура, Леонід Осадчук, і той не був винятком. Аж так умів Роберт сховати почуття власної, то літературної, а то й людської, переваги.

А навкруг усе йшло своїм, навіки, здавалося, заведеним ладом: маразм лютішав.

У крісло головного редактора – дубове, з високим різьбленим бильцем, вбите незносною шкірою, в якому посиджували ще старі хазяї «прапорянського» особнячка – просто з неба впала така собі Наталя Черченко. Уперше в нашій періодиці вести літературний часопис узялася особа, геть непричетна до красного письменства. Однак із найдоконечнішою причетністю до КГБ: чоловік – друга персону у кагебешній гієрархії. Не знаю, чи заповідали, наслідуючи гестапівців, чекісти своїх вибранок, заки узяти шлюб, зверхникам. Зважаючи на те, що показувала над «Прапором» Наталя Черченко, притьмом.

Третяков ретельно, щоб не гавкнула котрась шавка, висиджував урядові години; западливо займався ідеологічною селекцією: «ленінські» віршики – на квітневе число, «революційні» – на листопадове; терпляче зносив пустопорожні обговорення надрукованого на сторінках «Прапора» (однаково, що аналізувати вміст кошика зі сміттям!); по шостій, коли й позатримається десь із черговим джураю або теплою компанією, – ник! – зиркає на годинника, щоб кинути, не звертаючись ні до кого: «Бувайте!». А компанія ще поплескає язиком: був, мовляв, голосок, та позички з'їли – став з поета літературний урядничок.

Помилялися товаришки. Хоч би й хотів, не став.

Заважав отой доленосний знак.

Знак м'якшення.

Третякова можна було зламати (допускаю, що, зрештою, життя його і зламало), але вивернути на руби – ні.

Почавши жити поезією, сподівався він, що зорі – хай там що! – мають відбиватися і в калюжах. Є в нього такий програмовий вірш, а звідси й перша книжка – «Зоряність». Пора, як увижалося йому, помудрішання припала на час, коли не зорі, а геть-чисто п'ятикутні зірки відбивались у баюрах та калабанях. Коли б не увижалося, а насправді помудрішав, хто-зна чи писав би далі. А так – писав.

Зрідка.

Можливо, задля компенсації непоетичності самого міста є у Харкові майдан Поезії. Є на майдані книгарня «Поезія». У книгарні в оні дні і працювала поетка. Лідочка Черенкова.

Зажурена... З якої причини, ні Третяков, ні я не питали. Ясно, не через брак покупців. Кожної доби, зоряна вона чи зіркова, вірш – товар неходовий. Ніхто з нас не припускав, що насуне доба, яка поезією попросту гордуватиме. Та що там ми! Пані Історія не йме віри очам, споглядаючи Україну.

Немає в ній Третякова – пішов у засвіти, нема мене – вдарився в мандри. А Лідочка в Україні, й смуток у неї зліший ніж удавні, коли вона зі сльозою в голосі жалілася: «Біда та й годі! Півроку... а хоча б тобі рядочок. Анічогенько!».

Я, посилаючись на Яна Парандовського, чию «Психологію творчості» човпли, заговорював сльози. А Роберт, удаючи, що не чує, сліпав очима по книжкових спинках. Та ледь за поріг – квапливо, ніби вразили до живого, докинув:

– От-т-акої, старий! Півроку... А я два, – і хрипувато прошепотів, – два-а роки нічого не годен із себе видушити.

Дивився навкосо, в землю, як завше, коли здавалось йому, що дозволив собі забагато.

З-біса нерадо відкривав серце, а до «творчої лябораторії» нікого й близько не підпускав. Основний масив його лірики – харківський. Але хто з харківців – приятелі, горілчані брати, шанувальники! – може сказати, як з'являвся той чи той вірш?

Завдяки чистій нагоді дізнався, що то за жіноча тінь крилася за сепійно ніжною поезією «Мій коханий, мій сріберний князю...», яка, по мойй голові, є однією з вершин інтимної лірики шістдесятників.

Тінь відомої столичної поетки...

Листи її Роберт зберігав і ставив високо, як і її вірші.

А кого мав на оці, написавши «він рвав на грудях вишиту сорочку і говорив мені, що він свиня»? Шкода й гадки! Усі як стій впізнавали поета Сашка Ч. Сашко знаходив спосіб гадючку кинути чи не всякій живій ду-

ші. Не зі зла, не з дурного розуму. Шалапут неабиякий! Іншому не подарували б, а Сашкові... Може тому, що перепрошував з нестямною щирістю: «Завинив! Ой, завинив!.. Хочеш – затопи мені в пику!».

Ніхто бажання не виявляв.

Оце і все.

Можливо, серед тих, хто знався з Третяковим, є обізнаніші. Та певен, що його намір поділитися замислом навіть їх мусив би заскочити.

А мене заскочив і поготів.

Десь-колись, відсидівши своє за «прапорянськими» столами, вертали по домах пішки. Він на Леваду, а я далі – на Качанівку. Хоч як ішли – низом, тихою Журавлівкою – чи горою, перетинаючи гамірні вулиці та майдани, а виходили однаково на берег річки. Поки доплентаємось, про все перебалакаємо, а тим то на останній ділянці – котрийсь з трьох мостів Червоношкільна – помовчуємо.

Так і того зморно печного слобожанського надвечір'я.

Показався Харківський, уряжений символічною скульптурою, міст: тямовитий москаль, обіймаючи за плечі придуркуватого хахла, вказував йому шлях.

На південь, геть від Москви!

Прикрив недогляд партійних товаришів.

Тільки-но прикинув, чи варто чіпати дразливе для Роберта питання (націоналізмом відгонило!), аж він озвався сам.

– А як гадаєш, може капелька крові обернутися на сльозу?

Проминули й міст, а він усе ще оповідав, що складає вірша про таке людське страждання, коли й крапелька крові знебарвлюється, сивіє і врешті-решт стає сльозою. Усе держатиметься лише на тропі. Та чи достатньо він міцний?

Це не прояв довіри до мене, а прояв спричиненої тривалою мовчанкою поетової зневіри. А мовчанка? Її спричинено всім, що нас оточує. Зачароване коло, і Третякову – з його знаком м'якшення! – не судила доля вирватись.

Ось про що думав я, дибаючи поряд з ним Червоношкільною набережною.

Вона і дотепер Червоношкільна.

А мені кортить пройтися набережною Роберта Третякова.

Такий маю гітик. □

Ольга Різниченко

Роздуми про культуру (Частина I)

Замість передмови

Десь за півроку перед смертю до мене підійшов п. Мирослав Панчук і запропонував підготувати для нього письмово свої пропозиції щодо програмових питань з культури. Можливо, якщо б до мене звернувся хтось інший, я поставилася б до цієї пропозиції формально й відхрестилася б загальними казенними фразами. Але п. Мирослав, хоч ми й не були близько знайомі (чули один одного в ході звітування, не більше) викликав у мене глибоку симпатію та видався людиною делікатною, розважливою й без надмірної претенсійності, що часто-густо відлякує мене від галицьких інтелігентів. Отже, виключно через те, щоб він не розчарувався в мені, я стала серйозно думати, як визначити поняття «культура» і розробити таку її модель, за якою можна було б привести до органічної взаємодії різні ділянки нашого суспільно-державного життя.

Я, звичайно, прочитала багато книжок, і під впливом, передусім, таких авторів, як Вяч. Липинський, Вол. Янів, Мик. Шлемкевич, Іван Мірчук, Євген Онацький, Ол. Кульчицький, Мих. Кушнір, М. Маринович у мене з'явилася переконлива думка, що у вирішенні всіх наших проблем слід виходити з морально-етичної площини, бо все інше – врожайну землю, артистичну душу, винахідливість, купу усіляких талантів – Бог нашої нації дав. І державу також. Але скористатися цим даром ми не можемо не через те, що розуму не вистачає, а тому, що «кожен сам собі на умі» та при своїх власних інтересах. Адже можна скільки завгодно говорити про єдність і «чуття єдиної родини», але коли за цими фразами стоїть, як правило, чиєсь егоїстичне прагнення вигоди, вони сприймаються як фарс.

Насправді ж, доки ми не станемо істинно християнською нацією – від Президента до двірника, наслідуючи Божі закони й прагнучи не порушувати Господні заповіді, – ні порядку, ні миру в нашій країні не буде. Наша християнська віра (у кого вона є) частіше носить суто обрядовий характер. Маючи від природи артистичну душу й багату уяву, які живляться земним, матеріальним світом, ми не сприймаємо ідеальний духовний вимір як вищу реальність, не наділивши його прикметами земного буття. Наше християнське світовідчуття антропоморфне й тому безладне, а від цього безладним є державний світ, який ми намагаємося створити. Тому

модель культури, яку слід було запропонувати для налагодження й збалансування національно-суспільного й державного розвитку, мала б спиратися на стрижень християнських духовних цінностей. Саме про це й ідеться в моїх роздумах, які хоч фрагментарні й компілятивні, однак, здається, корисні в тому, що можуть послужити поштовхом для створення кимось розумнішим справжньої науково обгрунтованої етнокультурної стратегії розвитку нашої нації в ХХІ ст.

Присвячую ці записки світлій пам'яті Мирославові Панчуку.

НЕОБХІДНІСТЬ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ДЕТЕРМІНАНТИ В КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ (Спроба обгрунтування)

1. Критика «новочасної» моделі культури

Культура, поки не зміниться лінійний підхід до неї, як до ряду ділянок, що відповідають певним типам творчої продукції, й надалі буде сама в собі розпадатися в боротьбі різних ідей, поглядів та інтересів.

Відомо, що процес поділу на окремі ділянки: політику, господарство, науку, мистецтво тощо, – активізувався за часів Ренесансу. З ХVІІ ст. формується концепція буття як механіки, згідно з якою буттям володіють не цілі, а причини, і вони мають виключно механічний характер. У такий спосіб прискорюються диференційні й аналітичні процеси в науці. Творча енергія спрямовується на пошук відмінностей між релігією, метафізикою, наукою, між політикою та мораллю, мистецтвом та практичною діяльністю. Від Канта утвердились окремі підходи до осмислення людини й світу – теоретичний, практичний, естетичний, підкреслювалася важливість причинно-наслідкового зв'язку лише для світу феноменів, тоді як метафізична вартість причинності заперечувалась. Так було відкрито шлях до вивіщення науки над метафізикою та релігією, росту матеріалістичних і позитивістських теорій, які внесли в європейську самосвідомість фактор деградації. Історія, особливо ХІХ-ХХ ст., виразно продемонструвала хибність і неспроможність «новочасної» моделі культури щодо її участі в упорядкуванні суспільно-громадського й державного життя.

Для ілюстрації цього твердження наведемо ряд прикладів з історії ХІХ-ХХ ст., що розкривають сутність та механізм дії «новочасної» культури.

У ХІХ ст. переважали господарчі чинники, що детермінували зовнішню й внутрішню політику, узалежили культурну й освітню діяльність. Відбулася комерціалізація культури, особливо помітна в ділянках, що потребують значних фінансових затрат. Серед доктрин, пов'язаних з пануванням господарства, в ХІХ ст. найбільш поширеною була теорія Сміта, згідно з якою сенс буття полягає в умінні створити й виміняти, та теорія Маркса про обумовленість людської діяльності засобами й способами виробниц-

тва. Із методологією економічного мислення перегукується й утилітаризм в етиці, що тлумачить користь як економічну вартість, а критерієм вартості людини виступає її економічна вправність.

Змагаючись з диктатом господарчих чинників, люди, особливо з часів позитивізму, воліють керуватися наукою. І до тепер вона прагне заступити місце релігії, насаджуючи світську, соціологічну за характером етику. Були навіть пропозиції замінити мораль та виховання раціональною еugenікою.

Безперечно, руйнівного впливу розвитку культури завдала теорія Дарвіна, яка проголосила закон боротьби засадничим для буття. Біологізмом Дарвіна та діалектикою Гегеля надихалися як філософія капіталізму, так і філософія соціалізму, бо ідея вільної конкуренції, як і ідеї боротьби класів, проголошувались стрижневими для історичного розвитку. Виразною апологією ідеї боротьби стала філософія Ніцше, спроектована в індивідуалістичному й колективістичному напрямках. Сила, попри всякі моральні принципи, пропонується чи не єдиним мотивом у змаганні за владу.

Але зворотнім боком цієї сили для «новочасної» людини й досі залишається страх, насамперед, по відношенню до природи. Адже, зрікаючись ідеї Бога, люди втратили віру в Провидіння, що керує життям. Природа перестала бути силою, керованою Богом, і перетворилася на стихію. Якщо середньовічна людина боялася тільки Бога, який міг за провини покарати силами природи, то «новочасна» людина опинилася з нею віч-на-віч, як з чужою, індеферентною, а може, й ворожою силою. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. визріла ще одна іпостась страху – страх людини перед собою. Романтизм відкрив лаштунки підсвідомого й дав можливість зазирнути в безодню підсвідомості, а натуралізм, аналізуючи її, розкрив значимість інстинктів та імпульсів. Із доктриною Дарвіна різницю між людиною та твариною було подолано. Людина втратила владу над собою, і її життя набуло демонічного характеру.

Поряд зі страхом перед природою й собою в людині новочасної доби зароджується страх перед буттям – страх метафізичного характеру. Він пов'язаний із почуттям самотності та неспокою через своє відчуження й невпевненості у всесвіті. Цей страх особливо посилюється вже в XIX ст. у філософії Шопенгауера й пронизує всю модерну філософію та культуру XX ст. в цілому. Від нього актуалізуються також проблеми часу, проминання, смерті, прагнення звести їх у площину цілковитої профанації. Страх тамується почуттям власної сили, підкріпленою наукою, технікою, достатком. Вони додають впевненості в своїй майже божественній могутності. Саме в такий спосіб «новочасна» людина реалізує власну амбівалентну природу. Розум, а не мудрість, стає інструментом для здобуття могутності. Почуття, втрачаючи сенс і будь-який контакт з метафізичними проблемами, виступають чинниками боротьби або задоволення від перемоги. Страх і прагнення сили обумовлюють стосунки між соціальними верствами, владою та суспільством.

Навіть демократія, в кращому випадку, здатна лише на збалансування шансів боротьби осіб. Право індивідуальності адаптується як прояв сили. Прагматизм і філософія Сореля ведуть до тих же переконань.

Ключовою є ідея боротьби й для тоталітарної ідеології. Побудовані на ній доктрини стають визначальними для всіх ділянок культури. Диктатура пролетаріату чи диктатура партії та вождя існує лише завдяки постійній боротьбі із зовнішніми й внутрішніми ворогами. Взагалі, все, що люди творять і виробляють, повинно мати політичну вартість. Ніяка річ не може мати самостійної цінності.

Якщо культура розглядається лінійно, в сукупності різномірних ділянок, незалежних і суверенних, позбавлених надрядного зв'язку, це призводить до боротьби всіх проти всіх та породжує культ панування одного над іншими. Проте диктатура є водночас перетворенням усіх ділянок на якийсь один взірець, бо в такий спосіб перекреслюються окремішність та своєрідність кожної з ділянок, і вони трансформуються у функції.

Інтегральні тенденції особливо виразно виявились в антитезі до дискретних наприкінці XIX–XX ст., і виходили з ідеї підставової однородності всіх форм і цінностей культури. Такі редукуючі засоби реалізувались у зведенні вищих, структурованих, форм культурного життя до нижчих. Тому на початку XX ст. відмічається сплеск інтересу до первісного стану людства, примітивних культур, дитячої психології.

Серед інших прикладів уодноріднювальних тенденцій, які прямо чи опосередковано вплинули на культуру, назовемо такі: еволюціонізм (культура зводиться до чинника боротьби за існування), соціологізм (предмет культурних цінностей обмежується суспільним змістом), психоаналіза Фрейда (інтерпретація культури в напрямку сублімації агресії та сексуального інстинкту).

З наведених прикладів випливає, що обидва «новочасні» напрямки в розвиткові культури – партикулярний та уодноріднювальний – перебувають між собою у внутрішньому зв'язку. Обидва призводять до підпорядкування й уподібнення всіх інших ділянок тій, що перемагає на певному етапі історії. Усі вони є хибними, оскільки водять культуру по зачаровано-блудному колу, вихід з якого, напевно, слід шукати в поверненні до ієрархізованих та оцінюючих традиційно християнських форм і методів мислення, бо там культура розкривається як ціле, різномірне й однорідне водночас.

Отже, тільки тоді, коли всі ділянки культури, окремо й у цілому, будуть підпорядковані надрядним духовним цінностям, можна сподіватися на здійснення повнокровного національно-культурного розвитку українського суспільства.

Національна культура України, яка два століття перебуває на межі виживання, особливо тяжких випробувань зазнала в останні 70 років, коли в національну психіку впорскувалась отрута «наукової» атеїстично-ко-

муністичної ідеології. Саме на ній, шляхом репресій проти християнської віри, утверджувався злочинний большевицький режим.

Волею Провидіння перед сучасною Україною відкрилася перспектива позбутися фальшивої віри. Спираючись на більш ніж тисячолітній досвід, у неї з'явилася можливість розпочати творення суверенного державного життя на власний розсуд. Але сучасне становище України нагадує швидше ситуацію, коли із запропонованих в'язню свободи чи неволі той обирає другу. Й не через те, що не прагне звільнитися, а через втрату пам'яті про справжню свободу. Нове ж ув'язнення (відмінне від попереднього лише формою), на яке сьогодні прирікають Україну, замість однієї тоталітарної ідеології, обплутує свідомість людини безліччю інших дрібних переконань. І за кожним з них стоїть чийсь інтерес, конкуруючий, як правило, з іншим. Кожна зі сторін у цій боротьбі, спроектований на суспільну свідомість, поводить себе залежно від власних уявлень про мораль, часто дуже далеких від загальних норм християнської етики. Тому перспектива відкритого ринкового суспільства, до якого прагне пристати Україна, буде для неї не менш печальною, ніж тоталітарний досвід.

Кордон між відкритою ринковою та замкненою тоталітарною системами проходить не альтернативною лінією «свобода-несвобода», а межею економічного й політичного диктату, що призводить до еклектично-аморфного стану суспільної свідомості першого типу й ортодоксально-ідеологічного – другого, підштовхуючи до анархії в першому типі та до закріпачення – в другому.

Обидва типи систем, симбіозу яких спостерігаємо сьогодні у власній країні, породжені за принципами «новочасної» моделі культури. Відчуття кінця історії, характерне для постмодернізму кінця ХХ ст., є, безперечно, віддзеркаленням і наслідком вичерпності цього типу культури, а не культури взагалі.

Культура нового тисячоліття, яка визріває в темряві, хаосі, стихії нашого часу, в Україні, як і в інших світах, матиме зовсім відмінні від сучасних засади. Вона буде формуватися поза межею категорій боротьби, страху та прагнення влади. Її визначатиме відроджена християнська релігійність, ідея спільноти між людьми та між людиною й буттям. Гармонія, а не боротьба, стане сенсом буття та формуючою силою культури. Любов визнаватиметься головним творчим чинником культури, а людина, у своїй здатності до гармонійного співжиття в спільноті, стане мірою культури.

Далі буде

«А поет – це ж людина...» (Бесіда з В'ячеславом Медведем)

Розкажіть, будь ласка, про себе, про те, як почали писати.

В'ячеслав Медвіль: Декому здається, що моє життя дуже цікаве. Почав творити в 6 класі. Уперше це сталося з примусу: вчителька вимагала, щоб діти писали для стіннівки. Зачиняла нас із товаришем у класі: він так нічого й не виролив, а я вперше в житті написав віршик – дві строфи, рима і все. Не знаю, звідки воно й узялося, раніше ж не писав. Звичайно ж, цей вірш був присвячений «вождю всіх народів». Його надрукували від руки – у стіннівці.

Відтоді я вважався шкільним поетом. Почалися поїздки... Як в'язня (куди там теперішнім в'язням-дисидентам) виштовхнуть на сцену, руки за спину, і піонервожата-ведуча оголошувала так: «А зараз учень 6 (7,8) класу розкаже свій власний вірш, який він сам і написав». Кілька віршів було.

Отак у мене й почалося те пекельне життя. А поет – це ж людина, як ви розумієте, я й тепер це кажу, жартома.

Від того часу змінилися стосунки, на мене дивились як на дитину, позначену вищою силою, тим самим позбавляючи радощів спілкування, яке мають нормальні діти.

Тобто передусім сприймали як поета?

В. М.: Я не знаю, чи писав про це Фройд, але закладалась якась роздвоєність – інші, на вищому рівні, як то кажуть, стосунки з космосом, сприйняття побуту і поряд з цим живеш як нормальна дитина, чи вже підліток, юнак.

Не знаю, що на мене вплинуло, можливо світ мого села, який був не таким традиційним, як звичайно. Село це має давній історичний родовід. Ще в 30-х рр. там існувало кілька релігійних общин, була єврейська громада, синагога, православна церква, яка ще й до сьогодні залишилася, і ще діяв костел, який уже зруйновано. Тобто була якась синтеза різних релігій, навіть мовлення, культур, поведінки. Спостерігав за бабами, жінками, що йшли до церкви. Я жив навпроти храму і досить часто вони заходили до нас. Згодом використовував їхнє мовлення, що було новизною для літератури того періоду, початку 80 – кінця 80-х рр. Тоді, у часи цензури, мене намагалися критикувати за ці «діалектичні записи», але я вперто все те впроваджував – звичайні собі говіркові елементи мовлення й відповідно, якщо є, скорочені форми.

Ще був період, коли мені дуже хотілося різьбити, тягнуло взяти до рук грудочки сухої глини.

Перебування у вищому навчальному закладі – інституті культури, – майже чотири роки, творчості не сприяло. На той час мене більше цікавили заборонені види спорту, як-от карате. Я крав по бібліотеках

всілякі вирізки, займався тим у коридорі гуртожитку, полотняні штани купив і т. ін., стрибав, падав...

Після інституту рік працював на Закарпатті, в Ужгороді – у дитячій бібліотеці.

В Ужгороді в мені щось змінилося, щось перевернулося, так звана поезія перетворилася на дворянкові записи в японських традиціях. Там же я написав кілька новель, медитативних. Через років двадцять помітив, що саме в такій формі зреалізовується покоління. Тоді це приходило інтуїтивно, я навіть не замислювався над тим, чи можна його друкувати.

До того ж, я кілька разів відвідував літературну студію при Спілці письменників в Ужгороді. Там якийсь професор прочитав мої вірші й оцінив як щось сороміцьке.

Там я, здається, написав одну якусь новелю ностальгійного характеру: про село, Житомирщину. Зробив чорновий варіант, і коли опинився в Києві, то вже мав таких новель десь п'ять-шість.

Від 1977 чи 1978 року став постійним автором журналу «Ранок». Це був орган ЦК комсомолу. Інші журнали вперто не друкували.

Батько постмодернізму, М. Рябчук, десь при нагоді згадував, що коли він прочитав першу діалогічну новелю, то був вражений, не повірив, що українські письменники можуть так писати. Новеля суцільного діалогу – це вже був вплив зарубіжної культури, частково гемінгуєвський стиль.

Літературними вчителями вважаю передусім Г. Тютюнника, частково В. Шевчука, Є. Гуцала, В. Дрозда.

Стосовно моїх творів були докори, що вони, мовляв, безсюжетні, без початку і кінця.

Моя перша книга вийшла в 1981 році. У другій книжці, у 1984 році, вставив декілька сторінок про 33 рік, то їх чемно, без сварок, зняли і навіть нічого не сказали.

На одному з семінарів в Ірпені П. Загребельний запитав: «А де той бібліотекар, який пише без початку і кінця?». Хтось вигукнув: «А то ж Медвідь!». «Проблема без початку і кінця і нерозумілості». Це дуже цікаво. Треба писати просто, приступно і зрозуміло.

Головний мій літературний учитель – мама, коли вийшла перша книжка, вона сказала: «Який ти письменник». Мама багато що мені розповідала, навіть залишила якісь щоденники, навчала, мовляв, «треба описувати природу, треба написати, як сонечко світить, ще щось таке»: побоювалася, щоб хтось не помстився, бо змалювання конкретних людських типів у літературному творі могло призвести до кримінальної відповідальності.

Що змінилось у письменстві за роки незалежності?

В. М.: Тепер, в умовах демократичного суспільства, письменство набуває нових якостей, втрачає свою тоталітарну сутність. Багато було такого, що творилося заради літератури справжньої, знищити все було неможливо. Знаємо з тих часів прекрасних письменників, які, незважаючи на цензуру,

залишили істинно літературні твори, багато хорошого. Тепер література набуває корпоративного значення чи характеру. Після виходу моєї другої книжки 1984 року з'явилося 2-3 рецензії: одна з них була взагалі стриманою і позитивною, як то кажуть, друга містила і те, і те, але від письменника вимагали більш соціальних типів, він мусив завжди натякати, що є виходцем із села. Тепер письменник повинен або журналістикою займатися, або йти на роботу. Знайти себе за призначенням – подарована свобода, за яку треба заплатити так, як в історії світової цивілізації ніхто ще не платив...

Корпоративна сутність літератури виявляється швидше не у виробничих об'єднаннях, а в плянових не дуже об'єднаннях: за естетикою, за інтересами, за переконаннями і можливо за орієнтацією.

Так склалося, що письменник мусить полемізувати на всіх рівнях: на політичному, давати характеристику здоров'ю депутатів... Це не означає, що до нього ставляться як до виняткової особистості, яка має роллю. Нині письменника сприймають як задавлену функцію, якусь силу, котра мусить нібито відповідати за все, знати відповіді на всі питання, мовби це є його завданням, і переважно то скидається на знуцання...

Чим для Вас є постмодернізм і чи є Ви постмодерністом?

В. М.: Я вважаю, що ми є швидше представниками постсоцреалізму. Ніякого постмодернізму я не бачу, тому що через це, як через епоху, мусить перейти ціла література... У кількох довідниках щодо своєї творчості я знаходив 3-4 означення: одні пишуть, що це народницьке традиційне письмо, інші твердять, що це модерна, надреальна проза – постмодернізм, або ж називають мене ідеологом українського традиціоналізму...

Я синтезував різні стилі й течії, моє письмо може читатися як постмодерне, але водночас і як абсолютно традиційне, чи навіть примітив, іще мене відносили до мітологічної школи. Я зупиняюсь на такому жартівливому визначенні – постсоцреаліст.

Українська література не пройшла через нормальну реалістичну школу, у ХІХ ст. цей напрям розвивався осібно, на початку ХХ-го – усе змішалось...

За що не взятися, ніщо не з'ясовано остаточно...

Дякую. Бажаю творчих успіхів.

Бесіду вела Тетяна Кузнецова □

Лондонське Радіо БіБіСі про Степана Бандеру

Передача в Україну 1 січня 2002

БіБіСі: В українському календарі перше січня позначає кілька вагомих дат. У Львові 1880 року вийшло перше число часопису «Діло», який видавався до Другої світової війни. У 1919 році український уряд у Києві видав закон про Автокефалію Української Православної Церкви. У 1909 році першого січня народився лідер Організації Українських Націоналістів Степан Бандера. За радянських часів особа Провідника ОУН перебувала під цілковитою заборотою і лише повідомлення у зарубіжній пресі про те, що вбивство Бандери було організованим у Москві, викликало кволу реакцію радянської преси.

Наш колега, Олександр Гриб, провів інтерв'ю з керівником Музею української визвольної боротьби в Лондоні, який вперше надав можливість донести архівні записи голосу Бандери до українського загалу.

О. Гриб: Музей української визвольної боротьби ім. Степана Бандери відкрився у Великій Британії в 1962 році після того, як суд над вбивцею Провідника ОУН завершився у Німеччині, а родина Бандери виїхала на проживання з Мюнхену до Канади. Розповідає керівник Музею, Василь Олеськів.

В. Олеськів: У Мюнхені не було відповідного приміщення для збереження особистих і родинних речей Провідника ОУН Степана Бандери, а також була там тоді дуже напружена атмосфера. Німеччина була за близько до границь Советського Союзу і завжди був там великий тиск на українців, особливо в Мюнхені, де довший час містився провід української еміграції, отже була небезпека, що ці речі могли б там пропасти. Тому вирішено створити Музей для збереження цих речей і багато інших, пов'язаних з життям і працею Степана Бандери, але десь за водою, наприклад в Англії.

О. Г.: До Музею української визвольної боротьби входять чотири експозиції, серед яких найважливіша це приватна колекція самого Степана Бандери. Є тут його бібліотека, робочий кабінет, ікони, фотографії, також одяг, в якому лідер українських націоналістів був у день своєї смерті.

В. О.: Дуже важливими є тут особисті речі Провідника Степана Бандери – убрання і сорочка із знаками крові, в яких був він зодягнутий, коли московський агент Сташинський виконав атентат 15 жовтня 1959 року. Є посмертна маска, особисті і родинні фотографії, деякі меблі з його квартири і бюра та багато інших речей і документів.

О. Г.: Можливо, одним із найдорогоцінніших архівних матеріалів Музею є голос самого Степана Бандери, який, на думку Василя Олеськіва, більше ніде не зберігся.

В. О.: Це, правдоподібно, є унікальний експонат, бо нам не відомо, щоб ще десь був записаний його голос українською мовою. Був ще його виступ свого часу в німецькому радіо по-німецьки, але я не знаю, чи цей запис зберігся, можливо, що в німецьких архівах можна б його віднайти. Але з українських виступів Степана Бандери, як ми орієнтуємось, є це одинокий запис, що ми його вам передаємо.

Голос Степана Бандери: Бойовий шлях Організації Українських Націоналістів ще далеко не закінчений. Визвольні змагання націоналістичного руху далі продовжуються за пляном розгортання української національної революції так, як він скристалізувався в дотогочасному розвитку. Переживаємо тепер затяжний етап у визвольній боротьбі і невідомо, коли прийде дальша її [невиразне] бо це узалежнюється теж від розвитку світового політичного положення.

О. Г.: Ось прозвучав голос Степана Бандери в 1954 році, коли він виголосив промову для відзначення 25 річниці заснування ОУН у британському Манчестері. За словами голови лондонського Музею української визвольної боротьби Василя Олеськіва, лише тепер стало можливим довести голос Провідника ОУН до українців, кому перш за все призначалися ті слова.

В. О.: Досі в Україні голосу Бандери не чули, а це тому, що самий оригінал запису є невиразний. Виступ Степана Бандери відбувся у 1954 році на відзначенні 25-ліття постанови Організації Українських Націоналістів, а тоді ще техніка запису не була така висока як сьогодні. Хтось з присутніх приватно тоді зарекордував виступ, але якість запису була дуже бідна, і щойно тепер, при допомозі різних удосконалених методів, могли його прочистити настільки, що ми сьогодні можемо використати його для прилюдних виступів.

Голос С. Б.: Тому-то тепер ще не пора робити остаточних підсумків з діяльності і розвитку Організації Українських Націоналістів, її досягнень і невдач, перемог і поразок. Теж не пора їй обходити такі ювілеї, як це робиться з тими, що вже закінчили свою діяльність, або завершили найважливіший її період.

О. Г.: Отже, вперше слухачі в Україні отримали змогу почути оригінальний запис промови Степана Бандери, який закликав до боротьби за незалежну Україну вже перебуваючи на еміграції. Українці у Великій Британії стали першими відвідувачами Музею в Лондоні, коли до постанови незалежної України потрапляло обмаль людей з Радянської України. Василь Олеськів був головою Музею від початку його заснування.

В. О.: Після відновлення української держави десять років тому то багато людей з України відвідали і далі відвідують Музей, в тому деякі визначні особистості. Відвідали наш Музей і перший посол України в Лон-

доні, проф. Сергій Комісаренко, а також другий посол, проф. Володимир Василенко, зі своїми співробітниками.

О. І.: На запитання, чи керівництво Музею плянує виїзні виставки з експозиціями Музею до України, пан Олеськів заважив, що головним завданням Музею в Лондоні є збереження унікальних експонатів, які, на його думку, не були б забезпечені, якщо б вони потрапили до України. Проте, керівник Музею сподівається, що така можливість колись настане.

В. О.: В принципі ми не є зовсім проти. Ми чекаємо на відповідний час, коли можна буде це передати до України. Головною метою нашого Музею, підкреслюю – головною, є збереження тих експонатів, або бодай більшість з них. А при тому ці експонати виконують тут також корисну службу, бо усвідомлюють наше і чуже суспільства про українські проблеми, особливо про період боротьби українського народу під час і після Другої світової війни.

Голос С. Б.: Коли між двома найбільшими мілітарними потугами, між гітлерівською Німеччиною і Советським Союзом розгорілася війна на українській землі за володіння нею, ОУН дала вислів непохитної волі українського народу проголошенням відновлення незалежної української держави та започаткуванням розбудови самостійного державного життя всупереч плянам нового окупанта.

О. І.: Занепокоєння голови Музею української визвольної боротьби ім. Степана Бандери Василя Олеськіва станом музейної справи в Україні можна зрозуміти, адже випадки викрадення цінностей чи нищення українських музеїв, на жаль, не є таким рідкісним явищем в Україні. Неодноразово горіли музеї Тараса Шевченка, Івана Франка, самого Степана Бандери. Завдяки зусиллям українців у Великій Британії голос одного із найвідоміших українських політиків двадцятого століття Степана Бандери може, нарешті, пролунали для тих, до кого він звертався майже п'ятдесят років тому.

Голос С. Б.: Серед страшної хуртовини Другої світової війни Україна показала своєю поставою і боротьбою, що в жодній ситуації не погодиться бути пасивним об'єктом і будь-чиєю колонією, тільки все буде боротися за свою самостійність.

* * *

Від УІС: Повний текст святкового слова Провідника Степана Бандери на відзначенні 25-ліття ОУН 1954 року в Манчестері, який триває 15 хвилин, є поміщений у січневому номері журналу «Визвольний Шлях» за 2002 рік. □

Підвели під монастир

Дещо з театральнo-літературних вражень:
«Козацький монастир» Івана Перепеляка
на сцені Театру юного глядача

Один автор написав таку історію: запорозькі козаки після зруйнування Катериною II Січі подалися на Сіверський Дінець з нехитрою метою: «Збудуємо козацький монастир, аби сховатися у рясх од Сибіру»; ще й із надзавданням: «А прийде час – ударим на Москву». Відчуваєте патос, шановні читачі-глядачі: перелякані козарлюги ховаються в рясх (як страуси – голови в пісок – в умовах Російської імперії) та ще й мріють, нещасні вигнанці, побити москалів?! Оскільки нічого такого історія після Богдана нам не залишила, лишається лише подивуватися сміливості «постмодерністських фантазій» пера.

Далі – більше. Сердеги збудували монастир, сподіваючись на милостиню «щедрого Бога» та на його ж таки «грамоту [...] відкупну». Мабуть, Бог дав їм усе, бо аж так посміливішали, що в ролі таких собі новітніх місіонерів од Січі заготовляють побільше вина й відкривають у новозбудованому монастирі... харем. Ось вам і християни! Оскільки без провізії не прожити, вони доходять до цілком логічного висновку: «Із торбою ж не будем жебрувати!» – і відкидають усілякі непотрібні умовності:

Розмову обминали про розбій,
З нальоту брали все, що можна брати [...]

А може автор сплутав козаків-ченців із розбійниками з великої дороги? Ні новозбудованого монастиря, ні козаків-розбійників не помічають туленькі служилі люди з Москви: «Московські клопотались воеводи: – Хто по ночах розбоєм верховодить? Не роздивитись – темрява густа [...]». І це про російських «стукачів», які завжди були чи не найкращими в світі! Та що до того нашому авторові: у цій «темряві густій» відбуваються речі, яких не помітили ні давні, ні сьогочасні історики та письменники:

Святим було це місце... та не Січ,
Де жінку заборонено кохати...
І поспішали козаки щоніч,
Як втрачене хотіли наздогнати [...]

Така, вибачте на слові, сексуальна активність козацько-чернечої маси приваблює фаворитку-родичку самої Катерини II Анну, яка негайно, як то кажуть, «з ходу», закохується в козака-ченця Романа. Оскільки моє перо блякне в описанні божевілья чернецько-фаворитського кохання, надамо слово оригіналові:

Хай тішиться-регоче сатана,
Дівчата хай злословлять у харемі,

Що я твої цілую хризантеми,
Тепер моя любов, мов – очмана [...]

Як вам подобається жінка, котра в чоловіка цілує якісь там «хризантеми»?

А тим часом монастир продовжує жити оригінальним, від якого б увесь православний світ здригнувся, життям:

А в монастирі – не первина,
Козаки хмеліють од вина.

.....
Зайшов отаман: – Таку мати!
Чи вам жінок на світі мало?

На цьому людей із слабкими нервами, які до того ж мають якісь моральні забобони, прошу відкласти рецензію, бо далі «сексомобіль» автора заїздить у темну ніч лжеавантюрного роману:

Примітили? – у рясі маскувався!

.....

А знаєте, хто був?

Не вірите? –

Потьомкін [...]

Не віримо. Не віримо, хоч убий, що перший фаворит імператриці, «маскуючись» у чернечу рясу, пробереться в монастир-харем (таку собі «печеру Алі-баби»), щоб знайти Анну, хай вона і «в родичах з царицею була».

Наш автор у літературі вже понад чверть віку. В одному з останніх інтерв'ю його називають професором, хоча наукових розвідок він не має й дисертацій не захищав. Крім того, він серед своїх учителів називає Виргана і Мисика. Цікаво було б подивитися, як автор «Козацького монастиря» професорствує і чого він навчився у своїх видатних учителів, коли ні мислити історично, ні писати зграбно не вміє. Судіть самі: «Не хочу більше в світі цим *нудити*» (не інакше Анна – нудистка); «Отож про Анну – на жінок зарік!» (такий модерно-промосковський жаргон в отамана); «І розгорнув супліку капітан» (імператриця, мабуть, померла б, побачивши в руках свого капітана якусь химерну, «нецарську» супліку); «Нікому, знай, тоді не *здобрувати!*» (невже це по-українськи); отаман «як прикорінь, забив важуче слово» (куди забив?). І т. д. і т. п.

Гаразд, не будемо прискіпливими педантами. Автор справді дуже сміливо «інтерпретував» історію, зобразивши козаків волоцюгами, пияками, розбійниками й любовстрасниками. Як проникливо зазначив автор словами свого героя-шляхтича:

Пробачте, не сприйміть за іудея [...]

Якась незрозуміла, «інфернальна», нелюбов автора до шляхтичів та іудеїв, але – пробачаємо. Проте дійство на сцені Харківського ТЮГу, зре-

жисоване досвідченим Ю. Старченком, вибачити не можемо, бо так казав сам Воланд у «Майстрі та Маргариті». Дай Боже, щоб ті юнаки та дівчата, що заповнили залю на цьому авантюрно-хімерному спектаклі, гаразд не зрозуміли його суті. Адже грати акторам нічого: немає ні драматизму, ні героїзму, ні справжніх почуттів, ні концептуальних думок. Актори – козаки-ченці – на сцені то горлають, вимахуючи шаблюками, то перекидаються по-молодецьки, то виголошують гасла, то намагаються співати незугарні тексти «історичної поеми»... А довкола – любовні пристрасі в «монастирському харемі» розігруються настільки мляво й неоковирно, часом брутально, що стає просто тоскно: «І оце ми дивимося сучасний український театр?». Знову ж таки констатуєш: від провінційного літературного твору маємо й провінційну постановку... От тільки чи розуміють це дійові особи та виконавці, а разом і глядачі (часом поважні) цього печального антихудожнього дійства? Адже в кулуарах вистави деякі обізнані люди казали, що авторів (і театрові) збираються присудити обласну премію. Гай-гай, і це при тому, що в Харкові є автори пристойного всьукраїнського рівня. Невже перемагають «апаратні ігри»?

Насамкінець скажемо: історія завше поміщається, якщо з нею поводитись як заманеться. Це не мішок із «страшнотками» та скабрезними напіванекдотами. Тож і наші давні монастирі треба будувати не на піску власних «божевільних фантазмів», а на камені історичної правди.

Валерій Дяченко
критик, літературознавець,
член Національної спілки письменників України
та Асоціації українських письменників

Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара До 50-ліття його наукової діяльності

«На службі Клію». Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. Головні редактори: Михайло Браїчевський, доктор історичних наук, Олександр Домбровський, доктор філософії (історія), Ігор Гирич, кандидат історичних наук. Українське Історичне Товариство, Київ- Нью-Йорк-Торонто-Париж- Львів, 2000, 818 с.

Історія як наука – річ складна. Вона має свої внутрішні закони, порушення яких коли й не спотворює змісту, то надає йому небажаних відтінків або утруднює його сприймання.

У книзі, що недавно появилася, це правильно враховано і таким чином вона пройнята оригінальним трактуванням наукових напрямів української історичної думки та її провідних наукових шкіл.

Книга складається з трьох частин. У першій вміщено статті й бібліографічні матеріали, у яких описується науково-організаційна діяльність Любомира Винара, як також оцінюється його внесок як науковця у вивченні найрізноманітніших проблем української історії. Друга частина, присвячена студіям вчених з України, Польщі, Словаччини, Франції, Угорщини, Німеччини, США та Канади, що відносяться до тих ділянок науки, в яких протягом півстоліття плідно працював ювілянт, а це історіографії, історії княжої доби, Козацько-Гетьманської держави, новітньої історії, грушевськознавства, етнічних студій та бібліографії.

У третій частині вміщено архівну документацію – джерельні матеріали про діяльність Л. Винара, його листування з визначними істориками, культурними й громадськими діячами другої половини ХХ ст.

Книга починається широкою статтю Аркадія Жуковського «Любомир Винар. Життя, діяльність і творчість (з нагоди 50-ліття наукової діяльності)». У цій ґрунтовній статті автор зображує життя, діяльність, творчий досвід вченого та подає систематизований матеріал про його духову спадщину.

Під час своїх університетських студій ювілянт здобув солідну підготовку до науково-дослідної праці. Слід відзначити також вплив на нього таких визначних науковців, як Олександр Оглоблин, Наталія Полонська-Василенко, Володимир Кубійович, Ярослав Пастернак, С. Гаррісон Томсон та інші вчені широкого міжнародного виміру. Велике значення для його дальшого розвитку було опанування наукової методи досліджу, джерелознавства, бібліології та інших дисциплін.

Багато уваги вчений присвятив історіографічним дослідям. Підсумком цього була поява численних праць про М. Грушевського, О. Оглоблина, В. Антоновича, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича та інших.

Як засновник Українського історичного товариства, журналу «Український історик», Українського генеалогічного й геральдичного товариств та інших установ, він активно працював в організації українського наукового життя в діаспорі, а від 1991 року – в Україні.

Без перебільшення можна ствердити, що головним зацікавленням Л. Винара, як дослідника, протягом десятиріч був Михайло Грушевський, як історик, історіограф та як творець історії України. До речі, він заснував нову історичну дисципліну – грушевськознавство, якому присвятив, згідно з бібліографічним покажчиком на 1997 рік, 254 публікації. Останньо ювілянт зацікавився епістолярною діяльністю М. Грушевського й у зв'язку з цим заснував нове серійне видання. В 1997 році вийшов перший том цієї серії «Листування Михайла Грушевського».

Другим визначним науковцем в галузі історії, що привернув увагу та особливе зацікавлення Л. Винара, був Олександр Оглоблин, колишній

його професор, згодом співробітник у розбудові Українського історичного товариства та журналу «Український історик». Стосунки їх уже здавна були дуже близькі. У листах професор звертався до Любомира «Любку милий. Любий і Дорогий мій Друже». «Кріпко-кріпко цілую Тебе» тощо.

Очарований глибоким знанням визначного професора, він написав багато наукових праць, зокрема монографію «Олександр Петрович Оглоблін, 1889-1992» та зредагував і перевидав його праці в книзі «Студії з історії України. Статті і джерельні матеріали» (1995), а в 1997 році спорудив на цвинтарі в С. Бавнд-Бруку на могилі Олександра Оглобліна пам'ятник з чорного граніту в пам'ять свого дорогого професора та першого президента Українського історичного товариства.

У 1980 році завдяки редакційній праці Л. Винара з'явився перший «Історичний атлас України», який підготували Іван Тесля і Євген Тютюко, а видало Українське історичне товариство.

Вважаючи бібліографію винятково важливою допоміжною історичною дисципліною, вчений присвячував їй особливу увагу. Він багато років викладав в американських університетах курси описової і аналітичної бібліографії, історії бібліотек та друкарства, а також спеціальний предмет – літературу суспільних наук.

Не поминув Л. Винар і літератури, якою захоплювався на ранньому етапі своєї наукової діяльності. У той час він написав монографію, що вийшла окремою книжкою – «Остап Грицай. Життя і творчість», яка досі є єдиною науковою працею, присвяченою цьому відомому критикові й літературознавцеві.

Займався вчений і етнічними дослідженнями, які в основному були спрямовані на вивчення історичного розвитку української спільноти в Америці. Досліджував він також методологію і теорію вивчення етнічних дослідів. У Кентському державному університеті Л. Винар організував науковий центр етнічних дослідів, а в 1980 році став засновником і редактором наукового журналу етнічних студій «Етнічний форум».

Активно працював Л. Винар також у галузі археографії та видання архівних матеріалів. Широко займався і редакційною працею і тут зробив дуже багато для розвитку українознавчих студій та інших дисциплін.

У своїй науковій, зокрема редакційній діяльності, вчений зробив чимало, а це тому, що до всього підходив оптимістично. «Він довів, – слушно пише Аркадій Жуковський, – що навіть за найскладніших обставин можна редагувати журнали й інші видання, якщо є потрібна самопосвята й точно накреслений план задуманого видання, а головне – ідеалізм у праці й віра в розпочату справу. А Винар ці прикмети має, і тому його редакційна праця була завжди успішна».

Перша частина, крім обговореної статті А. Жуковського, охоплює також 17 статей, присвячених характеристиці Л. Винара як науковця, організатора, співпрацівника, історика України та етнографа. У цій частині по-

міщено також спогади його колег і співпрацівників з Кентського університету, які кидають чимало світла на характеристику Л. Винара як людину й науковця. У своїй більшості вони написані щиро, підкреслюючи його науковість як дослідника, організатора, доброго й вдумливого педагога та талановитого лектора, що любить викладацьку роботу. У більшості статей відзначено також значні заслуги Л. Винара в галузі етнічних студій, які серед проблем сьогодення, безперечно, вважаються дуже важливими.

Друга частина складається з досліджень 44 відомих науковців, у тому числі 35 докторів і кандидатів історичних наук. Між ними такі відомі історики, як Сергій Білокінь, Михайло Брайчевський, Ярослав Дашкевич, Леонід Зашкільняк, Ярослав Калакура, Микола Ковальський, Олег Мазурок, Юрій Макар, Володимир Ричка, Володимир Сергійчук, Юрій Мицик, Юрій Шаповал, Олександр Сидоренко тощо.

За кількістю залучених до збірника науковців, він набагато повніший від аналогічних праць, присвячених іншим вченим української історичної науки. Його об'єм, 818 сторінок, а зокрема заголовки і підзаголовки другої частини свідчать про багатство вміщеного історичного матеріалу, а в ньому численних нових думок та філософських роздумів окремих авторів.

Третя частина, «Джерельні матеріали», складається з архіву Українського історичного товариства, в т. ч. з недрукованих досі матеріалів і документальних матеріалів про наукову діяльність Любомира Винара, в тому рецензій на наукову діяльність доцента д-ра Любомира Винара, внесення у справі його підвищення до ранги звичайного професора УВУ та офіційне повідомлення про його затвердження звичайним професором УВУ з історії України.

Окремим розділом цієї частини є «Вибране листування Любомира Винара». У цьому розділі вміщено листи Остапа Грицяя, Ілька Борщака, Олександра Оглоблина й Любомира Винара, Юрія Лавріненка, Наталії Полонської-Василенко, Михайла Марунчака, Ігоря Каменецького, о. Іриней Назарка, Ярослава Пастернака, Володимира Кисілевського, Олексі Вінтоняка, Володимира Кубійовича, Івана Лисяка-Рудницького і Любомира Винара, Володимира Міяковського, Омеляна Пріцака, Олександра Грановського і Любомира Винара, Юрія Бойка-Блохина тощо.

Листування в цілому багате. Воно проходило на науковому рівні й таким чином багато може допомогти дослідникам наукової діяльності вченого, щоб краще зрозуміти його зацікавлення, хід його праці та здобутки.

Редактори закінчили збірник розділом, що охоплює «Матеріали про Любомира Винара. Вибрана бібліографія», та «Бібліографія Бібліографій» і «Книжки та інші матеріали». Цей підрозділ охоплює 299 позицій українською, англійською та німецькою мовами. Далі слідує «Покажчик книжкових видань професора Любомира Винара та праць виданих за його редакцією».

У збірнику є також список «Автори», з поданням їх наукових звань і асоціацій з науковими інституціями.

Збірник гордиться гарною мистецькою назвою «На службі Клію». У грецькій мітології – це муза науки, в нашому випадку історії. Ювілят у своїй багатій науковій праці, без сумніву, використовував творче натхнення, джерело якого втілювалось в образі музи Клію. Тому його творчість пройнята глибоким історичним кольоритом, у ній багато теплоти та щирого наукового чуття, що прийшло якраз від славетної музи Клію.

Головні редактори та редакційна колегія багато попрацювали над Подорожним списком (*Tabula Gratulatoria*). Це перелік 51 наукової інституції України, Польщі, Франції, Німеччини, США та Канади. Цим списком, до речі, відкривається книга. Він надав їй загальношановного визнання та зробив її авторитетним джерелом для пізніших дослідників.

Ідея підготування наукового збірника на пошану відомого історика, ініціатора і президента Українського історичного товариства, засновника єдиного на Заході історичного журналу «Український історик» професора Любомира Винара зародилася кілька років до круглої дати для пошанування ювілята. Таким чином збірник появився в останній рік другого тисячоліття, коли виповнилося 50-ліття наукової праці Любомира Винара, появи його першої наукової публікації та 35-ліття від заснування Українського історичного товариства. У книзі поміщено дві фотографії ювілята з 1963 і 1995 років.

Великий внесок у видання збірника зробив сьогодні вже покійний Михайло Брайчевський. Але навряд, чи він мав можливість побачити результат своєї важкої праці. Не стало видатного археолога, авторитетного фахівця з середньовічної історії України, людини чистого сумління й активної громадянської позиції. У 1991 році він став головою ініціативної групи Українського історичного товариства. Згодом був обраний його головою, входив також до редакційної колегії «Українського історика».

Редактори збірника вищезгаданий Брайчевський, Олександр Домбровський і Ігор Гирич доклали багато праці для здійснення цього наукового й великого за своїм розміром видання, зредагованого згідно засад т. зв. харківського правопису кінця 1920 рр., яким видається також «Український історик».

Книга появилася в двох різних обкладинках – в темно-зеленому картонному зі заголовком жовтого кольору та в твердому темно-бронзовому зі заголовком золотого кольору на передній обкладинці та хребті. Обкладинки роблять добре враження, викликаючи певне уявлення та думку.

Читаючи уважно книгу, ми помітили чимало повторень, яких можна було уникнути. Але в такому випадку треба було застосувати зовсім інший редакційний підхід. У книзі відчувається також відсутність анотацій, особливо там, де із заголовка не зрозуміло, про що йдеться у матеріялі. Помітили ми й порушення загальноприйнятих правил бібліографічного опису, наприклад, подано дату й сторінку, а бракує номера періодичного видання. У деяких матеріялах є дрібні друкарські помилки. На сторінках 800 і 801 є дві

помилки в заголовках праць, друкованих іноземними мовами. Звичайно, це дрібні помилки, але прикрі тим більше, що видання стане напевно настільною книгою для студентів, вчителів та учнів.

На закінчення слід сказати, що в цілому «Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності» – вдалий. Також і редакційний колектив досяг великих успіхів у цьому виданні.

На окреме відзначення заслуговує в цьому виданні багатство історичного матеріалу, вміння авторів прагматично висвітлити історичні процеси в Україні різних століть та найосновніше прагнення поставити українську культуру, зокрема історію «будовані, – як писав Максим Рильський, – насупереч усім вітрам і хвилям», на належне місце у світовому історичному процесі.

У книзі відчуваємо подув свіжого вітру, історичні процеси оцінюються з нових позицій, зокрема творчість Михайла Грушевського.

Позитивною рисою видання є також синтетичність викладу в працях багатьох авторів і загальна тенденція глибинного розкриття суперечностей складних історичних явищ.

У книзі не можна не погодитися з твердженням Олександра Домбровського «Любомир Винар зблизка», що «Треба мати справді непересічну індивідуальність, щоб не лише втриматися на поверхні громадського життя, але при тому бути собою й іти вперед, іноді навіть сподіватись... без надії. Такий Любомир Винар».

Тут обов'язково треба також відзначити Видавництво Отців Василіян «Місіонер» з міста Жовква Львівської області за прекрасне зладження цього 800-сторінкового видання.

Збірник «На службі Клію» з інтересом прочитає кожний, хто по-справжньому цікавиться українською історією.

Володимир Жила

Кілька зауваг про економічну кризу в Україні

У сьомому числі «Визвольного Шляху» за 2001 рік мене особливо зацікавив допис Юрія Юрченка: «З 1995 року економічна криза в Україні підтримується штучно хибною монетарною і податковою політикою». Хочу заздалегідь признати панові Юрченкові рацію та висловити моє признання за відважне й різке висвітлення фінансової ситуації в Україні, яка була створена номенклатурою цілево, щоб нуждою, недостатками та безперспективністю становища (тобто «чисто демократичним» шляхом) спонукати українську націю до капітуляції і повороту в обійми московської імперії, як це зробила Білорусь.

Мимохіть насувається підозріння, що «приятелі» України тільки чекають, щоб український народ «цілком демократичним» шляхом позбувся своєї волі. Пригадуються мені слова президента Клінтона, що Америка не буде робити перешкод у «добровільнім» з'єднанні колишніх советських «республік». Тяжко також позбутися враження, що підібрана ним (президентом Клінтоном) чесько-російсько-англомовна «Тройка», яка завідувала зовнішньою політикою Сполучених Штатів Америки, робила все в їхній силі, щоб «чисто демократичним» шляхом зіпхнути Україну на шлях, яким пішла Білорусь, що все ще може статися, бо «волелюбний» Захід також не демонструє особливого опору такому «возз'єднанню». Тому з'ясування дійсних причин економічної кризи (точніше: недостатків) є дуже цінним внеском у дискусію над долею України та дуже на часі.

Цей допис цінний не тільки з точки зору економічної аналізи, але він є вартісним внеском у дискусію над здатністю української мови бути державною мовою. Мова допису продемонструвала, що українська мова здатна на рівні з іншими індо-європейськими мовами ясно та чітко передати всі нюанси економічних і фінансових понять, без опертя на чужі мови. Вона ж зберегла найстарші слов'янські корені індо-германських мов. Тому панові Юрченкові належить подвійне признання за цей цінний внесок в українську мову та цим самим у термінологію в ділянці економіки та фінансів.

Хочу оцим висловити признання авторові вище згаданого допису та заявити, що я вповні згідний з його начерком причин та наслідків свідомої економічної політики номенклатури, яка далі та беззастережно руйнує всякі шанси на політичне відродження української нації через руйнування її економічних підлож (фундаментів), що було продемонстроване нахабним усуненням Віктора Ющенка з посту прем'єра України в квітні 2001 року.

Для підтвердження правильності висновків, зроблених паном Юрченком, вважаю корисним навести приклади з розвитку економіки та фінансів у двох державах, з якими я ознайомлений та які є членами т. зв. Великої сімки – Німеччини та Канади.

Німеччина, яка є членом Європейського Союзу, прощається зі своєю валютою Deutschmark (дойчмарк) – німецькою маркою – якраз коли я пишу ці рядки та переходить на спільну валюту Euro – євро – у спілці з більшістю інших членів Європейського Союзу. Німці прощаються зі своєю валютою (улюбленою маркою) нерадо та із застереженнями. Вони любили та цінили їхню «дойчмарк», бо вона служила їм досконало та дозволила Німеччині підвестися на ноги з повоєнної руїни 1940 років. Цікаво та вартісно є проаналізувати причини цього відродження, росту та добробуту, який Німеччина досягнула за відносно короткий час. Українці, напевно, свідомі того, що в Україні у першій десятилітті незалежності респектували (та ще далі респектують) головню «дойчмарк» та американський долар із чужих валют. Що зробило «дойчмарк» цим приманливим та пожаданим об'єктом?

Щоб не бути голослівним, пропоную поділитися з читачами «Визвольного Шляху» моїм досвідом з-перед майже сорока літ, який потвердив живучість теорії генія фінансів. У 1962 році німці платили за один канадський долар чотири німецькі марки. Тепер ця сама марка купить канадський долар за 1.40 німецьку марку, а американський долар за 2.20 німецькі марки (німецька марка як така перестала існувати 1 січня 2002 року, тому ці порівняння мають чисто історичну вартість). Однак варто знати, хто був батьком чи творцем цієї подиву гідної валюти, яка стала підложжям новонародженого євро – ним був д-р Гяльмар Шахт (Dr Hjalmar Schacht), якого англомовна преса називає фінансовим генієм.

У грудні 1962 року я був запрошений на зустріч з д-ром Гяльмаром Шахтом, яка відбулася 15 грудня у приміщеннях Мюнхенського університету. Того вечора, о призначеній годині, мене запросили до кімнати, куди скоро ввійшов 80-літній д-р Шахт зі своєю дружиною та двома дочками, яким д-р Шахт мене представив. Наша зустріч була приватна та дуже цінною для мене. Після нашої приватної зустрічі нас п'ятеро запросили до більшої залі, де ми зустрілися з членами Студентської корпорації Мюнхенського університету. Ця зустріч була майже родинною у формі. Нас оточили студенти й ми мали знову чисто приватну гутірку.

Д-р Шахт, який тоді був власником банку в Гамбургу, стояв між нами та розповів нам про його арешт та ув'язнення Американською армією як міністра економіки Німеччини під час Другої світової війни, про Нюрнберзький суд, про його звільнення та остаточно про те, як американські окупаційні сили звернулися до нього з пропозицією, щоб він допоміг Західнім Альянтам у розбудові німецької економіки та тим самим Західної Німеччини, що він зробив. Починаючи введенням в обіг нової німецької валюти – die Deutschmark, Німеччина почала ставати на ноги, її економіка почала рости і добробут повернув до Німеччини, а через це й до Західної Європи. Д-р Шахт вияснив коротко та вузлувато фактори, які причинилися до цього росту, абстрагуючи від працьовитості німецького народу. Д-р Шахт особливо підкреслив, що, незважаючи на численні інші чинники, валюта мусить бути чимось, чого люди бажають, за чим

люди пошукують, що люди цінять та жадають – отже валюта мусить бути добром чи товаром (ein Gut), за яким люди пошукують та який люди цінять. На прощання д-р Шахт звернувся до мене зі словами: «... das Geld, um wertvoll zu sein, muss wie ein Gut behandelt werden. Leute müssen es begehren, denn nur dann wird es einen Wert haben» («... гроші, щоб бути вартісними, мусять бути трактовані як товар. Люди мусять їх жадати, бо тільки тоді будуть вони мати вартість»).

У 1960 роках канадський доляр коштував чотири німецькі марки. У 1970 роках канадський доляр стояв навіть вище від американського доляра. Однак у 1976 році він почав тратити на вартості й сьогодні (у час писання цієї статті) його можна купити за 62 американські центи. Чому? Люди втратили довір'я до канадського доляра та втікають від нього, не розбиваються за ним, не щадять його та не респектують. Великі підприємства переносять свої головні квартири (канцелярії) до Сполучених Штатів Америки, ведуть книговедення в американських долярах. Канадський робітник дістає платню в канадських долярах, але платить за товари, харчі та обслугову в американських долярах. Коротко, життєвий рівень канадців безупинно знижується, чому не видно кінця. Після 25 літ постійної девальвації канадського доляра майже нема виглядів та надії на поправу ситуації з канадською валютою. Не є виключене, що тепер уже запізно рятувати канадський доляр, бо чужинці розкупили багато цього, що було вартісніше та цінніше, а Канада дальше знижує вартість свого доляра (девальвує його), щоб допомогти експортам. У цей самий час Канада платить більше за всі імпорти. У додатку до всього власниками компаній, яким сприяє фінансова політика Канади, дуже часто є чужинці чи закордонні компанії. Таким чином чужинці часто користаються подвійно з цієї системи господарки, раз з державних полегш при експорті, а другий раз з приходів, які після сплати податків Канаді збагачують цих самих чужинців поза межами Канади. Можна легко догадатися, що сказав би про таку фінансову політику геній фінансів – д-р Гьяльмар Шахт.

Повертаючи до фінансових питань, які сьогодні є актуальними в Україні, треба пам'ятати, що, щоб досягнути оптимальне положення в економіці та фінансах держави, відповідальні керівники держави мусять зважати на багато дуже пливких та мінливих явищ, що вимагає (особливо сьогодні, в час блискавичних перемін) знання фактів, бистроти ума та головно бажання вдержати рівновагу в економічному житті держави, що само собою є надзвичайно великим та нелегким завданням, а що тим більше в контролюваній номенклатурою економіці України є хвилеве тільки мрією. Тому одинака надія на зміну теперішньої фінансової та економічної ситуації в Україні існує у виборі інтелігентних, чесних та відданих українській справі представників до Верховної Ради 31 березня 2002 року.

Д-р Роман Шолдра

Летбридж, Канада, 30 грудня 2001 року □